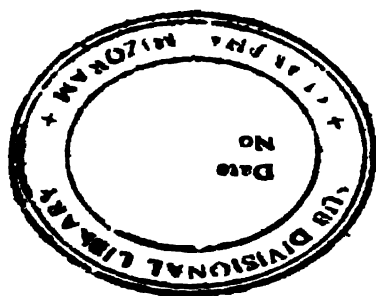

SAIHUNA

LEH SAKEI

by
Liansailova Sailo,

C—, 3000.

1991

SAIHUNUNA LEH SAKEI

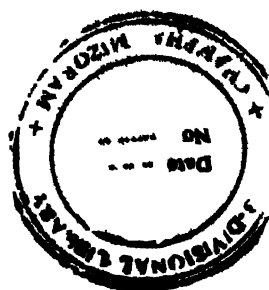
Sub Division of Library
Changmai Mizoram
Accession No. **C718**
Date **15-7-95**
Supplier **S.M.**
Rs **30/-**

**First Edition
1991**

**Published by
Linsailova Sailo**

Copyright Reserved

**Printed at the Z D M Press
Aizawl Mizoram**

Selling
Mualcheng Lai

THU CHAH

Pu Liansailova Sailo in lehkhabu ngaihnaawm tak leh bengvâr thlâk tak Pu Saihnuna sakei kah chung-chang leh sakei a pël dân a ngial a ngan a a lo ti chhuzk thei hi lawmawm hle in ka hria He lehkhabu hian kum 1922 leh 1950 inkâr vêla Mizo-te'n nungchate chungka kan rilru put hmang a ti lang chiang hle mai Amah Pu Saihnuna pawh kum 20 (sawmhni) aia tam mah thosi leh ruahpuî kâra a han tlaivâr peih hi fak awm hlein ka hria.

Tunah chuan Science leh technology lamah mih-ring kan lo t̄hang nasain khawvêl finna sâng zêlah mihringin dai loh ram kan nei ta lova, nungchâte hlutna leh mihringte tan a an t̄angkainate hriat chhuah a lo ni ta a Mihringte leh nungchâte a hian a tē-in, inchawh tawh taka khawvêl luah ho tui Pathianin a siam kan lo ni reng mai a Chuvangin India ramah chang ni lo in khawvêl pumpuiah nungchâte thi rēm zo mai tur humhalha an vênhim hna uar taka thawh mēk zel a ni ta a ni

India ramah pawh Sakei lo tem chakta lutuk dan nan a hu nhallna tur hrun bik (tiger project) tin un tam takah siam a ni a Mizoramah pawh Sakei chang ni lovin nungchâ chi tin rēng humhalhna tur hmun bik Sanctuary te siamin Sorkarin theihtawp a chhuah mēk zel a Sakei pheî chu Schedule-I a dahin tih-hlum thianglo a puan a ni ta hial a ni Chuvangin he lehkhabu ngaihnaawm tak hian nungchâte hman-gaih an t̄ul tawh zia leh an humhalhna kawnga Sorkar t̄awiaawm a t̄ul zia min hriat chhuah tur tu lo ni sela a va t̄ha dawn êm

ZALAWMA

Minister i c

Environment & Forests Dept,
Mizoram, Aizawl

Dt 4 1 91

BUNG 1

MUMANG

Ka Sakei kah dawn apiang hian mumang mak tak ka nei thin a Kum 1916-ah khan nula pakhat nupui atan a ka duh em em chu ka hmu a. 1919 thleng khan nei ka duhna chu a reh thei lo va Pathian hnenah pawh tawngtaun ka dil thin a, Mahse palaite pawhin kan inneihna tur chuan thu an sawi rem thei lo va He nula hian midang a nei ang tih hlauvin High School pawh ka kal loh phah nghe nghe a Kan inneih a rem loh hnuah pawh High School chu ka lut lo hlen ta a ni Chu ka mumangah chuan he nula hi ka lo nei dawn a, inneihna tur thu rem taka palai te'n an sawi hnuin mi tam tak hian ka ina a lawi tur chu an rawn hruai a, kan tual zawi an lo thleng a, thenkhat chuan sumhmunte an rawn thleng hman a, chutih lai tak chuan ka lo thangharh ta thin a Chutichuan, a tuk tiai emaw, zana emaw sakei ka kap thin a ni Sakei han ber ka kah dawn zan chauhvui ka pa ka mumangah ka lo kap hlum a A dang zawng zawng ka kah dawn cawh chuan nula pakhat, kan in pana an rawn hruai apiangin ka kap a ni Ka mumang tha hla -

- (1) Van malsawmna tawn mang a thleng e,
Zawi loh khua rei lungkham leng sial
- (2) Thai a dil a ka rin a vei chuan,
Sa kawli lung hian a fam nanah e
- (3) Kawli kei ze tiai pui,
Lengi ann rin a lawi leh e

BUNG 2

SAKEI CHANCHIN TLANGPUI

Hmasang kan pi leh pute chuan Sakei hi
 "Khuavung" an ti thin a Pathian tirkoh angin an
 ngai a "Sakei hian misual leh suai lo te, leh thul
 suai titu te chu an hmel atang ngawt pawhin Pathian
 ang malin hre thei hialin an ngai a. Ramhnuai
 reh takah pheh chuan sakei chanchin hi a sawi pawh
 an sawi tha ngam lova. An thusawi te pawh lo
 ngathia a hre vek thei hial a, an rin vangin a huat
 zawng an sawi chuan an mahni a seh ang tih an
 hlahvung a ni. Chuvangin a chanchin an sawi
 reng rengin "Sakei" tia sawi aun "Sapui" tun an lam
 zawk deuh thin hial a Sakei an zim dawn pawhin,
 "Sapui kan thlah" an ti thin Mihring hming taka
 in "Koh fawk aui" "Pari pa" ti emaw a koh chu a
 kotu leh hming neitu pawhin thul mawi zawka kan
 ngai ang hi a ni ber Sakei an kah hium chahg
 pawhin, "Ka kah" an ti duh lova, "Tekin a den hium"
 an ti leh leh "A bah" an ti thin a Hmanla atangan
 kan pipute chuan sakei hian sal tang tlan chhuakte
 pawh lo hnuai thinin an sawi a Thul suai titute-
 Tuaktiat, rukru, uire leh misual bika vantlangan an
 ngaih te hi chu sakei pawhin a seh duh bikin an
 lo ring thin a Chu loah chuan sakei chunga
 hram, tlhawh mawt leh sakei lu tartute ran vuh
 chungah a tuan duh bik a, an mal emaw, ran vuh
 dangte pawh a seh sak duh bikin an ngai a ni
 Chuvang chuan sakei lu te pawh an tar ngam lova
 Hmanlaun Hlawndawhthanga, Fana thlahuanga an
 ngaih hian Keimti a in avangin sakei ah a chang a

Chuta tang chuan ramsa dang angin an ngai thei lova Hlawndo (Fanai) hnam phe chuan thlahtu ah an ngai zual bik a Sakei thah kawtlara rawn zawn hawn hi ute pawh an tahn tuibur te an theh a, a lu ah peng te an sawhkeh bawh thin Sal tang chhuakte a zui zel a, tuihanab pawh a mei a vawn tir a, hlcuh kaipui thinin sawi a ni 'Sapui an thlah' huan an thlah tak meuhva, a hnu an chhui zel a, Lal dang ramah kal tawh a an rin chinah silai an kap chiam a, chumi hnuah an khaw lamah an kir leh thin Indopui 11- na tantirh lai 1938 vel thleng khan khaw thenkhat ah chung an la awm

Chuvangin pipute chuan sakei sual bik, ran seh hmanng takte chu lo kap hlumin emaw, kawng dang in falah emaw, a tlakah emaw lo tihlum mahsela a kaptu nih leh a that'u nih an duh lova Sakei hi mi hrang leh Pathuan ang hiala an ngaih avangin a tihlumtu leh sakei zahna leh chawimawina avangin khua a mi tha neinunga an ngaih leh pasaltha a ngaih deuh te hian an ai thin a Sialin an ai deuh ber. Sial leh Bawngte hi tin kawm nei an ni a Fur laun lei a nem a, an kalna hnu hi sakei leh chinghao tan chitui a awmsam bik a Ramah riak lovin an lamah riak turin an lo haw thin Khaw kiang phul velah an riak ber a Khaw kianga an riak kha sakein emaw rawn seh ta sela, a seh Sial emaw Bawng emaw kha a hlau mangang ring takin a awn rawng rawng thin a, a thianta kha an tianchhe vak bawh a Veng hmawr ami te'n a thawm an hriat veleh, 'Sa a tia e' tun ring takin an auva

Zawlbûka tlangval riak zawnz zawnz khan
 zawlbûk meichher an chhi a, a rang thei ang berin
 chhanchhuah tumin an um thin Zawlbûka khuang
 kha rang takin an thir a Zawlbûk khuang thir hi
 mitthu zawn tur emaw, sa tlak in emaw leh thul
 hmanhmawha tlangval leh mipui in koh khawm nan
 khaw tam tak chuan an hmang a Thil ho mai mai
 a khuang thir hi khap tlak a ni Tichuan Sakei
 emaw Chinghnia emaw in sa a seh chuan an chhan
 hman loh pawhin a ruang tal chhuhsak, tumin an
 um thin An chhuhsak loh chuan a khua a tlangvalte
 hming chhiatna a ni Hei hi Mizo tlawmngaihna,
 tan hnu thlenga thangthar te pawhin an chin zel
 atan a tha a ni

Sakei hi mipui ar lak chung ang hi a ni a
 Mu ar lak hmang chuan a ar lak kha a eipuar
 teuh chuan ar dang kha a rilam leh hma loh chuan
 a la leh duh ngai lova Sakei pawh hi sahel ei mi
 a ni a A rilam chu a hlauhawm em em a, mahse
 mhring emaw ran emaw a eipuar lai chuan ran
 emaw mhring dang emaw chu seh leh zel tum mi
 a ni lova A ril a tam a ei leh tur a zawn hunah
 chuan a awmna ram lam kha hriat a nih chuan
 phak hlauh tur a ni mai a India rama sakei kaptu
 hmingthang Kenneth Anderson-a leh Jim Corbert-a
 te kah thin hi chu mhring ei thun an ni a Keini
 Mizoramah hi chuan chutiang mhring seh hmang
 chu kahtur a awm lo ti ila a sual tam pui lo mai
 thei Kan rama sakei kan kah ber hi chu ran seh
 hmang an ni ber a Ran seh an chinna chhan hi
 heidi a nih ka ring a Sakei chaw chu ramsa an
 ni a, ramsa chaw chu thingrah te a ni a

Thingrah tur awm hlei thei lovin kan ram ngaw lo ah kan nei a, kan suatmang zel a, chuang chuan ramsa a vng tulh tulh a Ramsa seh tur a van tak avangin sakei te khan kan ranvulh ah an tuan ve ta thung nun a lang British sawrkar hnuaia kan awmlai chuan sakei leh chinghnia hian luman an nei a Sakei kap emaw tihlum chuan Aizawl ah Bawrhsap pisa ah a lu ro an entir a, Rs 10 - an lo pe a, a luro kha an lo chhu chhe zel a Chutiang bawkin chinghnia luman chu Rs 5 - a ni a Kei pawhin sakei lu 4 lai ka entir tawh a, mahsela a lu kha ka ui avangin a dang chu ka entir duh ta lova Kan ramah hi chuan sakei hi a ngho a bulh vang emaw, a tar tawh emaw vanga ramsa seh thei tawh mang lo tih loh chuan mihring a seh duh lo hle Sakei riltam sanghal seh tuma a hnu chhui hi a kawlin a hlauhawm a ni Sakei riltam hlauhawm zia an hriat loh avangin hmanlai pipu te nghalrual tmtu a lo seh tawh thin a Mihring vanga sanghal kha a seh theih lawk loh chuan mihring sanghal hnu chhui tu te kha a lo chang a, a seh a, a ei thin a ni Tin, sakei tih thinrim chuan mihring seh duhlo an awm ka ring lova mipuin kan zim nite hian fimkhur em em a ngai a ni A hiam tawh hnu chhuite pheh chuan phuba lak tum a, a seh theih theih seh tum a nih tawh avangin zuamsual theih tak a ni

Ka hriat leh hmuhve dan chuan sakei hi ramsa fingber te zinga pakhat a nih ka ring Sahel ei mi a nih avangin a seh tur te mihring emaw ramsa emaw ranvulh emaw nlu leh awmdan kha a tan hriat a tul a ni

A tan chuan t'ch tum te'n an hriat ve loh lam
tura lo bum de leh lo chan rûk dantur thaber te
kha a hriat t'ch tum sazuk leh sakhi te chuan
sakenn a seh e a dan an hriat avangin theithawp
in an finkhur a. Ith khaw ro lai chuan luipui
kama sa t'ch tum ah te leh phairuang hmun
ah te chuan a p'ch tur chaw zawngin an vik vel
ruat ngam den chu chu an mahni seh tuntu te
rilru an hu a v a ni a Sakei hian an rim a
hria in an hriat chhui thiam tih pawh an hre ve a
Fôr ain theithawp chuan ram zim takah kham
khawp chaw hui a harsat avangin an sang zau
zawk a Ith chuan sa hnu thar leh thar lo
kha sakei hrian a harsa a, sa rum cham
rei theihlan a a avangin a rum atanga chhui pawh
harsa a Ith avangin hetih hun laun saken
finkhur t'ch tum zawng mahse atan hmuhchhuah
a harsat hui t'ch tum tih an inhre ve a, a seh hman
sakei rim seh hman an hriat veleh an tlanbo thei
zawk a Ith ruh a sâr chuan lei nêmah sazuk
hnu a hmuh theih avangin sakei hian sazuk hnu
chhui tumn luidung a zawn thin Chumi hlau
chuan sazuk kha zovah a chho ve thung a Phaiak
sazuk hnu a ha uh loh chuan zosang ah luidung
emaw, tlângdung emaw zuun a chho ve leh a, tlâng
sanga sazuk tha a seh thun Seh tur a hmuhloh
leh hlung emaw sal e paw a seh leh thung a,
Sazuk hui a chhui loh chuan sakei emaw
chung a t'ch tum chhui a hlauh vangin ni 4
emi w ni 5 emaw ni chung chu lui kam tiaupho a
rap ngam loia Chu chu sakei fin dan hrephak te
awndan a ni

Sakei mit hi vu hle mi awma pipu te'n an sawi
 thinn chhan hi netangin min ka hrii. A thil hmuh
 tu nong reng cu nong khate tik a en thin
 Z a n a n u u e t p h i e h i n n i n t a k a h a l u
 u n l o e n r e n g t a n a s a f e n d u n s a n g a m i
 k a a c h e t p h e i c h u n a l o m u t a n s a t h e i t h u n
 n i n n k a h r a S a k e i r a n c h t' a n g h i c h u a r a n
 s e h t u n g k h a m i h r i n g i n a n h i n a v e l w k l o h c h u a n
 a e i z a w h h m a c h u a k i n g v e n d a h a c h e n c h i l h
 t h n i T h e n k h a t c a t m u r i n g a n g i n a n d u h t u i v e
 a v a n g i n s a r u a n g k h a l o u h c h i n t d e u h c h u a n a n
 e i d u n l o v a , r a n t l a n d i n g z a w n g n a d a n g a n s e h
 l e h t h i n S a k e i t h e r k h a t c h u s i l a i , k a r k a m l o
 p a l p e r t a w h a l o h l i a n t a w h e m a w , t l a k a l o t l a h n u
 e m a w , t h i n g l e r a t a n g e m i h r i n g i n a n l o c h a n f i n t a w h
 t e c h u a n f i n g i n a n f a n k a u r e m e m a C h u t i a n g
 s a k e i c h u a n a n s a r u a n g k h a m i h r i n g i n a n l a n g e l a
 l o u h a n s i a h n a n s r u a n g k h a v a p a n m a i l o v i n , i n
 l a m k a w n g p u i k h a t h u n h l i m v e l a h r a w n e n h m a s a k
 z e t t e a n c h u n g a S a r u a n g k h a m i h r i n g i n a n l a l o
 t i h a h r i a t h n u i n f i m k h u r t a k i n a v a e n a , s i l a i k a r
 s i a n i e m a w a h m u h c h u a n a d e k n g a m l o v a K a r
 s a m l o m a h s e t h i n g l e r l a m t e n g u n t a k i n a e n a ,
 b e n g a c h h i a , a c h a n g t y a h m u h e m a w , r i e m a w
 a h r i a t c h u a n n g a w i r e n g i n z a w i t e i n a r e l h r u b o l e h
 a C h u t i a n g s a k e i c h u a n a r a w n t l e w h l e h n g a i t a w h
 l o v a , s a n g h a r e m a w , t l u m p u a n e m a w a n e i v e t h u n g
 t h u n S a k e i f i n g l e h d e u h c h u a n a s a s e h k h a m u n
 a h n u l o v a a h r i a t c h u a n k a w i n g b u l a m i p a w h n i
 s e , a t l a n r a l d e r d u h a C h u t i a n g s a k e i c h u a n a
 s a s e n r u a n g v a h m u a , e n t u n u h r i n g k h a l o h m u h
 p h a k n a n g e i t u r a h n a i a h e m a w , a e n t u t h a w m h r i a t
 p h a k n a t u r a h n a i a h k h a n t h a w m i c i d u h l o v i n n g a w i

rengin a lo awm ru reng thin a Mihringin va en
dek dekin chan pawh chang ta lo mahse, a rawn
tlawh leh duh ngai lo a ni

Sakei chu mihringin an la chan ngailoh leh tih
fin tharna dang la tawklo a nih chuan a lokal dawna
beng chhi leh mit pawh len vel lemlo leh thawm
pawh dim lovin a lo thleng thin A sa seh ruang
hi mihringin lak sak vek kan chin avangin sakei
fing chuan a sa seh bulah mihring an tawng mur
mur tawh tih a hriat chuan mihring thawm reh
atanga darkar khat chhungin an la zo nge zo lo
tih rawn enfiah a chung hle a ni Darkar khat
chhunga a rawn en loh chuan a awmna a hlat vang
emaw, saruang awmna a ualau va, khaw en laun a
rawn en ngamlo a ni thin Zan thumab phei chuan
saruang phur hawtute zinga a hnuehning berin a
hman atanga yard 20 a hla a kai hman chauh ang
ti ah sakei lo thleng ve nghal mai pawh a awm
Chutiang sakei kha a fing leh zual chuan thingler
ngun takin a en vel zet loh chuan a ei duh chuang lo
Thia en lai a nih chuan a chang tun ngun taka mit
len a ngai a Sakei kha tik m te a lo kai a, a rawn en
chho zel a, a mit tie kha vaw khat kan hmuh chuan
ni lo hmu reng tawh tihna a nih avangin a ei ngam
dawn lova rin mai tur a ni

Mi thenkhatin ramhnuaah sakei kan hmuh laia
mihring kha hlau awmlo taka awm si, a mual ham
hnu va ena a tlanchhe hnu pherh vur si te a awm a
A mak hle mai Ramhnuaia a tia naran kai lai te
chu a kalve zun zun mai a Hnim pik di zing leh
thang hmun pik tak ah tepawh sa dang leh mihring
te an hriat theih loh tura thawm dim taka a kai chu

ri mang lovin ról tieng söl zöl ang-maia zawi-tö a ri
reih reih chauhvín a kál thiam-avangin a hre thianglo
tan chuan sa lianpui si, chutiangin an kál thiam ung
tih an ring lovang

Sakei hi zawhte hur anga hram vak vak; mi aun
a lang a Amaherawhchu a hur bun thlabi hi chung
takín sawi theih hama ka ti hie Buh song hun atanga
thlasik chung hian a hur, ni berin a lang a Mahac
March leh April thlate hian a note thakhat cha süm
thum emaw, süm li emaw dawn laia hian te an awm
hman si a A then chu für laia hur ngei aun a lang
baw A note nen-anafiam nasa hie thum-aun a lang.
Upui leh a note anafiam an anseh te tuar tuar ang
bawkin an lo inti te ve tuar tuarin an hók dum dum
ve thun alo ni A note kha süm thum eia hian deuh an
lo tlin hunah, bawng rual zinga an lah phoi chuan seh
hlum leh hlum ve theih te an lo nroh ve sawh avangin
aun an tuar hie thun. Sakei mahin a patur, pahhat
seh sawh chuan ramhuat; fangmahreh ah a tlan a tlin
a, ran dang echhlum a tsum lem lo Sakem tsum khat
ah ran a seh geh chuan a schu kha pahhat emaw
pathum emaw laie an na duh hie Sakei mahin a aul
hram hram wang awawa ran pahhat te a seh khun
sarung langar ei lovin a fangmahreh sawi kha a ei
zawh thin Chuvangin sakem ran a seh seta a schu
duh a loh chuan aia fangmahreh seh dang a na a ni
ti ri ri mai tur a ni A a loh zawk awma hman
atanga fudong khat vela hlah then aia a nang chu
a awm duh ber Sakei nu hien pahhat atanga pah
thlangin so ngwi khat a a ni thei nua a lang. Zauin
ah hi chuan pah aia tan hrua hmutu a awm ha hre
lova Mahai a ni lo, lo-er sak duh puih an awm

Sakei h̄ a chakzī ka hr̄udan th̄enkh̄at ah chuan
 sakei h̄, sang zawng a feet 18 a tanga feet 20 a sang
 (awm h̄man a tanga) a zung thei a ni A len leh t̄et
 a thu chu a ni ngei a Sakei pa s̄um ruk a h̄an chun
 chuan sechal ni a sawi theih, a k̄i hmawr hawng leh
 sepa s̄ur̄an h̄i ch̄u th̄ingtuang a zawh pui thei h̄ial
 a ni V̄awka s̄um nga emaw, s̄um ruk tepawh h̄lam
 h̄ial h̄ia h̄i th̄iongh̄ a lu in a th̄ing per d̄aih thei
 baw̄k S̄ar̄ang ei leh turt a dah th̄et Kha h̄nim leh
 tein v̄arin th̄iruk nachang h̄ia pawh p̄ah̄nih k̄a h̄mu

A tawp beah chuan ka hr̄iat danin sakei h̄ian sa
 ghārang h̄rang, s̄ava leh m̄hring hr̄am d̄an a zir
 th̄am a S̄azuk euh anḡin a euh th̄am a, s̄ak̄u h̄uk
 d̄an auz th̄iamin s̄ial emaw b̄awng emaw b̄u dan ang
 h̄ia b̄u ve th̄am a M̄hring t̄awng anḡa phun ve
 b̄albul leh m̄hring n̄eth dan anḡa n̄u th̄am anawm
 b̄aw̄k a Chinḡer̄inu hr̄am dan pawh a th̄am a,
 n̄ep̄at̄uk anḡa a t̄uk th̄am b̄aw̄k Ka r̄am kert̄e
 th̄ian n̄aupang, a n̄i anḡa a n̄i dan a th̄am b̄aw̄k a
 th̄iang th̄iam̄a h̄i h̄an rem̄hanḡu an s̄eh t̄um̄t̄e
 t̄um̄ th̄iongh̄ s̄ia t̄ih ve th̄iam̄a P̄ath̄amin a pek a
 s̄ah a s̄iam̄a thei F̄iong b̄akah h̄ia h̄eng eng emaw
 s̄iam̄a d̄ang pawh an s̄eh a s̄iam̄a Zor̄amah
 h̄anang t̄anga tun h̄ial ve th̄iongh̄ n̄aupang leh
 t̄um̄t̄e bo h̄ia s̄a an th̄iam̄a r̄am pawh hr̄iat loh
 te an awm t̄am a R̄am̄h̄at̄ak emaw, Khaw̄mu
 s̄iam̄a s̄iam̄a, tein t̄i h̄iam̄a emaw Kan p̄u ber a
 S̄ak̄er̄an b̄awng h̄i pawh s̄eh b̄aw̄k t̄ovin th̄et tak
 t̄um̄t̄e f̄iam̄at̄ak m̄hring t̄am h̄m̄h̄ h̄ars̄a h̄mun
 r̄am̄h̄at̄ak bo z̄et a, a s̄eh tak leh n̄aupang a
 th̄iam̄a s̄iam̄a s̄iam̄a s̄iam̄a a Ka r̄in ve dan chuan
 ch̄am̄a m̄hring bo th̄enkh̄at h̄i euh sakei h̄ian emaw,

saphain emaw a ei an nih ka ring viau mai

Hmasang sakei lama pasaltha hmingthang
Zampumanga hian sakei an zimhi a sakei hmu si
lovin a nu nge a pa a sawi lawk dik thein sawi a
ni thia a. Hehi eng dang vang mah nun ka ring
lo Sakei hnu hi ngun taka en chuan a pa hnu
chu a zungtang a hraw a, a nu hnu chu a sin
deuhva Tin, sakei hi a rim a chhe hle a, dan
naranin a pa rim a na bik a, a pa zingah pawh a
tar apiang rim a nasa bik Heng hi Zampumanga
hian mipui a hrith duh ngailo a nih ka ring

BUNG 3

LUNGCHHUAN RAM SAKEI

Kum 1919 Aazawl Middle English School-ka chhuahsan hnua Lungchhuan khuaah ka awn ta a Lohkha ka zir zel a rem lova, khawthar lai thei peth kan ai ta lova Ka khunna ber than chu sava thangkam leh sava veh hi a ni bermai a. He tiang ka tiang qang tak leh thawveng tak, phul nuam tak tak teawmna hni a Sava par than chi thazawng leh chawnglai hi a tam hle mai a Zing ni chhuak chhovin hnua-te, thung-te leh pangparte sen buang thanga a rawn chhun en raih a, vashte, chhawhrinte kireuhte leh kulherte an lo hrām niai niai hi chuan, chaw eipuar tha hman manglo hian sava chāng tur chuan ka kal thua thin a Ka tan chuan thul nuam ber nin a lang a

Kum 1921 ah kan khua Lungchhuan atanga mel hnua, Zopui-Melveng dai bulah chuan sakein kan sial a seh a Chumi tum chuan sakei chu thah theih nise tin ka in ngaihtuah nileng a. Ka naupan laun ka pa te nen sakei kar kan siam a, sakei alo kah thlak der te chu m i tuhria a Zopui-Melveng Upa chuan, "A kar siamna a rem lo," a ti si a Hemi kum atang hian ka sakei tihlum duhna a lo chhuak ta hial a Mahse sakei hi kar leh tlak leh vantlang nena zimna chauh lo chu tihlumna kawng dang kan pa te'n an hriatloh avangin tih ngaihna chu ka hre blk si lova A hnu han chhui dawn ila sa fing a ni si a, savawm hnu chhuitute thenkhat savawm a seh thin angin mun lo seh mai ka ring

a Zan thim hnuaiah silai nena chan lah chu ching an la awm si lova Han chang dawn pawh ni ila, kawiphekhnawr te kan la nei si lova Chuvangin sakei chu sa dang pe in an hmuh remchan leh a zima zim hi a silai keng hma x 'alo chhuah chhuah kan theih pin ka ngai ta a Mahse hun a lo kal zel a, sakei ran seh hmangete chu an lo lang leh thin a

Kum 1922, December ni 22 ah sakein silai a rawn seh leh a Lungchhuan atanga mel khat leh a chanve a hla, hmar lam tiang kawng bulah a ni a Sakei chuan mi kal vel thawm a hriat avangin a ei ngam lova, se neitu te'n a sa an la a, a ke leh a sa tawphmawk mai mai ah dah a He saruang hi chan ka chak ta thut mai a, Tiangval pakhat Pahanga chu ka mi rin zawng a nih avangin chan pui turin ka sawm ta a Ka pa silai ulhbu phir chu ka pu a, saruang' hmun kan thlang a Se ruang bulah chuan zinghal thung a ding a, feet 25 lai a sangah chuan vawmbu hreu kan chhep a Tah chuan kan thu dun ta a, He kan sa channa hi tlak lam pang a ni a Kan chung tiang chu chum leh hmar zawnga inkhang a ni a Ni a lo tia dawn a, a lo sen mai mai a Khawthlang lam tiang han hawi chuan, kan awmna tiang a sang bawt a, hla tak thlengin Mizoram chu a lang fai vek hial awm e

Tichuan ni a lo pal dawn chuan sakei chu a lo kal fan tawh kan ring a Kan thlang lam chu a lokaina tur nin ka ring a Engmah thawm chu kan la hre lova. Ni chu a lo tia ta hial a Zawrin khua chu a lo, thim ta ual tai a, kan thutna

vaw.nbu hreu hnuaia hnum leh thingte chu an lo lang tha thei ta lova Sava leh rannung hram pawh awm lovin a reh thap mai a Sial ke kan chah pawh chu zawitein ka zuk en a, a hmuh hleih theih ta si lova Kawlphekhnawar te a la awm lova, ka rilru chuan "Sakei pawhun he se keruh kan dah hi rawn ei teh reng pawh nse, kan hmu thei chuang dawn si lova, rin kah mai a tul dawn a nih hi," ka ti rilru a Nakin deuh tiai lam dar 7 30 vel tura chuan ka thian hruai chu a mut a chhuak em em a, a muhl ta mai a Zan hmaza ah Sialsir khua-a zualko kal zangah a lo tang kher a, mut hmulo tlaivâr chu ka hruai a lo ni a Sakei chu a lo hmai ni awmin ka hre ta a Sava pakhat hian, "Tawk-tawk-tawk-tawk," a rawn ti a Che hleklo leh ngun taka ka ngaihthlak lai chuan, thingtang thak ri bek hi ka hre leh a Chumi lai chuan ka thian chu a vawih ri ve tuar mai a, sakei chuan a hre ngam ka ring a. Muhl chung chuan a han vawih ri leh kher a, chumi atanga dârkâr khat velah chuan kan ohhaka tlang kawng chu sakei chuan chhuah lam haw zawngin a rawn zawh ta a Kawngah chuan vawih lai a thu a Kawng chu a thum si a, sakei kal kha a ban chhang lam var chauh kha hmuh theih a var phe zeuh zeuh a "Sanghar em ai ang aw?" tun ka ngaihtuah a Ka tlangvai thutpu lah chu a la muhl reng a

Dârkâr khat vel ri engmah hrelo leh hmuh nei lova, ka awm hmuah, chu kawng chu chhuah lam atangin hmar, zawngin a rawn zawh leh a, engmah ri lovin zawi te in a var leh ta zeuh zeuhva Kawngah chuan vawih thum laa ding leh a A din atang khap a var chu a hian deuh than a. A lokal

vawí hníhna ah hian kan thutna thinglér te chu thla in a rawn chhun eng tan tawh a Sakei awmna lam chu a thum tlát sí a Chu kawng leh kan thutna inkár chu hrui pawt marín teh ta íla, hlám 10 vel lek tur a ní a Tichuan engmah thawm rí hriat tur a awm ta lova, rei tak ka nghah hnu pawh chuan engmah han hmuh zeuh tur pawh a awm ta lova, a reh tlawk tlawk ta mai a Khawvár thleng pawh chuan a lo kal leh ta chuang lova Zing dár 4 leh dár 5 inkár vel awm ah chuan kan hawng ta a Kalkawnga kal vár zeuh zeuh hnu chu ka han en chuan sakei hian fê hniak hlir a lo ní a “Zan thim hnuaiah hian sakei kah theih rual a nih dawn loh hí,” tui ka rilru chu a boidawng ta a Sakei hí pa vannei tak lo chuan tawn fuh hár tak ní dawnín ka ring ta a Ka pa leh ka pu te’n sakei an thah thin thu ka hriatin ka hun chhungin pathum tal chu káp ve íla, pa te tih ang ka tí thei ve a ní ang a Ramsa leh sakei pawh a vâng telh telh a, pí leh pu hunte leh nu leh pa hunte ang chuan sa káp mí pawhin an káp tam ve thei dawn lo tih ka hre reng a Chuvangin ka duh tawk pawh a tam lo viau a ní

Kum 1923 hian Savawm tal kah ve ka chák ta ém ém mai a. Savawm vaimim ói ka chang thin a, ka hmu thei ngai sí lova. Tin, “A hnu chhuin a hmuh theih zawk ang e” tui a vaimim eina hmun zawngin tuktin chaw funin ka chhuak leh a A changin thangpuí pika a mu lai te ka pháwk a, luang bawn hnawka a mu lai te ka pháwk thova Ní ruk a zawná ka chhui pawh chuan ka hmu ve leh thei ta lova “Savawm pawh hí a káp tur mí lo chuan a hmuh theih loh híe a nih hí,” tui ka bei a

dawng leh deuhva "Ka chhui thiamlo te a nih takin thiante nerr chhui ila'a tha zawk ang e," tih chu ka ngahthuah leh ta a Chuta tang, chuan ka thian sa pei mi deuh, Chhuhnunga leh Vanthuma chu sawam ka chhui pui leh ta 'zeuh' zeuh a Mahse an ni nen pawh 'chuah kah tur' remchang reng kan hma thei chuang ta lova' Pakhat mah kap talo chuan ka kum vei leh ta der ipai a Ka bei a dawng thawkhat leh ta ri a

Kum 1924 February thia ah hian sikeun sial a soh leh a "A'sa ei bang chu a ei leh chuan zim tur a ni," tun ka pa in a rel' a, Tlingval huaisen pekhat sawam no 'hruaili chhuhtu, Vanthuma chuan khawvâr tith chhem pawh keng lovin amah chauhvin sefe ruang awmna Thal bul lui ngaw thum mipah chuan a zuk zing kal a, S'ruing chu sakei chuan a 'lo'put sawn ay'ngin rei fo a zawng a, a hnu zo lova' a lo hawng leh a, Ka pa chu a hritih a Zing'chaw ei khamah zim turin ka pa chuan tlangah a ahir ta a 'Chaw ei kham hnuah mipa zawng zimng k'wichhuah kan kal khawm chuan ka pa leh Upaho te chuan silai kenga a lo chahgtute lo awmna hnan tur leh sikei hnawtchhuak tute'n an tih dan tur chu an rel' vei a Silai keng zimng zawng chu N Vanlaphar P.W.D kawng mel 84-na zawng mual dungah chuan kan mual thia a 'Achakta ber chu lamlan (P.W.D kawng) atanga hlam 15 ah a tang a, chumi awmna atanga hlam 15 vei tura hla ah kei ka awm leh a, Ka tlangah chuan ka pa a awm a Ka pa tlangah chuan mi 4 lai an intlar thia zel a, Darker khat lai tuf' chu' sakei hnawt chhuak tute, hawm bre lovin ngawi reng chuan kan lo awm, reng a, 'Sakei hman mual chhuhng ah hian

a awm lo a ni awm mang e ti a ka ngaihtu ih lai
 tak chuan huallüt tute chu an au ta hlut mai a
 An au atanga minute-thum lek ah chu in sakei chu
 ki awmna lam pinin a lo tlan ri buan buan a,
 'Sazuk a ni awm mang e, a thawm a nasa em mai'
 ti a ka ngaihtu ih lain ka zawn phai ah chuan a lo
 chhuak ta hlawl mai a Ka lawna thingbul chu a
 riwn pan zel ka beisei ivangin hnai taka kah ka
 tum a Sakei chu thlang lamah a kal chhuk ta mai
 a Ka lawna thinglung hruaiih chuan a lo pheih
 a, ka hnuai takah chu in i thu ta reng mai a Che
 lovin silai kau sa in ki han en dek dek thin a,
 mahse ka hmu thei si lova Tichuan zawi tun ka
 chhuk hniam hret thin i, ka en leh thin a, mahse
 ka hmu thei chuang lova Ka silai chu thing pang
 nen chuan ka vawn chih a, a puak ta dur mai a
 sakei chu ngawi rengin a la thu ve tlat mai a
 Hmuh tum chuan ka zuk en leh dèk dèk a Chutih
 lai tak chuan ka pa chuan, "I kap fuh em?" tun
 minrawn au ta mai a Kei chuan, "Sakei ka kap
 love," tun ka chhang a Chu ka thusawi chu a hriat
 veleh sakei chu hual chhung, a lokalna lamah khan
 chak takin a tlan lot leh ta a Ka hmuh laia ka
 kip lo chu ka inchhir em em mai a Sakei dang
 hmel ka hmuh leh hma chuan chu sakei lo chhuak
 tur ka hmuh kha ka mit ah a chim reng mai a
 Kah hnaih lutuk ka tum avanga ka kip ta lo chu
 ka inchhir in tawpin tai a nei thei lo a nih chu
 Ka awmna atangin sakei chu hlam 12 vel chauh a
 hla a ni si a Kah hnaih ka tum avangin ka kah
 loh phah ta zawk a ni

BUNG 4

LEILEI SAKHI LEH SAKEL

(N Vanlaiphat ha ram)

April ni 29 1924 ah hian ka pa hnen Lungchhu n tingin North Vanlaphat Ledet khua ah ka indang chho ta a de khua hi knaw neiri tak leh a volte pawn rimnuam tak i ni Khua chu khaw te tak te, hmun hnih a ni a Sawrkar hmun Vanlaphat khua nen in 81 chauh a ni a Roreltu tur chuan Biwrsap (Super ntendant) renatih na in ka awm ti a Sakei chu he ramah hian a tam deuh ber a Sa dang reng reng pawh a tam deuh bawk Ka pa len ka pu Hniarvunga pa te sa pohna tha ber hmun a ni Hemi hmun hi phul hnim nem, khup leh kawng thlang lek lek te tamna hmun a ni a Ka rilru in sakei bawk chu hmuh chakna ka nei hian hle thin a Ni khat chu sakhi ka hmu a, furlong khat vela hla atangin ka kap a A nghawng takah mupui chuan a fuh hlahu mai a N Vanlaiphat rama ka sa kah hmasak ber a ni Hemi itang hian sa engpawh kha ngun taka ka tin chuan kap fuh thei zel tura ka inrin avangin sakei p'wh ka hlahu loh phah deuh ta hial a

January ni 14, 1925 ah hian sanghal zawngin Hrangtuzo ngaw ah ka kal a Maicham lui hnu lam ruam te ka zawng zel a Sa hnu thar a lo awm lova Mahse sakei hnu thar tak hi ka hmu a, a ram a theih bawk a, a kah theihin ka rin avangin sakei hnu chu ka chlu ta a Ramsa dangte aini a tin avangin thing bul leh bawn hnaw deuh a pan chuan kei pawhin a zawng tak chhu lovin ka bel

zel a A ziwn a k cnhuahna theln ah chuan ka
 lo tun khoh leh tui a Chuang chu n funkhur
 tekim ka chui zel a i p n o i v theln chu kul
 chauik chui ta a Ram chu a lo p k ti telh telh
 i Selesih w a i chingih chu n i l a w n chho ti a
 hng hmun hi thaltang leh phat leh di in pawlh a
 i Sakei hnu chu hui a lo har ti tawh tawh a,
 Selesih tlingdung chu canim tam huiw a zawh a
 Ka chhui zel a, siwaw leh sa dang sulhnu a lo
 tam telh telh a, ka chhui thei ta lova, beidawng
 takin ka hawng ta a Mhsela sakei chu cngtik ah
 emaw chu n ka la hmu ang chu tih k ngaihtuah a
 a reh thei lova

BUNG 5

PAMTUL SAKEI (N Vanlaipha ram)

Ni khat chu March thla 1925 ah kan khua atanga mel 2 a hli chhim lamah ka zing kal a Hemi mel 2-na vel ram hi "Pamtul ram" kan ti a Cihim chhak chhawng a ni Ka pu Hniarvungpa sa thirna hmun pawh a awm a Chu sa thirna hmun chu tlingdung khaw chhak lam hawia hniam thla riak riak hi a ni Chu tlingdung chhim lamah chu in ruim rai zau deuh tak a awm a Chumi ruim chu hli fai lai chuan a chung tlang, ka pu sa thirna atang chu in, sa engpawh hi hliahtu an awm loh avangin a hinuh theih vek a

Hemi ka pu sa thirna atanga sa kah tur a awm nge awmlotih va thir turin ka kal zel a Sa thirna thlen dawn hian tling ung pakhat a awm a Chu tling chu ka va dik de dik a, sakei hian ka awmna lam hawin kawng chu a rawn zawh a Kei chuan ka awmna lei ko chu a rawn dik anga, ka kap ang chu ' tun ka lo ngahk a Mahse a lo thleng ta lawk lova Ka ding a, ka han en vel chuan furlong-khat theih a hli th chuan sa thirna lam hawin chuan a tlin thla zuah zuah lai chu ka zuk hmu ti a Ka silai leh lam kua mupui ka thunna lam chuan ka zuk kip zui a Ka silu mu in lei a zuk deng chu a khu lawih a A hmun ka zuk en chu in sikei tlan lai kap kar chu ka kip a lo ni a Silamu leia tang chu ka phawrh a sakei thi far leh a hmul tla te a awm loh avangin ka

kap fuh lo nun ka hria a Sakei pwh chuan a
 hlau hle a, a tlan chak em em a Mahse a hok
 hlek loh a vangin ka kap fuh lo nun ka hre ber a
 A tira ka hmuh lai khan sakei chu hlam 10 lek a
 hla a ni Mi hnaih leh zuai dawn emaw ky ti a, a
 lo let leh si a ka lo kap ta mai lo chu ka inchhir
 em em mai a Lungchhuan ramah ka awm laia
 kan sakei zim ka kap mai lo chu ka inchhir ang
 bawh khap, ka inchhir chuan ban a chen leh ta a
 ni Hemu ni hi inrinno a ni

BUNC 6

KELKHUM SAKEI LIAN

(Vanlaphai ram)

Kum 1925 March ni 10 ni hian Selesih kham chungah sazuk leh sakhi hmuh beisein zing takah ka chhuak leh a Khua a la thim tlat avangin khua atanga mel chanve ah chuan khawvar nghakin ka thu ta reng a Darkar khat vel ka thut hnuin khua a lo var ta a Tichuan Selesih kham tlang pan chuan ziwin ka kal ta zel a Chu tlang dung leh a hnuai ruam te chu ka en vel a Sa engmah a chhuak lova, zawin a hnung lamah chuan in lam pan ka kir leh a Hemi lai hian ni chu a chhuak sen ruai tawh a Tin, tlem ka kal leh a, ka chhak awih pangah chuan ri hruah hruah hi ka hria a Ka han hawi chhoh nak chuan Kelkhum tlang pang awih ah chuan sakei lian tak hi a lo chhuk ta zuah zuah mai a Hetiang ang hian sakei a lian ngu ang tih pawh ka hre lova, ka rilru chu a hlim em em mai a Ka chhak lun atangin chhuk zawnga lo kal a nih avangin a kal dan pawh kikiau deuhvin a lo kal thla a Ka dinna chu a hma zawn thlang zawl deuh ah a ni a Sakei lo kalna leh ka awmna hmun te kha a kang fai vek a, hliahtu hnim awm lovin a lang fiah em em mai a Min hru si lova, ka awmna lam pan chuan a lo kal thla zel a Ka kiana thung ding chu aniah sakei kha melh reng chung chuan zawl te in ri hlek lovin ka pan a Cau thung chu ka dinna tlang khan yard 6 chauhva hla a ni a Sakei kha ka waw khat kaha a thih loh chuan mi rawn man mai ang tih ka rin tlat

avangin ka kianga thing ding lian tak chu ka phen
 chuan kulh tha tak tur angin thlamuang dawnin ka
 in hria a Tichuan sakei chu a lo chhuk zel a, thing
 kha fimklur takin ka pan zel biwk ' Rei lo te ah
 thing phenah chuan ka thu ta a Thing phena ka
 awm lai chuan, nizana ka mumanga ka sa kah kha
 ka pa a lo ni a, a awmah ka lo kap tlang zawk
 mai a, chu chu mumang tha nge ni ang mang tha
 lo tih te ka ngaihtuah a Ka rilru chuan he sakei
 lian tak hi ka hlaulo em a, ka kap hlum dawn a
 ni ang chu maw tin ka thlamuang ta hle a Sakei
 chu yard 8 (hlamthum pawb tling mang lo) leka
 hnai (hmun leh hmun kan tih ang hi a ni ang chu)
 a lo kah ka beisei a ni a Ka silai ulhbun phir
 kau sa chuon ka lo tin reng a Mahsela Selesih
 ram lam hawin kal ngil dawna ka hriat avangin
 ka kap ta mai a Ka kahna hi yard 30 vel a hla
 a ni Sakei chu a tlu thlawrh a, ka awmna lamah
 chuan a lo thleng thli ta rul rul a, a khu rum rum
 mai a Ka kap fuh hle a ka hriat avangin ka kap
 nawn duh ta lova Thingbul ka awmna atanga
 hlam nga lek ah chuan a ding ta a Ka han en
 chuan chuan ka silai mu khan a khabe ruh hi a
 thawi hek hlek a, a thluak bur ah a lut a, a lu
 lehlam ah chuan silaimu chu a vunah a lo pawng
 zawrh a, a tlang fa thelh a lo ni a Ni chu ka han
 en chhova, a la sang vak lo tih ka hmu a Chak
 takin haw ila, mi feh tur leh khawi ilo kal turte
 khua atanga an chhuah hmain thleng ila, mipu in
 kan zawn thei ang tih ka ngaihtuah a Ka sakei
 vawikhat kahna a nih avangin ka rilru chu a h'im
 em em mai a Tichuan chak takin tlan deuhthaw
 chung chuan ka haw ta a, tukthuan ei hmain khua

chu ka thleng ta a Tlangau ka kova, "Tukthuan ei khamia sakei chu zawn tur a ni," ti a tlangau turin ka hrilh a, chutiang ngeia a tlangau hnu leh chaw kan ei kham veleh sakei ruang awmna pan chuan kan kai ta a Kan awmna khua chu in 36 chauh kan ni a, mipa zawnzawngin kan han zawn chu kan zawn zo mang lova 'In lamah thawk duh lo te an awm law maw," tun zualko kan tir leh a Khua ah chuan pa pian thalo kawchhung na, mi pahnih chauh an lo awm a Tichuan tlawmngai tak leh hlir tlang tak chuan zo leh zolo chung chuan khua chu kan zawn thleng thei ta hrām a He sakei hi a hmui atanga a mei hmawr thlengin, 10 feet-leh 2 inches-a sei a ni a, Mizo tehin sūm kua a lian a ni Sakei lian pawl a ni a, a aia lian chu awm mahse a tam lem lovang Sakei pawh hi mihring ang bawkin awm lian tak si, a taksa leh mei tawi tak si an awm fova A taksa leh a mei sei tak si a awm te leh hle si te an awm thun tih hi hriatreng atan a tha He sakei lian Chhawnhleia bawngpui hnute tam ber kha a seh hlum a, zing takah a ei kham kha tam lam pang tawm rōk a tumna lamah ka to awm avangin kan in tawng fuh a ni tih a hnu ah kan hre leh a He sakei ka kah ni hi inrinni a ni

1. Khisa zukza kham rang karah ka tawng lo,
Lam ang lētin zo chang ram fang zel ing e
2. Lam ang ka lēt zo chang ram ka hrūt zel a,
Hlaiba zetial lunglana'n mi zuk thir e
3. Zetial lunglana'n kir zai a rel lo,
Thant tūm vala'n ka nghak che lo kai zel rawh
4. Lokal zelin zetial pui ka hma tiangah,
'Ka cheng'rang au ri thang e phai khaw tiangah

Kelkhum sakei lian

Lungpher sakei

- 5 Ka chengring su n thong e phau haw t u gah,
 Su ang lung pu ang 'o rum che ka hm a tai gah
 6 Su ang lung pu ang 'o lung che zetia lung han,
 Ka vang khaw zawl sumtualah sai ang nga ri wh
 (Thluk Sa lu lung zawl sok tai)

HE SAKI TIAN HLADO

zo du e chhaktiang kiwl m sen ruai
 Luthpui ting a chuang e,
 Lersi e khawchung tiangah vala n,
 Ze tialpui ka chhai e

BUNG 7

LUNGHER SAKEL.

(Vanlaiphai ram)

March ni 24, 1925 ni hian Lungpher ram phul kang chawrno tlântu sakhi zawng turin ka zing kal leh a Chhûra bahra sūk kawn liam lam ka pan a Chumi kawn liam ram lamah chuan kawrtê a awm a, chu kawrtê chu khawchhak haw zawnga luang a ni a Chhûra bahra sūkna kawn chhak tlang pang a ka awm lai chuan ka thlanga kawrtê kam lamah chuan sakhi hian hnim a lo pet malh malh a Ka awmna atang chuan furlong-khat thelh a hla a ni a Ka awmna atanga sakhi awmna thleng chuan a kang fai vek si a Hnaih duh chuang lovin khiang bul atang chuan sakhi chu inthemthiam kahin ka kap ta dum dum mai a Sakhi lah chuan a vêla silai ri khawk avâng chuan ka awmna lam pawh chu a hre thei lawk lova Ngun takin ka tin leh a, vawî thumna ka kah leh chuan a tlan ta a Sakhi a tlanbo hnu chuan sa thi leh silai mu luhna en turin ka chhuak ta a Sakhi thisen chu tiêm a lo tla a, a hmulte a tla bawk a A hnu chu ka han chhui a, mahse ka hmu tha thei ta lova Kawng faia a kalna ah pheî chuan a thi pawh chu ka hmu thei ta lova "Sakhi dinna hmuna ka silai mu pathum chu ka zukla teh rih ang," tun sakhi dinna hmun kha ka pan a Sakhi ka kah laia ka thutna lam kha ka han en chhova, ka thutna bul lawk chhak deuh kang faiah chuan ka awmna lam panin sakei chu a lo kal thia ta zûn zûn mai a "Ka sakei kah hmasak ang khan ani awmna chu chhak lam a

nī a Ka awmna chu a hnuaī lam a nī sī a
 Chuvangin min hmuh loh chuan lokal chhuk zel
 sela, hnai zawkah ka káp ang tūn," ka lo nghak a
 Ka silai put pawh ka thehthla duh lova Sakei
 khan mī la hmu lova ka rin avangin silai pawh ka
 tiche duh lova Kei pawh chu sipai che lova an
 dihg angin che hlek lo chuan ka lo ding tlat a
 Chu sakei chuan sakhi vawithum ka kahna silai ri
 kha a hria a, sakhi ka kah lai khan Chhūra
 Bahrasūkna ngaw a ka awmna tlang, in lam liam
 ngaw a awm a nih avangin, silai rikna lam pawh
 a hrechiang lova, ram ril lam a nih avangin ka
 awmna lamah chuan a lo kal alo nī a Tichuan
 a bengte a chhin a hawivel deuhva A tawpah
 chuan a thlanga a hnuaī zawn tak kawrte rala ka
 awm chu min hmu ta a A sir kanglo lam pan
 tur chu chak deuhvin a kal ta zat zat Kei chuan
 ka silai put chu ka thehthla thuaī a, mupui baw
 chuan ka káp a Nasa taka hūk chungin a sir lam
 kanglo ah chuan a tlan thla ta chiam a Keipawh
 chu a hnuaiah chuan sakei lam hawī chuan ka tlan
 ve chiam a, mahse sakei kha sakawr chak tak ke vawr
 ruala tlan ang maun a chak sī a Fah kung kha
 ka silai chuan ka beh, chawt a, a tlan lai chu
 ka han káp leh a A hlat lam chu ka awmna
 atangin furlong-khat lai a nī a Ka vawī hnih kahna
 atang khan hūk chungin a lum zēl a, ka awmna
 kawr mawng lamah kawr thleng thelhin a lum a
 Chu sakei chu a awmdan atangin a dul nēmah leh
 a dar ruh vėl káp thakin ka in hria a Ka kahna
 hmasaka a hmuamhma kha silai mu a tlang a, vawī
 hnihna kha erawhchu a ruh a deh avangin a tlang
 lova, a sakei kha a lum ta tawp tawp anī berin a

He sakei hi sāmnga vel chauhva hian tur a ni
 Bahrasūk ngawah chuan Sata Sakawr ruang an
 hmu a, chumi ei nen chuan kan intawng a ni tih
 hriatchian alo ni ta a Bahrasūk hī hmanlai Mizo
 thawnthu a Chhūra leh Nahaia Bahrasūkna kha a ni
 Hemī ni hi mīnī a ni

He sakei hiam hnu hi kan hloh hnu, a tūk ni
 25.3.1925 ni hian Bāwktlang khua Chālthuama ho
 ramchhuakin Hlāwnkawng tiau leilet fehkawng a
 kannā, Thanghlianga hiam kawnah an hmu a Sakei
 chuan Maicham' lui^hhār lām a pan a, sakei hnu
 chu an chhui zel a, a thutna hnu pawh an hmu
 zing viau mai a Maicham pūk thleng thelhin an
 chhui a A thian te'n an hlauh em avangin an
 chhui zui zel ngam ta lova, an kir leh ta tih mīn
 hrih a Chālthuama te'n an chhui tawpna bul
 Maicham pūkah chuan a hnu rei deu' takah sakei
 lu chu mīn an hmu leh a A luro la tur chuan
 kal chu ka tum duh ta lova Ka kuta thi an tho
 si a, ka kah a ni tih chu chiang tawkin ka hria a

HE SAKEI PHUAHNA SA LU LAM HLA

- 1 Tukin kawl khua sen rian lēnkawl a khum
 Lam ang hla e phor lung kawh khisa lenna
- 2 Kawl khaw ri iang ka cheng rang vaw tam a ri,
 Ka ai sa rengah khisa i piang nēm maw
- 3 Chhūra leh Naa ram tuann lentu hnuaiah,
 Kam kei zan mu chhing hui ang alo thang e
- 4 Sakam keia'n cheng rang au zam lai a rēl,
 Kar a hla e khisa iang lo hnei zel rawh
- 5 Kar mah hla se zetial chhingmit lām ang hawī,
 Tlan zai a rel chhumtiang ram dai lam panin

- 6 Ka chengráng mu'n a zui che i tâng lai ah,
A dêng em ni hók khum khum ráwl a lian e
7. Ka chengráng mu'n a t̄uang te'n a dêng
che maw
Hók khum khum a lum buang buang hnua
tiang ah e
8. Amin an sêl satiang chhat maw i tâng c,
I famna làm ơng hĩa e chām tui phai ah

•••••

BUNG 8

DAWNGCHI HNAR LEH BUALCHAR SAKEL

(N.Vanlaipha ram)

April ni 21, 1925 ni hian Purûn tlang hmar lam ruamah Dawngchi Luidungah sa zawngin ka ramvak a He lui hi a hnar lehlam Purûn Tlang chhim lam atangin a lo luang a A hnâr chu khawthlang lam atangin khawchhak hawin a luang a A inkâr ah chuan "Pawi Chawfak tlang" a awm a Chu tlang chu khawchhak hawi zawngin a khawh a A tlang zingzum tawp ah chuan Dawngchi Lui chu chhimlam atanga lo luang leh khaw chhak hawia luang nen chuan an infin a Hemi an infinna thlang lam atang hian sa zawngin ka kal a - Ka sa zawn chu sazuk leh nghalchang a ni ber a Mahse ka sa zawn chu a hnu thar pawh ka hmu ta lova Ka beidawng chu Dawngchi lui hna kak, chhim lama peng chu ka zawn chhova Sakel hnu hian tak leh thar tak chu lui hnar lam pana kal a lo awm a He ram hi zo ram, dai ruai mai, lui pawh chu dam tak leh kaw kaw mai 'zigzag' ang a ni a A ram hi ka la awm rei loh avangin ka fan tirhna kawh a ni a, ka nel lo deuh vau mai a Mahse zewh ta a Sakel hnu chu a chho zel a, a chang chuan vaukamah te a kal thul a Ti deuh chung chuan ka chhui ta zel a Mi lo hmu hmasa ang a, mi seh mai ang tuh ka hlauih avangin ka hma zawn leh ka sir vel chu ngun taka ka en hnu leh, beng a chhit hnuah dim takin ka kal zel a Chu sa

chu Pawih chawfahpa tlàng lam panin a kai ta a
 Kei chuan ka chhui zel a, Dawngchr lui peng lehnam
 khaa pan leh a, a hnar sar ram-jap lam chu a
 pan ta zel a Ka ram nê loh lam pang chu a ni ta
 thova Tichuan ti tak chung chuan ka chhui leh
 ti a Mahse si'kei chu rëilo te ah chuan a lo hram
 ta phut a Ka in ngaihtuah a, ka dung ta rih a
 "Beih zui nge tha ang Bualchar kawrtê ah khan a
 sa seh hui tawh tak sebawng ruang kha a awm a,
 chumi chu châng zawk ila, tlaia a rawn ei tur chu
 hlauhawm lo takin a kah theh zawk a ngem?" tih
 chu ka ngaihtuah a. A tawpah chuan a sa-seh chu
 châng zawk ila tha in ka ring a, ka haw ta a

Dawngchr pêngah chuan chaw ka ei a. Bualchar
 chu hawa kawng a ni a Sebawng ruang pawh
 chu kawng ruh bul lawkab a awm a Bualchar
 ram lam tlàngdung ah chuan ka awm khawtlai ta a
 Ni a lo hnam ta deuava Helai hmun hi kha
 avangin mêt hnh lai a ni si a, "Sakei hi a loka! hma
 mai thei a, ka châng mai teh ang," tun thingzarah
 chuan ka châng ta a Nakin deuh tiai dâr ruk rik
 hun vêt chuan bawng ruang awmna kha ngaw a nih
 avangin a thum tan ta mai si a "Lungchhuan rama
 ka sakei chan hmasak berna ang bawh khan, sakei
 loka! chu ka hmu thei awmfo mang e," tün ka in
 ngaihtuah leh ta a Kawlphe khawvvar hmanna châng
 te kan la hte si'lova' Phul kangfai ah chuan sa a
 lêng thei rei hie a, mahse ngaw hnuai kawr kam
 chu a lo thum ta thuai si a Ka rilru chuan tih loh
 tawp-tawp tih ka tum leh a, ka káp thei chuang awm
 si'lova' tih ka ngaihtuahna chu a chak zawk avang
 in dâr 7 vêtah-ka haw leh ta a. Sakei hmu lehna
 remchang tha cha ka ngaihtuah leh ta a, ka
 hlawhchham leh ta a nih chu

BUNG 9

SAIHUM KEITE
(N Vanlaiphaï ram)

He sakei hi ni siwim tlik a tla tawh a ni a
 A ke hmalam dinglam kephah sirah hian a hliam
 a Chumi hliam chu a la dam lova June thla
 ni 21-1920 chawhnu tlu dar 5 velah hian ruah a
 sâr seng seng a Zochhûm chu a zing phui chûk a
 Nihliap khum chung chuan ka kal ta a Ka chak
 em avangin sa engemaw chu ka tawh ngein ka
 ring tlat a Tichuan Saihûm tlang, Vanlaiphaï lam
 panga tlang inkhang chu ka zawh pheï a Sirkam
 thingzar awnah chuan nihliap khumin ka thu reng
 a Ka rilruin sakei alo kal duh awm mang e tih
 ka ngaihtuah lai takin keite chuan tlang dung chu
 a rawn zawh pheï ta mai t Kei pawh chuan kah
 tumin thing zar atang chuan ka chhuk ta thuai a
 Thing ui pum tiat bulah chuan ka lo thu a Chu
 sa chuan a lo kal hnaih deuh hnu chuan mi hmu
 thuai a mi rawn en i, mi rawn pan ta zêl mai a
 Ka awmna atanga yêid 14-a hlaah chuan hnimbuk
 tê deuh hi a awm a Chumi phonah chuan minute
 2 lai a rei a thu a "Mi rawn zuan a tum em ni
 ai g aw?" tia ka ngaihtuah lai chuan chu hnimbuk sir
 chhaklam pangah chuan a rawn innem chhuak tan
 ta a, mi rawn zuan hma chiah chuan ka lo kap a
 A tiu tawp a, ka kap nawn leh a Chu tlang dung
 chhaklam liamah chuan thang plik tak a awm a,
 chumi ah chuan a lût ta a A tlôkna hmunah chuan
 ka silai mupui pakhat chu a lo tla reng mai a, mak

ka ti hle mai a, A kalna thang hmunah chuan ka zuk kal a A pik nasat em avangin ka hmu hmasa thei dawn si loya, min lo sehin ka rin avangin ka let leh ta a Nunna humhim theih lohna turah chuan kan pi pu te at hual kha a that loh zia ka hre reng a Chumi zan chuan a mutna hmunah a thi ang tih ka ring deuhva, ka haw san ta a

A tokah chuan pa tar pahnih Sawibuta leh Chhingkawnga ka hruai a, sa hnu chu kan chhui ta a A pik em avangin thang pika a luhna atanga chhui mai lovin "A hnu chhuahna a awm em?" tun thang pik lehlam chu ka han en hmasa a Mahse hlam thum bial lekah chuan a hnu chhuahna kan hnu zo ta hlek lo mai a Zan lama ka kah tuma ka chhui tawpna atanga lehlam leh a thlang lamte kan enfiuh vek hnu in, kan upa Sawisabuta chuan, "Hlami zim te a a hru chhuahna awm lo chu a thi a ni ngai ang' ti chungin thang pik chu a han keu veleh keite chu a lo huk thawt a, a ban bulah a rawn seh ta chawt mai a Kei chu in mihring kip tel lo tur zawngin sakei pangah chuan ka kip a, a tla tawp a, mahse a zuan leh vat a Sawisabuta kiu kiang ban puam lamah a seh leh chiwt a, ka kap thla leh thuri a, ka kah thlak chu a hmaiah chemin ka sat zui a, a thi hlen ta a Hmun leh hmunah kan pali chuan kan in pawmchilh a ni bei a Putar Chhingkawnga nen chuan sakei zawna chu kan siam a, Sawisabuta ban hlam chu kan tuam zawh ah kan hawng tlang ta a

Sawisabuta chu N. Vanlarphai damdaw inah kan dail a, thla thum la chunah chuan a lo dam fel ve ta a. Rani a rem loh chuan keite pawh fimkhur taka beih tur a lo ni

Saihum keite

Zophei sakei

BUNG 10

HNUM TLANG SAKEI (Vanlaphai ram)

He sakei hi a sualin rin a seh zauh zauh va Chuvangin Vanlaphai khua leh Leilet khua nen kan khaw hnih chuan Hnum tlang chhuah lam pangpér Nauban khai tlang nen a inkar Sakawr lei mawng, sawrkar lamlian atanga furlong-khat velah chuan 1927, February ni 15-ah kan zim a Hnum tlang pangpér thing hn unah chuan silai keng ho zawng chu kan intlar thla tham a Silai kenga chang tute chu mi pali kan in a Ka chhakah chuan Zama a tang a, ka d'or gah Hranghleia, chu mi thlang leh ah chuan Paringa a tang a Keimah chauhvín laiphir elhbun ka keng a

Hual luttute chu in lo u va Rei v k le vah chuan sakei chu a ri ka hria a Ka hma ngei chu a rawn pan zel a Hual luttute chuan lut beng leh au chungin thawm an rawn neih zel a, thingt sat ri chungin an rawn hnawt a Sakei chu a lo kal zan zin ta mai a silai kengtu te'n kan kual fuh za chu ka ngailuahin he sakei hi a thi tgei ang tih ka ring a Ka hma a a lekil chu ka lap ta a Ka thlang lama mite pahuh leh ka chhak a mite chuan sakei chau kal plet chnk chnk chu vawí khat theuh an kap a Kei chu in vawí hnih ka kap a A tlu thi tawh kha Hranghleia'n kap leh rawh," a tih avangin ka hn kap leh a Vawí thum ka kap a nih chu Hranghleia lut tawh h chuan a tlu ta a Kan inrawn hlawr a nih avang

kran upa sakahun Hranghleia'n a kaptu nih
chang ta a

He mi zan hian Paranga khan a kah ah a
ngu a, a pa a hrilh a A pa chuan hlado a chh
/ n khua mai a ni awm a. A tük zingah chu
Hranghleia lungawi lo chu tükthuan ei khamil
lo kal a Parangate pa fa chung a lungawi
thu k. huenah a rawn sawi ta a Tin, ko
Parangate pa fa pek turin lehkhä, "Hladote em
in chham a, sakei hi m kah ni a in sawi leh chu
Rs 40 - in chawä erg," tia zakin Hranghleia
ka pe ta a Keia chungah chuan a lo lawm hle
ni awm a "Chuh tur ngeun min chuh lova, i
ka zo a ti e Paranga'n a kah ni zawka a
ngai hi chu mak ka ti hle a ni," a ti a

Hemi tuni hian khawhnifh infin kan ni a, k
tani deuh hawk a, a hlumawm ngei mai Sakei
a pa tkawl deuh süm ngi a hian a ni a Hla
a ta wp silai keng thnath thém thawm a k
tup lo hma a sakei lo chhuak chu sakei h
hlaui wni lo enaw tih a owl hle mai Henglai
lo 'en Vanluphat hmun dang reng renga sakei
sa a ng kan kah hian ka pa leh ka pu, Laikhu
ka ngai em em thun

BUNG 11

ZOPHEI, SAKEL LEH A KAL KHAN

(N. Vanlaipha ram)

Ram sa dangte ang bawkin sakei hian kai deh deuhna bik tiang dungte, lui dungte, kawna Hain duhna deuhnte leht lui kan duhnate a bik 'siouin a nei ve a Tm, sakei zim pawh hian chhuah duhna bik deuh a nei a Ram ngaw emaw, "ram theih phut kar pawh ni ve 'thing theih leh thing dung tamna lai kha a chhuah duh bikna a ni. N. Vanlaipha rama Zophei hmunah hian sakei a awm a Ran chu a seh lem lova Heih kum 1928-ah kan zim ta a Chutiang ang a chhuah duhna bik awm thing theih hmunah chuan ka lo chang a Ka hma zawna a lo chhuak chu vaw hnih ka lo kap a. Ka kah laia sakei dinna hmuna a thi leh a, hmul tia te ka han en chuan chuan ka silai muin a danna lai han enin pakhat chu a tiang ngoi nun ka hria a

Tichuan ka sakei kah hiam chu a tokah kan um ta a Kan man thei lova, ni hnihnaah kan um leh a, kan hlawhchham leh a, kan man pha ta lova He ka sakei hiam hian Vanlaipha rama Kolkhum kan tih tiang lam panin kawng a kan a Mahse kan hawnsan ta kha a ni a Sakei loh chhohna chhakah chuan kawng dang a awm leh a. Chu kawng chu a kan kan ring a, mahse a kan si lo Hemi zan hian kan tin san knuin a lo Met leh a, chhym lam pan dawnin kan hria a, mahse ka kah ni a a kai tumna hmar lamah chuan a hou chu a let leh ta a. Hmangpauh veng lam pana a kalna

chu kan hmu thei ta lova kan tawp san ta a Kum
khaw thu a a kal dunna dik muat a awm a Chutah
chuan mite'n sakei tlak waw khat an siam a,
mah mah lova chuan chuan chuan chuan
leh sakei tlak ka siam tawp a, Tah hui a nghawnga
Awk turin sakhu thang ka kam a, sakei a awk a, a
hru leh a ngu a tichhe vek a, Ka sakei hiam
pawh hi helem muatlah hian a kal chu lo nun-
tiel muat mawngah hian a lo thi th kan hre hnu
hrawh leh a, A lu ro chu tlai khaw hauah hmuh
chauh a ni a, A lu ro ka lak hmam vahchapah
an lo yawn lut a, lo atana neitu chuan a lo hal
tal ta a ni Ka ni hre mai.

BUNG 12

SAIHUM SAKAI
(N. Vanlaiphaï 'rain)

Kum, 1928 ah hian sakai stal bawng seh tinnang, a lo awm leh a. Ni 20. 6 1928 ni ah Zophei chuan hnuai Saihum bulah chuan kan zim ta a. A hnu atang chuan he sakai hi a pa a ni a, a leh lam chu sakai vantlang tinnang ka hria a. "Vawin chuan he sakai huat thida tak hi keimah'ngem kap la," thi rilru ka put awangin sakai lo chhuah duhna lai ber ni a ka rinna hmun keifang awn lerah ka lo thn a. Hual luttu ho chuan a hnu'an fawn chhuah a, an au zel a. Nei lo te ah chuan ka thungah' chuan a lo pheizàn zàn a, a kal lai chu ka kap duh hrih lova' ka zawn takah chuan a ding ta reng me a. Sakai pang chn kutphah tjet chauh tur ringawt hi a lang thei a. A taksa englai ber nge ni tah pawh a hrist theih si lova. A kal leh chuan phai hmun pukah a lut nge dawn si a. A, luh chuan kah, thauha a lang dawn tawh lo, tih ka hriat awangin a, a pang lang chhun lai chu tinip ka kap ta a. Hual chhungah chuan a, zuang let leh ta a. Tichuan hual luttu ho chu an tan chhuak ta vek mai a. A eng laiah nge ka kah kan hre lo na a, sakai dinna lai han en chuan, ka silai mu laia a luhna lar leh a din dap enin a dul nemah ka kap tiang nun kan ring hlaym a. Tichuan a hnu chu kan chhui ta a. Upa te'n khua a lo tiai tak awangin, "Sapun beih a hun ta love," an ti a, kan haw darh ta a. Sakai hliam mipu, sena am huan chawhna chawh a, am thin a. A chhan chu chawhnu lamah chuan mibring

kan lo chau tawh a, chét suai a awl bik a Chuvang
chuan sapui hiam ùm hian opa te'n "A tók leha ùm
leh ah," tui hawn san an rei thin a-ni. Hmanlaia
sakei hiam ùm hian hi thang hiet hriat atan tlem
han sawi ila A hnu chhute to kha a laiah an awm a,
zawite in an chhui a Sakei hnu kalna dinglamah leh
velamah, gidi keng an satlas...a. Dinglam sat te
khan an haw samfa dawr khan velama mite khan
hmalam tin chungin an thu tlar a, dinglama mite kha
an lo yang a. A tawt ta tih eh khan dinglam a mite
kha an chawia, velama mite khan an hmalawm an
haw samfa leh a, chu lai chu ding lam amite khan
siam an lo yangin hmalam kha an lo tin a, an lo in
reirng ye a Chyiang zel chuan an in tih chhawk a.
Hiet an hma phan hi sakei hiam kawih tawh kai
tha thei tawh manglo mangang thuan kha a rawn
bei thut ang tih biah vang a-ni.

A tók angah chuan sa hnu chhui thiam deuh deuh
a Khan kawng chung leh a tui chhohna ram lam
kawt te an va en a Sa hnu chhui an hnu loh thu
an rawn sawi a. Tók huan ei khamah chuan sakei
hiam ùm leh zai chu kan rei ta a. Hual lu
lam apang an apang rawn nawr thia sola, hual
mawngah siah keng zang zang lo awm ila tha
in kan rin avang chutiang chuan kan rei thu ta
a. Hual lo lam apang apang rawn nawr tute
angah chuan mi pahih Khuang (C I pensioner)
leh Laichama (Kohran Upa) an tel ve a. Ann
pahih chuan; "Sakei ram kan hria a, a hnu pawh
a rei chuk a; a hmalawm an mai," an ti ta mat a
Chu volah apang zang zang chu hual mawng lam
siah kenghe awma hma phiah chuan an lo chruk
an volah a. Mi thukhah chuan; "Kan vol kha

i pun ang, silai tam zawk leh mipui tam zawk
 ena beih tur a ni," an ti a Kan pa tar zanga
 huaisen bera kan ngaih chuan, "Hei kan sa beih hi
 'Nupui fanau te in chawm sakah' kan tih ngawt loh
 chuan beih mi a ni love 'Nupui fanau te in chawm
 sakah' in ti a nih cawh chuan in silai tha ber kha
 min han pe ufa, keimah pawhin ka bei mai tur a
 ni," a ti a Kei chuan mi khaw pun pawh tha in
 ka hre lova "Vanduaina tawktu chhungte chawm
 sakah," ti a thutiam pawh chu tha in ka hre lova
 Kei chuan, "Ka sa hfiam a nih avangin tumah
 awm lovin keimahin en fiah ila a tha ber ang,
 chuyangin ka han en ve teh reng ang," ka ti a
 Kei mahin ka kal ta a. Pu Khuanga leh Laichhuma'n
 sakei rum kan hria an tihna thlengin ka kal a Ka
 awm pawh ni bawh lovin huaisen pakhat, Aihnawiha
 leh tleirawl Chalchhunga chuan mi rawn zui vat a
 An hnung leh ah te pawh chuan kan pasaltha
 chhuanvawr te pawh chuan an rawn zui ve thui a
 Sakei en chungin a hniak en a tul bawk si a, ka
 mit a indaih lo hle in ka hria a Aihnawiha hnen
 ah chuan, "Hei mit ava indaih lo ve, a hnu leh a
 sa en a tul si a," ka ti a Aihnawiha chuan, "A
 hnu chu ka en ang e," a ti a Chutia a tawng ve
 leh chuan ka lawm ta hle a. Sakei ngawt ka en
 thuih ni rawn zuan ta pawh ni se ka kap hmanin
 ta inring a Zokamiet hling leh hru bawn hnawkah
 chuan kan kun pheh ta a A changin bawk vakin
 kan kal a. Kohran Upa te'n sakei rum hria-a an
 nsawr kha ka ringhlei si lova Hlahawm tak
 chung chuan kan chhui zel a A tawpah chuan
 hui mawnga mipui awmna ah khan sakei hnu chu
 kan chhui chhuak ta mai si a' Sakei chu a lo awm

hauhlo mai tihna a ni a. A hnu chhuntu te zawng
zawng chuan sakel kan hmu lo na chungin sake
va hmu a mit rawn bei hial ta pawh ni se, kha a
khan a hauhawn leh chuang tawh kan ring lova
Sakei hmu hi ka hmu a lo ang hiau huau pawl
vawt chuan ka tawt tawh a. Ka Vannel a, ka ka
hmu hmu a. Ho Sakhum ram sakel hiam lo awn
tawh hi lo kan bein tuka ka hiau chu ka la tawn
lo. Ka tawng leh tawh pawh hi ka ring lova.

Heta tang hian mi gawm tak te pawh thi
an hiesual thei a ni tih min zixti hie mai. A tal
chuan Dr. Chalhiana hova kan am leh ta a.

Heta rang atang hian Vanelphai leh Bawktlan
khan sakel sakel bei to na khan tha tak chu hia
to a ni a. A hnu kan chhui tawna atanga me
khat leh a chawt vai a hia, ho khath hian chu
sakel tu se chu kan chhu leh hauhawn a. A lo
kai hia jemlo hie. Dr. Chalhiana hova kan un
tum hian silat vawt tam tak kap chham lo ifa chu
hna te sh a mchuanin ka ring. Ho sakel hi
hauhawn am atang hia phuah tlakah ka ngai a.

(Sa lu lam zai thlak)

1. Kawikel ze tial nuprawnga zu ka rel e,
Vang khaw leh zawng zawng kan sawm e zing tianah
2. A rel kan sual lam love tukia chuan,
Sappui cheng rang chawt vai tha an lam thiau ve
3. Bawng leh chawng ram tuon a chawng ang,
Pathlani vai sual chengrang chawm an aghak e
4. Zee fei chawm valruah hnik hnung an sui,
Tuan ngam lova tian zel e vai thap hnah

- 5 A ai tha dawn em pi le a tang chuang lo,
Lenchhawl thing hnuaiah kher ngei a lo ding e
- 6 A englo, ngei te tak te sen ka lo hnu,
Ka chhingmut in thir reng e chengrang a ri
- 7 Lam ang let e a chhawnu val tha panin,
A tawnmang lo a ruk te'n a kai kikiau
- 8 Chhawi hmin pikan kan zui lai thi hning hniang e,
Vawun chuanit valruai in tin tiang an rel
- 9 Tuk khua lo var leh zui lai prangin an rel,
Pathlawi val tha lengruai nen a sui kan zui
- 10 Vawin chuanin kan tin val tha an zam e,
Siang lawi relin chhing khual val pun an rel e
- 11 Hran tum yala'n chhingkhual val pun e nuam lo,
Mahrikin hran tum yala a fai rei lo
- 12 Mahrikin hran tum yala a fai rei lo,
Val tha hrang zualin an sui zui panin
- 13 A hnuakhung kan sui zui a mihrang yala'n,
Tawn har kan ti val tha nen kahlet hnuaiah
- 14 Leng zang ngina hual mawng lam a pan zui e,
Val zualin kan an lo hrang turin
- 15 Zan thahng maw, zing tranah maw a lo chhuah!
A zui te'n maw hmaah kan chhui chhuak
- 16 Vawin chuanin an duai e rum lian rawi hria,
An' tawin thaw ri rum lian rawi maw an lo ti

BUNG 13

PAMTUL-A NGHALCHANG

(N. Vanlaphai ram)

Ni 14.7 1928 ni huan khua atanga mei hnih leh a chanye a hla ah sa zawngin ka, kal a A hma ni 13.7 1928 ni khan sazuk ka kap a. Ni zawnna sa kah ka chak ye a, hemi ni huan kah leh ngoi tumin he ram hi ka tang a. Ka pu Lalkhuma sathir atanga ka thir hmuin a hmuai ram zawi leh ngawte ka tang a. A tawpah chuan nghalchal sialhma rah tian hi Sarlong hnih a hla atangin ka hmu ta a Phul hmuin feet-hnih vela sang hmuinah bian a thul tian chu a si a. Kei chuan hmanhmuawh takin ka pan zel a. Sanghal awmna ka hnih hma deuhvin ka ipté chu ka dah a, a chhungah chuan chem leh karjut, (cartridge) thenkhat a awm a. Tichuan chho, zawngin ka vah, ta a. Yard 40 vela hla atang chuan mupui in a dah ah ka kapra. A tih tawp a, mahse ka han kap nawn leh a. Sanghal chu a tho a a kal leh ta mai a. A chongin a tih thin a. Silai mu ka nei tawh si lova, ka silai mu kha ka ipté chhungah a awm si. Lasa ka apté dah kha hmanhmuawh takin ka va zawng a, ka sanghal kha a kal hlat ka hlau si a. Sanghal chu ka va um leh zawk thin a. Ipté awmna chu ka va zawng leh chuk chuk thin a, ka hmu chuang si lova. A tawpah chuan sanghal chu ka va pan a, mahse kahna tur a. Au ka nei si lo. Ka tih ngahna hrelo chuan ka silai uihbun phir chu ka elh bung a, a ngul hmaur lamah chuan ka khing huihin ka hma a. A

haisir zawngin sanghal chu a lu ah vuak nan ka
 hmang a, ka vaw thlu ta tawp mai a A nung leh
 ang tih hlauvin vaw nga lai a bekah chuan ka vua
 a A khabe ruh te pawh chu ka vaw tliak a

A ni zawna sa ka kah ve chhun a nih avangin
 hemi tum hian ka hlim hle mu a Chu lovah
 chuan kartut kah ruah hnuin si kawlh emaw, kawlh
 lo emaw pawh ka umphak phawt chuan silai ulhbun
 in kan vaw hlum thei zel dawn a ni tih ka hriat
 chhuah phah hi a hlu ka ti hle a Silai pawh a
 chhe chung lova Hemi lo hi sakhite leh keite
 pikhat ka vaw leh a, sa te nau phe chu an luruh
 a keh vek zel a ni

Hemi tuk hian Partul rin Sentet kawn bulah
 sakhi ka chang leh a Ka kap leh a Ni thum chu
 ka kap zawn ta a Mahse sikul zirtirtu ka nih
 avangin tlai sikul ban chauh hi ka hun awl a ni a,
 sa ka pti tam hman lova Tukthuan ei hma leh
 tlai sikul ban hnu hi ka hun neih chhun a ni

BUNG 14

MUALCHENG RAM

Ni 29 4 1929 ah hian North Vanlaiphai atangin Muallchêng, (Kangzang) an tih bawh thunah chuan Bawhsap leh ka pa remthih in ka nupui leh fate nen kan chhuk a Kau Sarô ni ch'ui Muallchêng atangin N Vanlaiphai ah a chho tung a Roreltu transfer angin kan inthlak a nih chu A chhan bul ber chu ka u hi a hrisel loh avangin Vanlaiphai zo nueman hian dan the h ceuh a hian avangin Bawhsap hrenah kan dil a, ani in min phaisak a ni

Tichuan North Vanlaiphai ram zo nuam tak mai sa pèlna hmun tha leh sakei tamna chu ka kal san ta a Ka lung a leng hie a Zirtirtu hna kha kum thum chauh ka thawk a chum chhungin ka naupang pahnh in Lower Primary (pawl nga) an passed a Lal ni chungin Bawhsap phalna in P W D Mohuri hna ka thawk bawh ta a Zin zin in ka awm a, sa pèlna lah he ram chu a awm hek lo Sakei ran seh chan tur a awm erawh chuan zana chuan ka chung hman chauh dawn a ni ta a Chutichuan ka pu leh ka pa anga sa kap thei ni tur chuan ka awmna in a zir ta si lova Si pawh ka káp ngút lovang tih ka nriatin, ka pa leh ka pu ka chbun theihna ber tur chu sakei chàn tur remchang apiang chàng ilit, tlem a zawng ka kah ve chuan sa dang tam tak kap tluk ka ni ve thei ang tih ka ring a Chuvangin sakei chàn tur remchang chu ka ngaihven ta ber a Muallchêng atangin Champhai leh Keitum chu ka nitun zin kawng ber a lo ni ta bawh a

1 JUL 17

DINAM SAKSI (Mualcheng)

N Vmlupha ka chhuah seh at ig klan kum
 chhung chu sakileh si dong pawh ka ngaituah
 ig ta lova PWD kiwngan la / n tlut tlut
 et a Saker seh siruang pawh awm mahse
 unglang khaw hli tarte chuan kiwlphekhawvite
 a ta nei lova a nei enun p whin si chin nan
 thi ang tih na chng pawh kan li hre lo bawh
 Saker chu Mualcheng khaw velah pawh a lokal
 e fo mai a ta 30 5 35 ni hian Dinam turkhur
 ulah sakawr a seh a Homa ni hian chu saker chu
 hin ka chak hle ma a Khua chu a lo tlai ta a
 Kan thudong, Lahuera nen chuan a chinna tur
 thagte kan sam a Kan thingte dawh chu lei
 atangin feet 13 a sang a ni a Thangte ah chuan
 kan thu ta a Ruah chu a sir seng seng a, chhum
 a zing deuh chak bawh a Khua chu a lo tlai tial
 tial a, kan vel thing leh hnim buk huuai te chu
 khaw lo tlai tial tial chuan a tithim telh telh a
 Engkim kha chhinchhiah ila ka chhinchhiah ang
 lova thul lo var enaw lo hang tial deuh emaw
 danglam tharte a awm chuan saker a ni mai thei a
 Fimkhur taka mit leh beng kha len vel thain ka
 ring a, ngun takin ka envél ta a Thosi leh vaibmitc
 pawh an tam kher mai a Mahse thosi seh thak te
 pawh chu hiat mah ila keimah che lo tur leh kan
 thutna leh kan nghan chhante kha che lo turin ka
 hiat thin a Ka thianpa erawh chu keimah anga
 awm tur chuan ka hrih lem lova Mahse sa kap

mi pasaltha a nih avangin a finkhur ve hle mai a Khua a thim tak tak dawn ta a, sakawr thi ruang atanga yard 6 lek a bla thingbuk hnuai thim zingah chuan thil var thar ka hmu ta a A hma a kan en fo laia var awm lo a nih avangin sakei emaw uicho dul var emaw a ni ngei ang tih ka ring a Ka en reng lai chuan chumi var chu a lo reh ta a Sakei anih ka rin avang chuan ka channui Lalnuara chu ka hrilh a Am chuan mei zuk a duh a, meitalh a lo tum lai hi a lo ni a Ka hrilh avangin che lovin kan pahmh chuan kan lo en dun ta reng a Sakei chuan rei rial lovin thim zinga a var ka hmuhna tak atang klian ri htek lovin, daihim kal thei angin sakawr ruang pan chuan a lokal ta zuah zuah mai a Kemi chuan silai kauvin kawlphekhawnvar hmeh en mar turin kan lo inpeih diam a Sakawr thi ruang bul a lo thleng a, a ei hmam kawlphe khawnvar chuan ka han chhun eng a Sakei chu a phu zuk mai a, kei chuan a dar thuamah S.G leh mupui ka thun chuan ka kap a Ka thianpa pawh in mupui in a kap a Sakei chu a tlu thlawrh a, a tai vel chu ka kap lehi a Tuikhur kawng hnuai bawn pikah chuan a lut ta a Thangte atang chuan ka chituk a, bawn pika a lutina thlang lamah chuan kan han kal buatin a hnu chhuak a awm si lova A awma hruai bawn hnawk chu meichher leh kawlphekhawnvar a kan en pawhin engmah a hmuh theih si lova Kei chuan zaja beih zu chu Neuva te at buai ang klian kan thih phah ang tih hnawin beih zu chu lo remti ta lova, kan hawng ta a

Sakeite, savawnte leh ngahchangte chu a hian kawih chuan, mihring tam tak an seh, tawh, thah a Ching an seh, thangkhat te phe chu an thi,

hlawm tih kan hrereng a Chuvangin sakei bei mi
 pheh chuan kah tam deuh kan tum pheh chuan dam
 rei deuh a tul a, dam rei ka tih chu at hua a sakei
 kan beih chuan min seh hlum thua ang a, bei leh
 tu tur kan awm dawn lo a ni Fing tak leh fimkhur
 iaka kan beih chuan min seh lo nge nge anga
 Keini pawh sakei chu kan tihlum nge nge ang tih
 hi ka ngaidan a ni fo Sakei chuan ramhnuaia a
 hlum um na ah chuan keimahn anga fingham leh
 min seh tura mi lo channa remchang kha hre hle
 tura rin tur a ni Sakei chu kan kalsan ta a
 Lalnuara, ka thianpa nena kan chan lai khan ka
 rilru in hla a sa a -

“Sappui chher mei nen, ka chengrang ri rualin
 ngai reng e,

Lenrual ngaih lain ka zuk thir e,

Kawlkei fam reng e”

tih hi rilru in ka sa a Hemi hma zan ah chuan
 mumang mak tak mai ka mang a

A tuk khua a lo var chuan pasaltha hrang hlui
 thenkhat te chu mi dang pawh nghak lovin zing
 takah an thova, sakei chu an zuk zawng chu a lo
 ni a Zan a kan hual chhung, hrui bawn pik
 chhungah chuan a lo thi der mai a A khua in
 mipui chuan an zawn a Hlim em em in thawm ri
 nasa tak nen kan kawtlai thlengin kan zawn ta a
 Hemi ni hi ininni a ni Ka rilru in hla a sa leh a

Kristian thiango ngah mi tam tak an awm
 avangin heng hlate hi chung hun lai chuan a langa
 sak ngam pawh a ni lova “Sakei hian hlado a nei
 lova,” an ti a Mahse sa hrang berin hlado a nei
 lo chu mak ka ti a Sakei hlado pathum ka siam

ta a, pakhat chu heih a nı -

“Khua nua e, ma hual zel e,
 Ram loh chhawthung hmuat an e,
 Kawikei e, ze tialpu maw leng nen e,
 Kan chhawm (e) a maw emaw.”

Darnam sakel

Heute saki

BUNG 16

KANGZANG HMUN HNUAI SAKEI
(Mualcheng)

Hun reilo te hnuah chuan sakei dang thawm
dim thiam em em a lo kal leh a Chu sakei chuan
sebawng chal pakhat leh bawng la pakhat Kangzang
khawdungsei hmun hnuai chul ramah a seh leh ta
mai a He mi tum hian ka hritlin em avangin ka
khuh ka khuh mai a Sakei chu chin ka chak si
a Hritlang chung chuan a chinna siam turin chaw
tlêmtê ka fûn a, chawhnu dar 2 velah ka kal ta a
Sebawng pa chu tukhur lui bulah a ei a, bawng la
chu lui atanga hiam 13 velah ei lohun a dab a
Bawngpa ruang chu a neitu te'n an la vek a, a ei
loh zawk chu ka chang ta a He mi hmunah hian
thangte dawhna thing remchang a awm loh avangin
faruak tlu luang chungah hruibawn zingah ka thu
a Ka thutna hnuai takah chuan bawng la ruang
chu a awm a Ka awmna chu lei atangin feet 9
emaw leka sang a ni a Ni sang tak a la nih lai
atang chuan ka chang ta a He mi hmun hi ngawpui
a nih avangin a lo kal thuiun ka ring a

Khaw'ro lai April thla ni 20 4 1936 a ni a
Chawhnu dar hnih leh a chanve velah chuan lukawra
hnaithel ro chu a ri a ri ta a A lo kal thui
dawnin ka ring a, ka hlim hle a Mahse sakei chu
a to kal duh ta lawk lo a Reilote ah chuan a
awmna ngaiah chuan a ri leh a Chu ri chu ngun
taka ka ngaihthlakm a tiri tu chu a awmna ngaiah
chuan a tai vei thin nun ka hria a Ka awmna

atang chuan lang thei sela kah phak tura hna1 a n1
a Ka awmna atang chuan hlam 20 emaw a hla
chu a n1 thei e. Mahse ka zuk yeh dawn chuan ka
thutna thingluang hruibawnin a bawm chu a nghing
duh hle si a, thingluang a ka chhuak lai chu mi rawn
hmu thein ka ring si Chuvangin ka zuk kal duh
lo a, ka thutna ngai chuan ka thu leh ta reng
mai a. Ka hritlang khuh chu alo chhuak hle ta mai
a, mahse theih tawpin ka insom' a, khuh loin ka
awm thei hram a. Neilo' deuhah chuan ka khuh
chu a lo chhuak leh ta em em mai a, ka insomna
lamah chuan ka mittui te a tla phung mai a, reho
deuh chu a reh leh ri a' Sakei chu a chhang chhangin
a tal ri leh thun a, mahse a awmna ngai rengah
khan a la awm si. Ni thu a hniam ta deuh a, dar
li leh a chanve hun turah huan ka khuh ohu a
lo chhuak leh ta em em mai a, mahse a hnasa ang
bawk kha khuh ri chhuak lom ka 'tuar' reh leh
thei a. Ni chu a tla dawn hma ta a, ka awmna
ngaw a thungte cha ahin a chhum pha ta'lova. Sakei
lo kal duhlo fo chu mok ka ti hle a, fo' kal thuai
thuak se ka ti em em mai a. Ka khuh chhuak chu
a hnuhaung apiang kha insom a harsa zel si
Chuvangin ka khuh rik hma nguin lokal sela ka duh
a n1 Ka thutna atanga lang thei tiang thienkhatte
chu n1 a lian leh ta hial a. Ka khuh bawk chu
a lo chhuak leh a, ka hrawkte a za nuah nuah
mai a, mahse ka tuar luy reh leh hram a. Khua
chu a lo thun ta a, sakei rawh chu a lo la kal
duh chuang lova, a tal ri pawh chu a reh rei ta se
a. Ni a tiak atangin ngaw hnuai chu a, vawt zelh
teih a, chu chuan ka khuh chu a rawn tichhuak tan
leh ta a. Chutia ka insom leh tan lai chuan

a reh ta daih mai a Chu veleh thul tenau ni lovi
 sakei ngei a ni ang th ka ringhlel ta lo a Ka awn
 ngai chuan ka avn bu leh ti mahse reilo te
 a hma a ka hnat ang khi a hre leh ta a A rawi
 ei tur thavm ngei a lallo 'ur ri th pawh
 lhat thuh chung h a h d h a thlang
 chul lamah chu a chhuakchho lawi a a u
 th ngtang mangknahtu'e'n an pawh hnawh chu
 thlang a Hnathe ang chu ni lovi a rap thei
 lo a, thngtang to tate chu n hui ri a hawin
 pawh a Ka chul chuh chuh a n chuh a
 a tur a chuh a n v el ngok leh th tain ka
 rir a, ka ngk k t a Ka hnat n tang chu a
 lok l h t a u a a u th zet chu a thavm pawh
 a du ti lo a a awn tek ka a n a t tanga
 y ri a v el chauh a hnu ka hnuang laian chu a
 a u 3 lu ngwa reigun a a w a leh a Chuta
 ton a chuan a k 'na hmasakah chuan chul lan pinin
 a kal ri len a hawi hawh mai a A lo kal jeh
 tiwhin ka nglo deuh a, ka khuh chhuak khi a lo
 zuil leh ta telh telh hawh a Mei zuk ka siam a
 ka khui chhuakte chu ka khuh ta a Chulah chuan
 k chhuak chhov, chung laiah chuan a mit tie te
 a lang mahna tun k kawlphe khawnvar chuan ka
 z wng chho zel a Engmah de leh tie chu ka hmu
 lo a, in lamah ka hawng ta zel a

He mi tum a ka sa chanin thawm a dim thiam
 zia hu mak ka ti hle mai a Zanah pawh ngawpui
 hnuai hnathel chu daan a tlak loh lai a nih avang
 in a ri duh em em si a Sa han pui mai kal ri ni
 awm lo tak a a kal thei chu a mak hle a ni Tin,
 a la kal lai a ka khuh chhuak insum zo lovin ka
 phit vak hnu a ka la beisei fokha ka han hrilhiah
 ang e

[illegible]

Thal lai pawh ni sela daan zanah hnahthel kha
a tihnel theih deuh avangin saka thawm dim thiam

chu thl̥sɨk lai leh dai t'aknaah chuan ɿ hre thei
 kher lovang Dai tlak lohnaah pawh ɿ rin aia nasa
 in thawin a dim thiam ɔng tih ring la Heta tang
 hian sakei bei nate chu'n zir tur in hmuh theih ka
 beisei avangin hlawhtl̥'n lohna ni mahse ka zlak ul
 a ni e

BUNG 17

ZAWNG THAL SAKEI
(Mualcheng ram)

Darnam sakei chu kan kaphlum tawh a sakei dang chu a awm tawh lawk lovang chu kan tih nak a laun a hmasa aia lian zawk chu a lo awm leh ta thuai a Zawngthal piah mual chu "Bûnghuai Tlang" emaw "Bûnghuai ram" kan ti a Helai ram ah hian bûng lian duh mai pakhat a ding a A zar ah chuan nausen tap ri 'Aw ngêk' tih ang leh tap ang a ri thin a Chutiang thawm ri mak tak chu an hriat fo thin avangin kan pate chuan "Bung huai" tun an vuah a Chu bûng thing chu a tlu a, a tawh ral zo tawh a Chuvangin hemi lai ram hi tun thlengin 'Bûng huai ram' an ti ta a ni

Ni 7 6 1936 ah helai Bûnghu i rima kalkawng ah ka kal laun ri ka hria a Ka zuk en a, amah chu ka hmu thei si lova In lam pan chuan ka kal ta zel a Chu sa chu ka thlangah chuan a kal ve zel mai a Sakei a nih ka ring a Silai ka ken loh avangin lung pawhin ka deng duh lova Tun hma lamn sakei lung a den chu a lo chhuak duh viau a ni tih thu te ka lo hriat tawh avangin lung a han vawm chu ka ngam lo a ni Chu sa chuan furlong khat vel a thu chu ka thlang ah chuan min zui ve zel a, A tûkah chuan Zawngthal kawngah sakein sakawr a seh tih an rawn sawi ta a Kei pawhin hemi zan huan mumang duhawm tak kha ka mang leh a Ka zing tho chuan ka hla duhzawng kha ka han hre chhuak leh a Ka rilu a lo him hle tûk

taka skkei chān tur ka hmu chu ka lawm êm êm
mai a, He ka mumang hī ka thiante ka hrilh phal
sī lova Mizo upa te'n, "Sa kah dawn a mumang
tha, thil hmuh leh hriat sawi chīn chu a tha lo,
an tih avangin ka zêp ve tlat rih a Zawngthal hī
khua atangin mel khat leh furlong khat zet a hla
a nī a Tuna Jeep kawng thar bul Aizawl atanga
n.ēl 89-na a nī a

Nī 8 6 1936 tlaiah hian sakei channa siam turin
ka kal ta a Thian pahnih thangtē mīn siam pui
turin ka hruai a Sakawr thi ruang awmna lamah
chuan fah thing awn a awm a, chutah chuan feet 18
vela sangah thangtē chu kan dawh a Kan siam
zawh chuan mī pahnih te chu ka hawn tir a Kei
chu sakei chāng nghal tur chuan chu thangtē ah
chuan ka thu ta a Ka thian mī pahnih ka tirh
hawn te khan in an thleng hman chauh ang tih hun
vclah chuan sakei lokal chuan tlangsam hnīm ro a
rawn tithak ri hī ka hre ta a Kei chuan sakei a
nih ka rin avangin ka lo inpeih diam a Chawhru
dāi thum leh a chanve vcl lek a la nī a

Sakei hmēl ka hmuh hma chuan ka rilru in hla ka
sa a Rei lo tē ah chuan sakei chu a lo lang a,
a lokal ta zuah zuah mai a Khua a tha in nī a
long ēng tha sī a, chu sakei chu chuang takin a lang
a, hmuhnawm ka tī êm êm mai a Sakawr chu a
ei veleh kah chauh ka tum a, mahse sakawr bul ah
chuan a ding ta thung mai a A mītin sakawr chu
a melh rōn mai a, a sa ei leh tura a dah that kha
kan lo laksak nge a la awm tī a rawn en thī thla
a ang hle mai a Mahse saruang chu khawih hlek
lova kan lo dah avang khan a rawn hmu chu a

lungawı ni awm tak a ni Minute khat emaw a ding a, sakawr ruang sir lamah chuan zawı t  in a kal thla ta z l z l mai a A lian hle in ka hria a Sakawr ruang atanga hlam li emaw ah chuan a thu ta nguau mai a Sakei chuın saruang kha rawn pan a tum ta sı lova, sakawr ruang bul a a ding lai kha ka k p ta lo chu ka ınchhir hle a A lu chu a hawı v l muai muai thin a, ka awmna thing lamte pawh chu a rawn en deuhvin ka hmu leh nghal a Ka rilru chuan zan thima a rawn ei hun nghah nge tha ang tuna a thu chu kah mai tun hman hmawh takin ka ngaihtuah a Sakei ka en reng lai chuan ka rilru in hla chu a sa bawk thin a Ka mumang kha a tluang phawt ang a, chhun nge tha ang zan tia ka ngaihtuah lai chuan rilru thar a lo chhuak a Zawngthal chawih hmun chu sakei thut hmun chung lawk a ni a K n khua a mikhual lo riak tur te chu chumi hmun ah chuan an chawh thin a Mikhual tam tak chuan an chawlhna hmun ah bengchheng taka awm te an ching in lungte pawh an vawm thin a Chutiang chuan mikhual te'n an rawn tih tak hlauh chuan sakei chu a tlan bo leh ngei ang tih ka ring ta a Ka silai chuan ngun takin ka han tin a, a nghawng ka tum a, ka zuk k p ta a Sakei chu a tlu a, a t l tawp tawp a Ka silai mu lehlam kha a  that loh avangin kart t tharin ka thlak a Chumi chhung chuan sakei chu a zuang thla ta a, ka awmna atang chuan a lang pha sı lo Vawı sarıh a r m chhul chhul a, a thinrim chuan thingtuai te a sehri tuar tuar a A r m thawm chu ka ngaihthla reng a, a thi tur hrawk ri a awm chuan ka zuk en ang ka ti a Mahse chutiang ri chu ka hriat loh avangin ka en duh lova

Sakei tawmna chu tlangsa na hnim pik tak a nih avang in zuk en pawh chu a thih chiah loh chuan thihna mai tur ani a Chutichuan kei chu ka awmna thangtê thing kung ating chuan muangin ka chhuk a, ka hawng ta a

In lam panin furlong hnih chauh ka kal hman a Kan upa leh mi thenkhat chu ka tawk ta a Anni chuan "Enge i kah?" an ti a "Sakei" tin ka chhang a "I kap fuh em? kah hmun te i en em?" an ti a Kei chuan ka fuh thu chu ka hrilh a, kah hmun erawh chu ka en lova, en kher pawh ngai ka hre lova Kei te a t'ut hmunah chuan a tal a, a thlang lawk hlam thum emawa hla ah chuan a awm reng tib ka hrilh a Anni chuan kah hmun tal chu en an rawt a, min hruai let leh ta a Kei chuan a rûmpa hmunah chuan riak sela, a lo thuh chuan lakna a hnai ang a, a tha zawk ang tih ka ring a Mahse an thu chu zawmin kah hmun chu kan va en ta a. A thi te leh a hmul tla te chu kan va hmu ngei mai a, mahse a rûm a rûmna hmun zuk en phu a pik em avangin inhlam chu an hlau ve a, kan kir tlang leh ta a

Hete ka sakei kah hi inrinmi bawk a ni a A tak chu pathuani a nih atangin Kristiante tan chuan zuk en a rem ta lova Kan khuah Pathian thu awahlo mi pasarih emaw an awm a Chumite chuan, "Thui lo deuh tal i va en teh ang," tin an kal ta a. Ka kah ni a sakei awm rengna tlangsam pik chuan va hmu a Chutah chuan a zan riabna a bel thut mai a. Chuta tong chuan thlang lam panin kawrite ruamah a chhuk a, thung luang pawh a kan the the lova, thung luang mihring tiat lek a kal

kanna ah pawh sakei dul hmul chu a kai teuh zel a, a thlang leh hnawk leh zualah a lut a, an kal ngam ta lo a ni tih thu an rawn sawi a Tin, an lo let lam chuan khua thlawk ri ang deuhvin ri sin tak ri veng veng an hria a, an kal hmanhmawh sauh a ni tih thu an sawi baw a A kal zinga thenkhat chuan chu ri chu sakei tih rikah an puh a, thenkhat erawh chuan khua ri a ni lawm maw ni an ti a Ka kah ni a kan Upa leh mi thenkhat te nen a kan va en khan hlam hnih chauh pawh in zuk pan hna leh deuh hlek ıla chuan min lo seh ngei dawn a ni tih thu te min hrilh a

Pathianni chu rei ka ti hle mai a, a lo ral a, thawhtanni a lo ni ta a Khua a mipa puitling awm zawng zawng chu sakei hlam um tur chuan kan in puabchah ta a Sakei kha a lian si a, kan inhlam ang tih ka hla hle mai a Va beih chu ka chak hle na a, chaw ei pawh a tui thei lova, ka helbhawh hle mai a He sakei hi mi dangin an kah ve hma hauhva kaimah ngein kah thluk ngei tumna rilru ka pu a. Mipui te nen chuan kan kal ta a Pathianni a mi pasarih te thlen tawp chu kan va thleng a An thlen tawp kir san lehna atang chuan chu kawrtê chu feet ruk vel chauh a sangin a lo bung thut a Chumi ah chuan Pathianni chuan sakei kha a awm a lo ni a Chumi ko tlâng chu zuk dak sela, khuar atang chuan a lo pawt thla ngei dawn hi a lo ni a An vanneih a siamah sakei awmna chu hlam khat velin an zuk rap lova, an let leh tak hlauih avangin an hum a lo ni a Chumi khuar ata chu a lo insawn leh tawh a Tun hma a alo kal na thin a hau dang leh a hlam hnu kha

kan hre hrang hlei thei ta lova A hlam hnu zawng
 chuan kan vak darh ta chiam mai a. Chutia mipui
 han vak darh ta chiam chu, thenkhatin hlauh deuh
 na rilru pawh lo nei se kha, hlauhna, kha dawihzep
 nih duh lohna vanga thunlung ah a rak a hupbet
 chung si emaw, a then hlau lo tak tak rilru pu
 payh awm sela, inhlam a hlauhawm hle mai a
 Fimkhur turin kan in au chul a Na'in deuh minute
 nga vel lai kan zawn hnu chuan kawrte dung lama
 zawngtu te chuan an thlang thing bula sakei baw
 kha an zuk thlang theih a Sakei chuan lui mawng
 lamah a chhuk san a, a tlan thla chu an hmu
 hnian a "Khu, khu, khu' kawr ah a tlan thla ta,"
 an ti a Kei ka awmna kha a lo' hla deuh si a
 Kah hmasak ka tumna a thlawn ang tih ka hlauva,
 kawrte dung ah chuan chak takin ka tlan thla a,
 lengkir ang deuh ko sangah chuan ka zuang thla
 rawk rawk a Kawr ruam a hling ro te chuan
 man chhun' tshuwa Mi thenkhat kai hmasa sakei
 hmutu te chu an lo dung tham a, sakei pawh chu
 an hmu reng a Kei chuan ~~ka~~ zuk tlan pel a, an
 hma uh' chuan ka dung a, 'Anni chuan, "Kai suh,
 khata kha sakei a awm," an ti a Silain an tin a,
 an tinna lam oku ka chun engmah' ka hmu ve si
 lova Lungpui phen atang chuan mi rawn beih a
 tum a, chuan a rawn dak chhuak tur chu an lo
 hmu reng a lo ni a. Pakhat chuan a kap a, a silai
 a thawh ta phawt a. Ka mi hmu ve si lova, ka
 rilru a thangharh ta a Chuan thangharh ka tih
 oku tun hma lamah kan pa to'n, "Sakei hlammin
 man rawn seh a tum a, a inpeih dian tawh thlanga
 sakei kha hmu ve thei lo kan nih chuan, thu dun
 enaw' thu ho reng enaw kan nih si chuan hmu ve

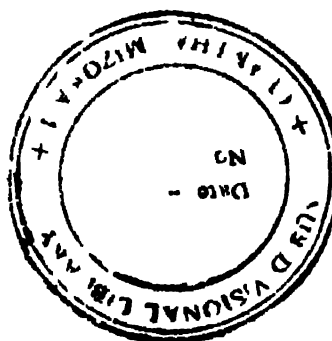
lei lo tu zawk kha a seh duh bik," an tih thin
 ha ka hrechhuak ta thua a Ka rilru hmasa a
 ah hmasak ber ka tumna pawh kha ka hmuh ve
 wkw theh loh avangin a thlawn dawn ta a ni tih
 a hre ta ngah baw a Ka thiante rual chuan
 a hnungtawh a, ka ding ve ta a Mi pakhat silai
 a tlawh hnu khan sakei kha ka hmu ve thei lo na
 , silai hmehpernara kut zungchal dahin ka lo tin
 e reng thova Mi dang silai kha a puah veleh
 huan sakei chu huk chungin mihring dinin kan
 wma atanga hlam 4 lek atang chuan a lo ding
 chhuak ta luah mai a Kei pawhin ka lo kap ve a,
 ungpu phenah chuan a tum leh zuk a, a lang leh
 thei ta lova Rei lo te ah chuan silai keng dangte
 chu an lo thleng belh a Tichuan silai keng tam fe
 chu kan ding a Lungdar khua a silai kan hawh lo
 thleng te nen chuan silai muanawm thama tam chu
 kan keng a Sakei chu thawk leh khatah ring deuh
 man a huk dum dum a, zau taka a ka ang phut
 chung chuan mihring dinin a lo ding chhuak leh ta
 zauh mai a, min rawn lei leh ta a Mahse tumah
 hlan am an awm loh avangin min rawn fin ngam
 bik lova, mi tam tak silai mu chu a pa ta zawk a
 A thl leh chu a tho to lova. A hnar ah te leh a
 thluak pawh a, a lu a kaptu te, leh a taksa danga
 kap fuh tute an lo tam baw a Fei keng te chuan
 an chhun ta noh noh mai a Sakei chu a chik
 lutuk dawn ka hna a, a vun chu ka ui si a,
 tumah an khap theh si lohva "In duh leh mi
 chhun rawh u," ka ti a, sakei chungah chuan ka
 baw a, an chhun ta lova

Tichuan mi zawng zawng chu kan hlim ta em
 em mai a Hla deuhva tar leh naupang te pawh

kaꝑ sakei hmu tur chuan an lo tlan' thla zawih
 zawih mai a He sakei sum sarh a han, ngho tha
 tak si hmaah silai keng ding ho kha sipai anga
 hnunglam pawh hawi duh lova kan awm tham
 avangna sakei fing chuan min lo bawh agam lo a
 ni tih ka hriatin zir tlak min a lang Ding ho
 zawng kha tlan darh sai la chu pakhat chu min
 seh ngoi ang Tichuan tlangval ho chuan a zawnna
 tur te an' siam zova, zawngthal kawng panin kan
 zawn ta a Dar leh khuang te an lam atangin an
 rawn kong-bawh a, kan ri ta bung bung mai a
 Kei lah chu ka ngawi reng na a, ka rilru in ka
 hla duhzawng kha a sa a Kan in chu kan la thleng
 lo deuhva, mahse kan rin chu a lawi ngoi dawn a
 ka hriat avangin ka rilru in hla a sa reng a Chutia
 kan him bung bung a silai te kan kah uar uar lai
 chuan putar pakhat hian hlado chu a chham ta
 vang vang mai a. Chu chuan kei leh mi tam tak
 chu a tilawm lehzuai a Tun hma chuan khawchhak
 ramah pawh Muatcheng khua a Kristianto kher hi
 chu khirikhin tak kan ni a, sa lu te pawh pah bo
 zai an ni a. Khawvel hla (pi pu hla leh langlen
 hla) leh hlado pawh engah mah an ngai lova, tun
 thleng hian a la ni rengngho-aghé a Amaherawh-
 chu hemi ni a putar Taikima's a hlado chham zawha
 zilhte pa tar pakhatin, "Em em ai" a' han tih
 chuan Taikima chuan, "Kan lawm em a lawm" tun
 a chhang a Mipui tam fe chuan, "A ni tak e" an
 ti dual a Tichuan zawi te an kan kai pui a, khuang
 leh dar nen' silai ri nen' chuan him takin in kan
 thleng za ta a Sakei kah chu ka lawmna ber a ni
 fova, a hla ti hian ka siam a -

“Lêng zawnng e vâl ðha tho u,
 Ram dai ze tial va chhai u e,
 Kan chung e, tûr nîpui iang in than e,
 Lêngkâwl a ên nan e”

temi ðuma ka sakei kah hi nrinni bawh a ni.

HMAR THAH LUI SAKFI
(Mualcheng nam)

Hman laun noni velih hian Hmu a lo thul
vagin 'Hmu Thih Iu tiu vuah a ni He sakwa
tung chin nan hian tin han lawna tur reching
a vang hle mai a Thing kung te deuh ah hian k
ching a Chu thung chu feet 15 lek a sang a ni a
Mahsela saker khi a hian si a, min rawn la phak
mai ang tih ka hlah deuh avangin ka thutna thing
bul l'm hwi hli chuan ka lo thu a Khua chu
a lo lai a, a lo thim lek lek ta a Hemi hmun hi
ngawpu a ni a, khua te a tha lo bawh a, saker chu
a lo chhuak mai dawnin ka ring a Thosi chu a
tam en chu mai a Mahse a thak pawh ka hiat
ngam lova, la tur ta ngawt ngawt mai a Khua
chu thim tawh sela ka kut che vel pawh saker in a
hmu lo ang a, thosi mi sehna thak chu hiat thuai
thuai i la tih ka chak em em mai a Ka awmna
kang kha hrui bawnin a bawh avangin chet zawngin

a nging duh hie tih kha ka hie reng a. Chuvang
 chuan mitem ang sac lovin awm chu ka ai din
 so reng a ni a. Ka mawic khun lei maw hie
 duh avanga chet hie tun pwan, tulin rung a
 chaem nging lai kha ka ngak tain a ni. Tulin
 thing leh lum a ah ngun lai chuan kin awanna
 kha tiche ve mai ila, a ting'eng tu via tun haw
 thei chuang lova. Ruahin thing hi ante a thak hah
 lai a ni pua chuan kin awanna thue chi ngung
 tak a nih pheu chuan kai chet zawpaw du kai
 thi a, chuan hie ni chuan sakein a hie chuan hie
 en thui thui a ni. Chung tui lo awa maw tui
 avang chuan ki chet ngam lo tun

Zin dir srit vel a lo theng tui a. Thawng
 pakhat chu sakein a hie r p thak ni bek a lei
 chu ka r reng tui a ni a. Muat 10 emaw lai
 theng chuan ka ineng chuan a, a thawm ni nawn
 leh ka hie ta si lova. A sarung lah kha rei di
 baw si lo. Ka rim a hie nge ni a ni a sakei hi a
 la pua rih anga, khaw vi lama ei tumu ka hnuu
 khaw lai hie emaw hian a baw reng a ni ang tih ka
 reng a. Chet lo chuan ka awm lai reng a. Zin di
 riat vel tur a nih theng pawh chuan eng nah ni va ka
 ka hie lova. Dir 10 vel a ni tui hie tih han
 chuan ka mut te a lo chhuik a sakei hi a kai leh
 tawh ang a, hetanga hrehawm taka thui r a chuan
 haw mai ila a thi zwk down lawm ni tui ka
 ngaihtui chuan kalkawng kha ramhauai hnaw
 mai mai kha a ni tih te ka hie chhuik a. Ni dang
 ka sakei channa ateng chuan tling kiwng a hie ngai
 lova, hemi tum erawh hi chuan in bulan ngiwt lo
 chuan kawng a awm si lova, lei te lah chu raa'sur

in a tidiak hle bawk si a Chungte avang leh awm
lui tlat ila, khawvâr lamah a rawn ei dawn a ni
ang e tih thu hla vang chuan haw lova awm zel
chu ka thu tawpna a ni ta a

Zanlai dâr 12 leh dâr 1 inkâr ah chuan ka mut
chhuak, ka mawng kham leh ka ke mu vei nen,
vaihmîtê leh thosi ngal sâng sehna thak hiah tui
nen ka insûm seng ta lova Ka thakte ka hiat a,
ka t̃hutna te ka sawn rem deuhva Chumi hnu
lawkah chuan sakei rôm ri ang chhar chhar chu tui
luang ri zingah chuan ka hre ta a Sakei kha a
lian si a, zanin chuan keimah min bei ngei dawn a
nih hi tui ka in ngaihtuah a Zan danga ka châng
t̃hin aun ka hlau deuhva Sakei chu a ri nawn leh
te ka hre ta si lova Dâr 1 ațanga dâr 2 inkâr ah
chuan ka beidawng leh ta a Thu chung chuan ka
muhil a, ka mut chhuak chu a reh thei ta ngang
lova A tawpah pheî chuan ka muhil rei ta hle a,
ka harh fei hnu chuan sava pakhat a lo hrâm a In
lam a Ar khuang ri te ka hre bawk a, rei awm
lovin khua chu a lo vâv t̃an ta a Thung ațang
chuan zawî tē in ka chhuk a, ka haw ta a ni

BUNG 19

HEUTE SAKEI
(Mualcheng ram)

Sakei ran vulh ei thin tu hian ram sate va seh thin mahse sizukte, sikhite, sanghalte leh a dangte a hmuh loh rei deuh chuvin chaw a nghci rei duh bik lova Chuvangin ni 31 12 1936 hian ka bawngpui leh ka kawm thlang pa bawngpui chu a riwn sch ta a

Ka kawin thlang pa bawng ruang kan hmuh har avangin ka bawngpui a sehna hmun ah chuan thangte ka dawh a Mahse ka bawng chu sakei chuan a sch hlum na a, a ei si lo Ka kawm thlang pa bawngpui ruang chu ka riwn pui ta ri h a Ni a tla lek lek tawh tih hun ah chuan ka kawin thlang pa bawngpui ruang chu ka hmu ta a A mawng tam ti tha chu a lo ei zo lek lek tawh a A hmun hi ram reh zawk a ni tih ka Iriatin sakei chuan a rawn ei leh ngetin ka ring a Zathianga nen chuan khiang thing ler feet 18 a sangah thangte kan dawh a, ni tlak tawh hnu thim hma deuhvin kan siam zova, keimah in ka chang ta a Helai hmun hi Lock's Trace kawng thlang, kawng atang a furlong hnih a hla, khua atang a furlong ruk lek a hla a ni a Ka thian pa Zathianga a haw hnu chuan thawm ri ngawin ngawin rengin leh chet pawh che miah lo chuan ka thu ta a

Khua chu a lo thim ta nghal a, thla de tir chu rei lo te chauh a eng a, a tla pil leh ta thuai a Khaw vawt tak ah chuan kawr lum pawh ha lovin

thingkr vawt ah chuan ka thu a Thingtung tla te
 hnathel tla te ten 124 dñ ri te ka hria a Sakei
 crawh chu a lo kal i lova vawt hinh ki te muti lu
 tow a Chu thal khaw ro tak ah chuan sakei hri
 'et chu a lo kal t a Mahse a lo k' ri chu ka
 p'et hri lo n a 'et ei chu p'et hri g ei chu
 a ei a, a han p'et ri kaw' mai a Kei chuan
 ka kiwlphe khawv'et ch' silai rona hñm pawh
 chung chuan ka hmet ei g a, sakei chu ka han chhun
 chuan ka rin aum a 'et an hle mai a Zan n'asa
 a, a sa ei kha a ril i t'um leh hri a loh v'angin
 a bun piwh chu a har huar mai a Sakei ch'uin
 a h'ung lam rin ch'awn a ka khawv'et ch'one
 hri hua lama mi k' a hmu duh v' u 'et a
 on rang a, se' wng pawh chu ei leh z'it a r'el ri lova
 Alu chu a dik pir hru mai a Kei chuan a tul khum
 ch chuan kap ila a t'it ang chu t'it ringin ka zuk
 kap ta a Ka silai int chu L G a ni

Mahse ka silai a buh veleh chuan a hria ve lam
 sirah chuan a zuang t'it v'ik mai a, a hriñ bruih i, a
 reh ta vang vang mai a A lok' ri ka hre lo ang
 baw' khan ka hriat in am lohvin a kal ta zel nge
 ni anga, a baw' ta a ngawi rengin i in ngaithla em
 ni ang t'it chu ka ngaiht'ah a A lal ri pawh ka
 hriat loh avangin thung atang pawh chuan ka chhuk
 duh lova Khua a mipa leh tlangvai kha ka silai ri
 an hriat veleh an lo tlan thleng a Sakei kalna
 chu kan han zawng deuhva, a kalna kha hmuh a
 har em avangin chluu rgaiha kan hre lova, kan
 hawng ta a

A t'ukah chuan chu sakei en v'el turin mipa
 zawng zawng chu kan awm ta a T'ukthuan ei

hamah lawtchhuah 'i kan u ngak khawm a Ka
nhua hmun chu ka han en chung a A thut
awl chu kan hmu a, thlane 'i a pua a ka ta
'a Hmuu khut ah chu a thang thu bu g hi a
awt a Hmuu chu a tawp a 'i a 'i a 'i a them
he khut pawl a 'i a Ziwin ka chluu zel a,
ka tak per ah chuan a ka zel a bawhni kan
nei si hoi Saket chu a 'i a vek hien a ng kan
'i a Ait th lu a zawh a, zawa lu a th th lona
th bu un tu a a vni ta mong lea Saket chu
thu a 'i a 'i a 'i a 'i a, ka hien si a 'i a

He saker in a thih takin i zu zawn leh ich ing
 kan lapa t'enkhu leh ka t'ant' nen mi p'irih
 naw l' an 'an zu zawn' len a Mahse saker linu
 thi kan hinu thei te a zang lova kan berzawng chu
 kan haw leh to a He saker riltam hauh si lovin
 shaw a town ei town l' h' u thil mak tak a mi A
 putam an p'whin se na g' l' h' u ei duh tain th
 min h' r' a' i a n

Sakei pa bun takin ka bawngpui leh Zitha
bawngpui a sei ating a tui li lek hruun ake no
hruai chu Muichong ramai a lo awm leh ta a
Chu sakei chuar ran a seh 'eh zeuh zeuh thui Ni
204 1938 ah chuan Kuangtui mawng Heute buun
sh sakei no nei chuan bawngpui leh bawngpui a seh
leh a Bawngpui chu a ei lova a ei pakhat
bawngpui chu kan himu lawk si lova A sa seh ci
lo a nih chuan fawng zawl an ei duh lai a nei
thin tih kha ka hriat avangui ka t an pa Hrangzova
nen chuan he ni Heute chul zawng zawng hi kan
zawng a, kan himu zo lova Heupui chungah kan
zawng kai a, mi mak leh vau a mau ufeik zing te

chu kan zawng zel a Ni lêng theih in chul ram
zawng zawng chu bawng zawnga chau tawh hnapi
kan fan hnu chuan, sakei huan a rin seh ei lohva
a kalsan tak ruang atanga furlong khat vlah hian
a sa ei lai zawk kha a dah fo thin tih ka hre
chhuak leh a He a bawng ei loh atanga furlong
khat kan zawn lohna lam tha en leh ila kan hmuh
ki rin avang chuan kan han zawng leh ta a Kan
zawn thna bul lekah khin bawngpui dum chu a
lo dth reng mai a Chu bawng dum chu a lo ei
fo tawh nghe nghe a Khua chu a tlai tawh viau
mai a, a channa tur thing kung remchang a awm
si lo Khiang thing tuai malpui tiat vel lerah ka
hin lawn a, a kûr thei leh nghal si Ka thian nen
chuan thingtuai sei deuh tak te satin thing dangah
te kan tawn a Thutna chu rem lo chung chuan lei
atanga feet 10 lek a sang ah chuan chhe takin kan
satin ta a Ni chu a tla lek lek tawh si a, ram
brui chhah tur te pawh a van em si avangin, "Khua
a tlai tawh si a, sakei lokal hun a hnai tawh e
Haw mai la ka thu mai ange," ka ti a Ka channa
tur ah ka thu chauh tih ah chuan ni pawh chu a
tla ve ta nghal mai a Hemi hmun hi chang pawl
fai a ni a, sakei tawmna tur kha lam hnai ah a
awm loh avangin Talhtum ram lam thlawh hma pik
atanga lo kal tur a nih ka hria a Chuvangin a
channa tur pawh ni tlak suar suar thlengin ka siam
a ni

Khua chu a lo thim ta thui a Chul ah chuan
a lo kal tan tawh ang tih ka ring a Ka dan
pangngai in che hlek lo leh beng chhi chung chuan
thutna rem lo tak ah chuan ka lo nghak leh ta a

ka thutna a rem loh avangin che lovin ka awm rei
 ber si lova, sakei chu lo kul thun thun se ka duh
 le mai a. Mahse hen i tua hi chu in vanner tur
 h ka in ngai a. In hriut tiwh ang khan sakei ka
 ah dawn zan apiang a mumang ka neih thin khi
 a nei leh i. Chuvangin ka awmna khi hrechiwm
 a nghing duh hle mahse a lo kul hun chu in tel
 akin ka lo hnu dawnin karing thit i. Chu ka rin
 a chuan min tlawm i hrechiwm tuir piwh ka
 hik phah a. Zan dir 7 vel a lo thleng a a lo li
 al lova. Tim ka rehik len a zin dir 8 vel a lo
 hlen chu in sakei thawm chu ka hie ta a. Ka lo
 reh hawlh hle mai a ka reh th hle h veng nge ka
 hutna hrechiwm veng ziwk emaw ni sakei chuan
 aruang chu a ei h r vi u n la hria a. Mahse a
 awn ei ri ti kek ke a. Ka silai cheng ka hun
 tauva, kavlpe khawnvir chu in ka hun chhun eng
 i. Sakei chu a te ka ti vi u mai a. Ngun takin
 ta en a a putling a ni lo ti h ka hriat chu in ka
 ngaihtuah ta a. Kip lo ila a puin a rawn ei
 ngam ang em ti h ka ngaihtuah chu in ka khawnvir
 ang lang phik ah khan mu rawn en ve reng tiwhin
 ta ring si a. Chuvangin kip mai ila a tha ber in
 a ring ta a. Ka silai lehlama. L G leh lehlam a
 pupui thun chu ka kau ve ve a, a rual a puak turin
 i dir thuam vel chu ka tum a ka kip ta a. Sakei
 chu a tlin ta a, a pui pawh chuan a chhan lem
 ova. Rei lo te ah khua a mipui te chu an lo kal
 i. A hnu chu tlemte kan han chhui a, a thi pawh
 i baw hnem hle mai. Mahse zan thima s'kei hiam
 reh chu Neuva te at hui ang khan in sehtir ka
 tauva, beih zui ka remti lova, kan hawng ta a.

Hemi zan a ka mu tûr chu sakei kawlphe
 khawnvar a ka chhun ên a ka hmuh kha ka rilru
 mitin a hmu reng ta mai a Khawvar hun ka
 nghakhlai baw si Ka muthih pawh chuan sakei
 chu ka mumangah ka hnu reng ta mai a Zan
 hi isa a ka mumang tha arg kha chu ka hmu leh
 thei tawh si lo A tûk zinga khua a lo var pawl
 chuan ka numang tha lha a tha dawn ta lo em ni
 ang tih te ka ngaituah a Mahse Zawngthal a ka
 sakei hliam pawh kha mumang tha vaw khat ka
 nei hru in a tha ang hli in mumang ka nei zu
 lem lova A hliam kan um a kan kap thlu leh kha
 a ni a Chuvangin ka mumang tha kha a dik zu
 tho a lawm tun ka rilru ngaih chu a tha leh ta a

Tuktuan ei kham chuan zana ka sakei kahna
 lam chu mipui nen chuan kan pan ta a A hni
 ciu an chhui thla zel a, a pui chuan a chhawn
 ze a A changin a pui chu a kal hrang thin a
 mahse ei ro hliam chu a chhawm zel a Tichuai
 artih lui chu kan chhu thleng a, a ral thlawhbav
 chu pikah chuan an ni an kal ta a Mipu
 chu an luai vau mai lam a pik avangin zaw
 tein hminde chu kan sat lai zel a, ngun takin ka
 en zel a Chho zawng tun a kal a, a changin
 phei thui a A tawpah chuan chho zawngin a ka
 leh a, a hliam chu a puin a kalsan ta a Kan ka
 hlum ta nge nge a

BUNG 20

MUALLUNGTHU SAKAI

(Mualcheng ram)

Hun chu a lokal zel a Rim sa sazulte, sakhite
 len sa dangie chu an tin leh ti zawk avangin seh
 har an ti a, a aiah mihring ran vulh sialte, bawngte
 leh sakawrie chu an at zawk avangin seh nuam an
 ti a Chvingin khaw bul vach ci tur zawngin an
 lokal leh thin a ni Sakai ru pakhat chuan
 Mualcheng khun tunga mel khut leh fing khat a
 hla hmun pikhat a mung muallungthu kan tih ah
 chuan sakawr no a rawn seh leh ta a Hemi ni hi
 ni 72 1937 a ni A ru ng khangah chuan a tok ni
 8237 ni chu n clanna tur thangte ka siam a A
 ruang khangah tung zar tuga sakei lan theihna
 tur ah thangte chu ka mawh a Chu thangte atang
 chuan sakawr no ruang kha a n theih loh avangin
 a rawn ci tu sakei pawh chu a hnuh that theih
 dawn loh a ni tih ka lriatin feet sarli a huan n
 sakawr ruang chu ka awinnu luma ka hnuk sawn
 a Sakein a rawn ei ehuan ka awinna at ngin k h
 rein tak a ni thei ta a Chu ting chu n ka chung
 ta a

Tlai dar nga vel tingin ka thangte dawh ah
 chuan ka thu ta a T al kh wro lai aiah avangin
 sakei lokal thawn pawh ka lri thuan ang tih ka
 ring a, ka mit leh beng chu ka chhi tin ta a
 tla tur chuan thing thenkhat chu a chhun eng raih
 a, a ni hmu lo chin kha a hlim a, a thum telh telh

thung a Rei tak chhung chuan engmah thawm hriat tur a awm lova Tichuan ni chu a lo tla pil ta a Engmah thawm chu hre rih lo mah ila sakei zanriah ei kha a hun a lo hnai telh telh tih ka hriat avangin ka beng chhit leh ka mit len kha ki ka uar telh telh a Amaherawhchu sakein mihring che kha a hmu rang thei em thin a ni tih ki nguhtuah in ka lu hawi vel dan pawh kha sakein min hmuh harna ber dan tur kha ka nguhtuah a Chumi ka ngaihtuah zinga tha ber ni a ka hriat chu heihi a ni Sava zingah chuan chhimbuk hi sava ring tawi pawl a ni Hnung lam emaw a sir lam emaw a hawi chuan kaihu vir ang deuh in a hawi phe vel lang mang lovin a lu a her miai miai thei a Chu chu ka zir i, ka hawi tur te pawh zawi ic leh ngil taka hawi vel te ka zir ta a Tin, mei zuk hi ka duh vii thin a, mahse sakei ka chin dawn chuan mei zuk tur ka keng ngai lova Mei zuk tur ka ken palh pawhin ka sa chang beidawng thing atanga ka chhuk hnu in emaw kawkawng ah emaw ka zu chauh thin

Tichuan khua chu a lo thim ta Ka awmna thingzar kha thli in a rawn chhem a, a lo vawt ta deuh deuhva Ka khuh chu a chhuak ta hle mai a, ka insum lui hrām a, chet pawh ka che ngam ta lovi Ka khuh chhuak chu ka hrawk ah a lo za ta noh nohva, mittui tla phungin vawi hnih chu khuh lovin ka tuar reh ta a Chumi hnu chuan sakei lo kal thawm chu hla deuh atangin ka hre ta a Ka thutna tur thangte atana thingtuai ka lakna chu sakawr no ruang awmna atanga yard 40 vel a hla a ni a Chung ka thingtuai lakna thung hnah te chu a

rawn hai ri ta chūk chūk mōi a Sakei dangin
 chutian-in an tih ka briat ngu loh avangir mak
 ka ti hle a A hai rik chūk chūk atinga minute
 thum vël turah chuan sakawr no ruang awmna lam
 kha a rawn pan a zawi te in hnahtel kha a riwn
 pil ri rek rek a Sakawr no awmna kha a riwn
 thleng tawhin ka hria a Mahse sakawr ruang chu
 ei lovin ka awmna thing lam p'nin ka kuln hnu
 chu a riwn chhui a lo ni Ka awmna thing bui
 chu thleng lo deuh chuh hian a lei leh thui
 Chuang h'ir chuui vavi thum la a ti a Sakawr
 ruang rim chu a hria a mahse sakawr ruang a
 a hria hnuun tang fcei sirih lek a h'ir thach uh
 swin vvang khun thu thui th' chuui a h'ir
 bik lo mah ka ring ta a Tichuin ka t'ir
 na thinetuai ka s'ih chhuui h'ir th' h'ir
 a va nai leh chuk chūk a h'ir Chuui a h'ir
 chu sakawr ruang lam baw' chu a riwn pin leh
 a A hmu tawh ngu ang th' h'ir n'vnen a h'ir
 thui leh chu ng ta lovi a h'ir h'ir n'vnen a h'ir
 kai bo ta a Mahse ka lo ngak leh ngak a h'ir
 dar il lai thlengin thung a h'ir chuui a h'ir
 mahse a lok il leh tak lon avangir h'ir badiwn
 chu ka hawng ve ti

He sakawr no ru no sakei sch' h'ir chuui a
 keun a h'ir zawn ioh' a h'ir h'ir k'ir g'ir
 Mihringin a se ei bang leh a h'ir d'ir a h'ir
 te kha laksak kan cning a A s'ir ei bang kha
 dahna h'ir unah a lo awm tawh si lon chuan zin
 thimah kan rin angin a h'ir a h'ir a h'ir
 Mihringin kan la ta ei aw a ti a a h'ir h'ir
 n'vnen ka hre ta a A s'ir ei bang kha kin dal d'ir
 a zir baw' tur a lo ni a T'ir pik h'munte ni

se, a sa ei bang kha chhak lam emaw, kan da
 sawnna lam apiangah khan pe vuk khawp leh hri
 zing a kaw rui khawpin unuk ila, kha mi pe vi
 kha a hnuh chuan a chhui thein a rawn hmu th
 chauh dawn a lo ni a A zawn pheir a ka hnuh
 kha hnimte pawh a awm loh avangin a pe hmu
 tur a awm si lova, a hloh hlen ta nui ka hria
 Thim takah chuan sakein a lu aia namah chu
 tui a hmu tha thei bik lo a ni tih ka hriat jh
 ta a hlo lo pawh hi ka hnuh sawn avanga sake
 a ei lu ei hawn leh tura a lokal in a hloh h'ei
 hre bowk Sarung chan tur chu channa at
 hnuh theih loh a nih pawhin zarah pawh chih
 theih ngai er khawp a pe en sula hnuh sawn tu
 a ni En laia lokal anih erawh chuan a hre the
 ei Sakei thenkhat chu sarung awmna atong
 a dui takah an tawm a Chutring chu zan hui
 a lokal te pawh an awm thin Th'a thim lai phe
 chuan a ei bang awmna a zirin a hloh hlen th
 thin a ni He sakawr noté pawh hi a awmna a
 khan a sa hrang khat ka dah a, ka hnuh sawn
 nen a inkarah pawh ka dah thuath a Sakawr ru
 c sela a hnuh chuan hre nahse a ruang ngo
 kha a o awm tawp si loh avangin mil ringin ni
 a ei daw sia chui ngai hloh hlen
 pawh a tan a awl reng tu a ni A hloh loh
 tura hnuh sawn dan remehing a aih tuah leh a
 Sakein sakawr puitling a seh chu zin thim ni ma
 sela kan hnuh sawnna kha tangpui hinun a ni
 kawrte ruam thangpui hmu a a ei bang kha a sel
 turha a rawn hnuh thak a sir ah khan enho zawr
 in eng kaw ruih khawp n kan hnuh chho len ta
 A sa hrang kha fet hah danah kan dah zel a

Sakei chuan sakawr ruang kan dahna ngei chu a
 chhui thlerg a, a sa hr ng kin dah pheu chu a ei
 duh lem lova, a ruang kan thlun beh tlai khia
 thlunna hrua chat kh wpi a huuk a m

RUNG 21

LALTHEUVA HM JN TU'KHJR SAKAI

(M'aa! chen?)

M'udhokan hrua n d h a n t h n e r a w
 ka ti t u n a m t h e s e c e l n e c e n g e h v e
 thei vau Sakei therk ket pheu chu a n e n h e
 a nei a, thien a lo hr vau a n e n t h e n i l o
 1907 ni h r a s k a w r n o t e s a n a t h a n u n n
 chuan a channa tur t e n c h i n g t h e o c a t a w n
 lo a Sa'awr n o t e c h u n g a w c h h u n g t a t a w k t h
 h i a n d h a t a n g b a w k h n u u k a w r r u m t h
 chuan khiangpu' sin' tak a awn a Chu mi
 khiang lér a t n a n g t e s i a n c h u l a d h a U p i
 thenkhat l h t l a n g v a l t h i n g h u a i c e u h t e k a t w m a,
 chavhnu dar knat vel t a n g i n k a n c h u u k a H e
 m i h m u n h i k l u a t a t a n m e l k n a t l e h f u r l o n
 k h a a h l a a n e a A h n u n t a n t h l e n c h u a n
 t l a n g v a l t h i n g h u u t e c o u n r i h b i t a t o k i n a n t u k
 a, k e i n i l a w n v e t h e i t e c h u a n t h a n g t e s i a m n a n
 t h u n g t u a n t e k a n s a t a t h e r k k a t i n h r u i t e k a n c h h a t
 a Chu t h i n g a h c h u n a k i k p u i t h ' e n g a l a w n
 t h e i h a a n s i a m v e l e h k a l a w n v e t a t t h u t n a t u r
 c h u k e n n a h i n k a s a n a T h i n g c h u a s a n g h l e
 m a i a, l e i a t a n g a h l a c o u n a i a s a n g m a h a n a
 a T h a n g t e c h u m i p a l i n t h u t t h e i h n a t u r i n k i

siam zo ta a Ka hnena awm ve turin Hrangluat;
chuan min dil a, a dil angin kan pahnh chuan kur
thu ti a Ani chuan Mizo silai pangngai a ken
a, kei erawh chuan ka silai pangngai ulhbun phir k
kong a Kan awmna thing chu a sang hle na i
sakawr no ruang awmna kha chu, chu mi chhu
tlang pawngah chuan a awm avangin kan thutn
tak ating chuan hrui pawh ngila hlam sawm emaw
chauh a hla a ni Sakawr no ruang awmna lam
chu hnahchhawlin kan uzar hlah a

Kan thiante chu in lam panin an kal ta i
Furlong khat lek a hlah chuan ranhmuata theih
rit chu an ei a, in li twng lai mek chuan kan
sir ungai ang lai ang mua sin
falah chuan sakei chu a lo chhuak ze ta thung mi
a Ka thian chuan kei un a lo hmu hmasa a,
muat veia a sakei ka chui vat i kei pawh min
hrilh a Ka han en pheh chuan sakei lo hawt ne
chuan kan mit a in'awk chawt a, ka kap ngai
thuai a Ka thian chuan a la kap hman lova, a
tlan hlam ta nghal i

Kan awmna thing kha a sin em avangin lei
thlenga chhuk kna hira kan ti hle a Chu mi
chhung chu in kan turin theihmu eitute kha an lo
thleng thla hmasa a Kan sakei kah hmun chu kan
en a Ka kah lai a dinna tak kha di hmun sah
faina lai a ni a Chutih lai chuan sakei dang
pakhat ka kah loh zawk si di hmun sah faina laia
lo chhuak ve hman lo h a awm ve a lo ni a
Chumi chhak lamah chu in a tian chhova, a ri leh
a nghing chu kan hnu a Ka kah zawk kha emaw
kan ti a chu mi lam chu kan chhui a, a thi pawh

kan hmu ta si lo a Ka kah na hmun kan en
chuan silai mu chu a tlang a, leiah chuan inches
6 a thuk a lut a, silai mu chu kan phawrh a
Sakei tlan let tur intheh her lai takin ka silai
a puak a, a dul nemah ka kap tlang nun kan hria
a Ka kah zawk chu a zawn pheh kawnah chuan
a tlan liam a A thite kan hmu a, mahse i kalni
kha thlawhbaw pik tak a nih avangin i tok i
chhui atan tun kan hawn san ta a

A tokah chuan ruah a sur avangin kan rial
ta si a A tok lehah chuan kin vi chhui dawn
a, sakei ka kah lai khin khui a tait avangin lei
a ro hle mai a, a hnu a hmuh theih si loh a
Ka kah ni a kan chhui bik chu tih ngaihna kan
hre chuung ta lo a A thuin kan ruah sur hnuin
sakawr no awmna lan pinin a lo kil lehah hnu
tlemte chauh kan hmu i Tichuan i hnu chhui
ngaihna kan hrit tak loh avangin nupu chu kin
hawng leh ta a

He sakein kan awmna ah ni rawn hmu thuai
hi engvang nge ni ang tih ka nguhtuah a Kan
thung ler lawna rahbi chhut kha lein kan thup
si loh avangin a sen chho thluah mai a Sakei mit
atan a langsur em a, rahbi sen thluah thluah khan
a mit a hruu a rang takin ni rawn hmu thei a ni
tih ka hre chhui k ta a Heta tang hian sakei ka
chan dawn reng reng in rahbi chhu lova ka lawn
theih hram chuan ka lawna tur thing kha ka sat
pem duh ta lova Tin, thing kung kha rahbi chhut
ngai a nih pawhin thing har themte kha ka chhar
fai vek a, thing pang rahbi chhutna kha lein ka
zut leh vek a, a var emaw a sen emaw pawh kha
ka tireh thin a ni Tin, a channa tur a thingtuai

lakna pawh kha sakei lo kalna tur hmun fianrai lamah ka dah bo thin. He sakei lo kal hun hi dar 2 leh dar 2.30 inkai vel tur a ni a Mihring kha an thawm a hla ta deuhin a hriat veleh a sa seh kha zan a ei tur a la awm nge awm lo tih hriat a duh vang a rawn en tun a lo kal hma a ni Sakei tam tak chuan an sa seh ruang kiang hnaiah tawmna a awm chuan an tawm ru a, sa ruano tawm chhan zan a ei leh tur kha mihringin an la nge la lo tun mihring an kal veleh a rawn en dek dek thin a ni Chuvangin sa ruang chuan tum chuan a channa thanet kan siam zawh chuan awm nghal mai tur a ni Amaherawh chu a sa seh dahna kha in bul lawk a nih a zana lo chuan en lawk theihna a nih loh chuan thum diwnah pawh a changtu tur kha thut a paw lo

BUNG 22

SENTET TUIKHUR SAKEI (North vanlaiphei leilet)

Muanchong ram chhungah chuan sakei chu a ngual ta ri h lova, thla li vel chhung chuan ran a seh ta ri lo Amaherawh chu Melvengte leh Awmpute nen hna tul thenkhatte kan thawk a Ni 17 7 1937 hian Chokawn Inspection Bungalow panin kal ka tum a Hemi ni hian Leilet khua ah sakein sikayr a seh chandun min hriah a Chuvangin N Vanlaiphei hunun ah chuan ka cham leh ta zawk a. Chowkyir u nen hna tul thenkhat kan thawh hnu in thla lamah chuan sakei chang turin Leilet khaw pan in Melvang Upi Zama nen kan kal dun

Sakawr a eina hmun chu kan han thleng a lui kam tui atanga feet thumah chuan sakawr ruang chu a awm a Sairang awm lohni lam kaman chuan thing pakhat a awm a, chumi thing feet 15 vela sangah chuan thangte dawhna remchang tak a awm a, chutah chuan thutna tha takin kan sin a He Melveng Upa hi ka hnenah tel ve lo selaki duh zawk a Mahse sakei sa ei lai hmuh ve a duh avangin ka kiana awm ve a duh a, min dil luh tlai tak avang chuan kan thu dun ta a He mi ni hian khua a that loh avangin zo chum zingah chuan ruah fang sin te te a ila seng seng reng a Khaw thim hma chuan engmah thawm kin hre lova Zan dir sarit leh a chanve velah chuan kan awmna tlangah chuan sakei a inti ri pap pap chu kin hre ta a, a mein a pum a hemrik ni awm tak min ki hria a Chumi ri chauh lo chu ri dang hriat leh tur kan nei ta lo va Dir kar khat lai kan nghak a, engmah riva kan hie lo Dikir hriat lu kan nghak leh a, ri engmah hriat kan nei leh lo a Hemi hmun hi khua atanga turlong hnih leka hla ni mahse hmun reh ta a ni a, khua amite thawm pawh a hriat theih lova Ni dangah ram reh a ka sakei chante a lo chhuah hun thin kha a thleng tawhin ka hria a' chuangin zan dir sawm hnu lamah chuan kan beidawng chu kan haw dun ta mai a

Kan haw hnu chuan sakein sakawr kha a ei leh tuh a tuk ah min rawn hriattir leh a Kei pawhin a hma zana ka mumangah chuan sakei ka kah dawna ka mumang neih thin kha ka mang leh a Hemi mumang avang hian sakei chu ka kap tawhin ka ring hie mai a Chékawn lam pana kal tum chuan ka puakphur tu pawhin thawmhnaw a

phur tawh Mahse sakawr a ei nawn leh tih mi
 hrilh avangin Chêkawn lam chu pan lovin ka ch
 leh ta rih a Khua a tlai dawn ta a Tlai lam d
 thum velah chuan Leilet khaw lam panin ka sila
 leh kawlphe khawnvar nen chuan ka kal chho leh
 a Dar li velah chuan Leilet khua ka thleng
 Mi pathum kawtlai thu zinga pakhat chu
 "Mualcheng Lalpa mumang a tha a ni ang, a
 chho leh ta e," tun min lo nuh a, "Ka mumang
 chu a tha asin," ka ti mai a Tlangval pakhat
 Samburna chuan' "Kapu, sakei hmuh ve ka du
 em mai, i hnen ah ka thu ve ang e," a ti a Ka
 chuan, "Tu nih ka kiana tel ve ka remti love, k
 mumang tha in tikhawlo dah ang e," tun ka chhan
 a Tichuan chaw thung tlêm ka fûn a, thangtê ah
 chuan ka va thu leh ta a Zin dar ruk velah chuan
 ka mit leh beng chu ka len vel ta a A hmu
 hi ngawpui hrui thim tak a in a Sentet tukhu
 lui chu tui i len duh avangin a luangrichua a ben
 chheng viaw mai a Sakei lokal ri chu hriat theih tu
 a ni lova, a sa ei ri pawh ka hre theun ka ring lo
 viau mai a

Nguntak a ka beng chu chhi in ka kutin ka
 beng ka khuap a, ka ngaithla reng a Mizo pa
 sawi a lêng thut muan hun zetah hian sakei chuan
 sakawr chu a rawn ei ta a A pet ri chu a ring
 viau mai a Puan thar chhah deuh tak hneh taka
 pui thler ang hian a ri kawka a Tin' a thum ri
 kurh li a tel bawka a Silai chu ka kau thui a
 kawlphe khawnvar chuan ka zuk ên a A tak
 kha maw ka ti êm êm mai a, a sa ei lai chu ka
 en duh avangin kâp mai lo chuan ka en reng a
 Sakei chuan ka kawlphe khawnvar êng chu a lokal

1 a lam kha a hre 'lova a ci lu chu a chwí r h a
 a vél éng chu a on tá reng mui a Rei lo te an
 chuan a chu a hre pot thit leh 'lova a chu vélé
 kai chuan a dar dinglan ih chuan a uk kap ta
 a Ka silai mu chu a G a ri a S 'ei chu a rim
 kawk a, a tlan ti thuan a A kal ri leh a tum
 thwm chu ka hre zui ta lova Minute nat enav
 a lo thimn khua a mipa te chu an lo thlong a S 'ei
 th te kan en a nahse eigmah kin hnu th a si lo
 Thenkhat chu in chhui thui douh in douh a Mahse
 zan thim a saker hpuu chhui cau a thit tal ni a
 ka hriat avingin chhui zai chu ka seng lova Upa
 thenkhat te pawh chuan kauru ino pawkin u lo
 rem tih leh avingin kin hwa s a te lrit a ni

A tók zing ch chuan dai ngal leh ch hui vélé th
 mu thenkhat nen kan va en leh a kith mui
 atang a yard 40 vélé chuan a lumai kan hmu a
 A thi a nih lan tang a, kai chuan thit ti zel a
 Mahse a kal leh a Chui g zel chuan chl il
 zawnga a ih douh tak a a kai apangin a thlong
 lo kan hmu zel a Saker kha a dar rume ka kith
 thah avingin chhu zawngin a vélé th a ni
 kin hria a Phulih kin chhui chhuik a th thlong
 hmunah chuan a lumai kan hria lon zui thim a
 a thi chu tlérte chhui lon hnu th n Silu rui a
 la paitel avangle leh ka kama kha chhui' zaw a lon a
 avingin a thi a hmuh tam theih loh a ni a Kan
 chhui zel chu Sontet lui lian zawk ah kan chhui
 kai a, a bawhra kan hmu ta a Mahse saker chu
 thlawh baw p'k tik kaihlet leh sial nu hling bawn
 ih a chho ti a S'ruang awmna atingin furlong
 sarh emaw lai kan chhui tawh tih ka hriatin hawn
 san rih ila chaw ei khamah zawn leh chu tha zawk
 ka hria a, kan raisan ta lrit a

Tukthuan ei kham chuan Vanluphai tlangvul
 leh pa ho tam fe an lo thleng a, silai 12 lai nei
 chuan kan va chhui leh ta a Silai keng thenk'ho
 chu Sentet kawm lamah lo ching turin ka awm ti
 a, thenk'at hmun dangan ka tu baw'k a Tichu n
 ulhbun laiphir leh tukuli phir nei zawng leh Mizo
 silai pik'iri nen chuan sakei chu kan chhui tun ti
 a Kei leh kin khaw pasaltha Hranghleia chu'n
 sakei hnu ertu chu vengin kan hmu'a a Hranghleia
 chu'n ding lam ping ngun taka en turin ka hrih
 a, keun voi lam ping ngun taka en turin ka intham
 baw'k a Kan hma lam kha chu kan en ve
 thov' Silai keng dang khan min zui baw'k a Chu
 sakei kan chhui chu a bawn pik hle mai Hle
 a tam si a, chuvang chu'n ziwi te in kan en
 kan sat lai zel baw'k a Sakei chu chho zawngin
 tiem ti a kal a phe' zawngin i kal leh a Chumi
 ziwhah chhui zawngin i kal leh a Tichuan kan
 k l tiwaa hnu san fu ar te khan kan hnung
 lian i lokil leh i, kiu en'ak lamah te a kal leh
 thul thin Chuvangin inhlam a hlahawm ta hle
 Heta ting hian sakei kha a kal thui thei
 tiwh ei lo, a hlaim na tuar kha a chauvin a thin
 s, keini a hnu chhui tute thawm a hre pha tawh si
 mihse mi raw' paw' ngam chiah si lova, kan in
 taw'k dawn ngo tiu i lang chuang thei a Mipui
 kalna te kha i kal ti, thul a Cutih lai chu'n
 kan awmna chhik law' lian lai Lersia khaw hmun
 ko tiang atang a pa tar leh nauping rawn thir tui
 khan mipui kal na sam fai a sakei kal lai te kha
 an lo hmu thei thin Chumi te chu'n sakei awmna
 chu auvin min rawn hrih thin a Sakei kal in hnu
 a tih ngin chu kan awmna atang a hlaim li lek a

hnai a mi te pawh khi kan hnau thin, mahse sakei tak chu a pik avangin kan hmu thei thin si lo Chutianga kikiau thul a kin chhuini hnu lam ah te a kal kual thin avang chuan a hmi lima kal te tin chauh a hlauhawm lova, a hnung lam a mite tan pawh chuan a hlauhawm ta hle tih ka hriatin sakei chu kan thlang lam hnai te a a nghing kan hmuh ve leh a, amah hmu thei lo mah ila, kan rin kah ang a min rawn bei mahsela a dara thiah tawh avangin chho zawng chuan silai keng pasarih lai inring chu min seh thei lovin karing a Thlang lama a nghing chu ka en thi ti i

A tiwp ah chuan ka beisei ingin hun remchang chu a lo awm ta ngei a Kin awmni itinga hlam li lek ah chuan a nghing ka hmu ta a Silai kengtu te hnenah chuan "Silai kauvin in ring rawh u, a nghing khi ka kap dawn e, ki ti a Sakei tih nghin lai chu ka rin kah ti a, ring deuh main a huk ta rum rum mai a Vanneih thlak tak main min rawn seh tumin min rawn bei chho dawn a, mahse a ke a thiah avang khan lo chhoh harsa a ti a, a ke ngeih zawngin chhuk zawng deuhvin a tlan ta a Silai keng zawng zawng khan kan lo hmuh thei tur zawng hman min rawn hrut a, kan kap ta dur dur mai a Kartut nei chi silai kengte chuan vaw li te vaw thum te an kap hman a Silai chu vaw sawmhni vel lai a ri a, sakei huk rawl ri nen a rapui hle mai Kawr ah chuan sakei hlauhawm tak kha hlauhawm lo takin a thi ta a ni

Hemi ni hian Vanlaiphai zo chhôm chuan phul maw tak te chu a bawm chia mai a, a changin ruah fang sin té tén a tla a Lersia khaw hmun

panin phul hnim taw te tē ah chuan a khu
 kan zawn chho ta a Silai chu in thlen th'eng
 an kap ri u'r uar reng baw a Mihung inseh t
 ngei a hlophaw a teh lul nen tumah inhlam lo n
 kan awn si a A lawmawm ngoi mai Enga
 khan emaw nūnrawn chhuk tlak enaw ni se, i
 seh theih theih seh hlum tumin infin chu ni il
 kan inseh tir nasa hle pawh a ni thei a Kin va
 nei hle nūn ka hria Tichuan, ka rilru chuan k
 hla duhziawng kha a sa len tla He sakei hi van
 tlang chuan sum sarh kan tih ang a han hi a
 ni A lu atanga a mei thlengi tchin feet 9 le
 inches 6 a sei a ni

- 1 Lei'et vang khu Van'uphu sakawlh hrang e,
 Ami duo lu h'angam tum fam zel a
- 2 E'wngi am tum lai chang an fim love,
 Vang k'aw d a k'wrsa thung a tawng leh e
- 3 Kawr sa thang ch'awl h'at dai prāt a fam tire,
 Sentet chaw la klui bang ah a zel e
- 4 Kawr sa thang chung lentupui chh wl thung zarah,
 Ki lo nghike kawkei hiang siang ang lawi tur
- 5 Zan thim hnuaiah zan tiang rawl ei che maw,
 Chung Pathian ven hrin tum val ka zām si lo
- 6 Khuargruah lo sūr chuardep e zan thim hnuaiah,
 Arawn ei ta kawr sa thang, lai a na e
- 7 Ka chher mei chaw eng hnuaiah a haw val e
 Min hmu si lo a ral, chung lēng mu angin
- 8 Cheng rang mu rual L G l'angin zuk deng e,
 Hōk dur durin lute kam muil ham ta
- 9 Vangkhaw val rual chengrang leh zūn fei chawin,
 Kawkei pa hniak hnung kan zui Lersia khaw
 dai ah

- 10 Thi hne hru in kal thiam lo kaihlet zing ah,
Zalam tung chho zuam lovin a kal kikiau
- 11 Chhawl thing hnuaiah nghing der der ka lo
hmu che,
Ka chengrang in a au che i zim emaw
- 12 Val tha chengrang rualin an au zui zel e,
Sentet ruamah i fam ta maw sak i wla
- 13 Lersia khaw hnua i tung chho ah vang khaw
lung rual,
An au ral e zetial chhawm chengrang ri nen
- 14 Zo khaw tual nuam kan lenna tual leng ve che,
I maw i mang e ziam fong muilin lum e

BUNG 23

LUNGDUK SAKI (Kelkang ram)

Champhai lam a ka bial fang hi kum riat lai a
ni ta a Champhai ramah hian sakei chuan bawng
leh sial chu a seh ve fova Mahse ka awm lain
sakei ran seh a awm thin lova March ni 20, 1938
ni hian Ruantlang lama ka kal hlanin Lungdup
khaw hmun hnua i mel 13 leh furlong 6-na hmun
ah chuan sakein sial a seh a Se ruang chu kal-
kawng (Loch's Trace) atanga hlam 20 lai a hla
chhak lam pang ah chuan sakein a dah a Thangte
dawnha tur remchang thing a awm loh leh thlawh
baw pik a nih avangin chan a remchang lova Se
ruang chu lamlian ah ka dah a, kawng uikual thing
zingah chuan ka thlung bet a Kawng thlang lam
hlai thung zar atang chuan ka chang ta a

Tlai dár li leh a chanve vélatangin ka thú tan a. Dár nga véi a lo ní leh a, sákei chu a lo lí kal lova. Khua chu a thim thut thut ta a. Ngun tak leh ngawí renga ká lo en lain ka sir dín lam mual ah chuan kawng chhak lam atangin sakei chu a lo chhuk ta a. Dikawn Bungalow lam hawin kawng chu a zuk zawh a, sa ruang latu te khan an kal pui lo tih a hria a, a lo lét leh a. Khua a thim tawh avangin a lokal leh pawh chu ka hmu tha thei lova. Se ruang chu a rawn ei ta a. Ka káwlphe khawnvar chu ka han hmet éng dawn a, chaw battery a lo ral tawh chu lo nún, sen riá huan a éng ser ser thei chauh ta mai a. Chu chuan sakei chu a én pha ta sí lo. Sakei chuan se ruang chu a ei kham anga a kal bo mai ang tih ka hlauva, sákei zuk tin leh sílái ngul pawh chu a lang thei sí lova. Ka máng a ang 'a viau mai a, ka bula hlai thing tang tó tak té chu ka elh thlak a, sakei chuan a ri a hria a, mí rawn hmu ta a. Khuang-léng khaw lam hawin lamlian chu a zawh ta a. Kawng a a kal lai chu ka hmu thei a, mahse a fiahloh avangin ka káp duh lova. Thla éh hun ka nghak a, a noté a lokal ve leh thung a, se ruang chu a rawn ei a. Aní pawh chuan mín hmuh avangin a ei tha ngam bik sí lo. Ka rilru in thla a lo éng ang a, thla éngah ka káp fuh thei ang chu tih ka ngaihtuah a. Ka rilru mangang chuan hla te a siam a -

1. Neih kím lova zantiang káwikei chhai,
Dumdé ohher meí pawh ka ngai mang e
2. Zantiang thim hnuaí ah,
Sakáwl chhai nan chhawr thlapui ka ngai,
tín rilru in ka sa ta mai mai a

Thla chu a lo chhuak ta ngei a Mahse khaw-
dur chhah takin a hlah avangin ka hmu thei chuang
si lo Hem zan a sakei hi a ngum viau mai a, a
note in vaw hnih arawn ei a a pui pawh vaw
hnih a lo kal a Mahse a pui chuan a ci tha ngam
meuh lo a ni He sakei hi a ngampa bik a, khaw-
var hnuah alo kal leh mahna tun ka chung tlaivar
ta a Mahse an lo kal nawn leh ta si lovi, khaw-
var hnuah chuan ka hawn sin ta i

BUNG 24

HRANGTURZO TLANG SAKEI (N Vanlaiphat)

Ni 4 4 1938 hian la hnathawh pangngu chung
chang thuah N Vanlaiphat ah ka zin a ka chum
a, Dr Chalhiana'n sakei pui a hlian i Hrangturzo
pang thlawh bua ah kan chhui hrep i mahse kan
man pha ta si lo He sakei hlium hlin bawng a
seh a ni a Dr Chalhiana n i pui a hlium hnu
hian sakei nu a lo la awm i Chu chuan bawng
thi ruang sa chu i rawn ei leh a in sawi avangin
tlai dar li ah sakei chang tur chu'n ka kal a
Thangte nuam takin ka dawh i, mi pathum pawh
thawl taka thut theihna tura llin hian min dawh
sak a

Chu mi thangte nuam takah chuan ka thu ta
a Khaw lum lli ni mahse zo ram a nih avangin
a vawt nuam viau mai a Tlai dar nga velah chuan
ka sir vei lam kawrtelalah chuan hnathel ro hi
tintu a awm a Chumi lam chu ngun takin ka lo

en reng a Vawı khat chu zingah hian sa pang sen lo lang ka hmu a, eng sa nge a nih tih chu ka hre thei lova Ngun takın ka lo en reng a, minute sawm velah chuan a sen tē tak tē chauh ka hmu leh a, chuta chin chu ka hmu leh ta lova Tlai lam dār nga zet rik a hun ta tih ah chuan zo ngaw thingte chu nı chuan a chhun êng buang thūng hlawm a Sava thenkhat tih loh chu hrām dang pawh a awm lo Thli a tleh bawk sı lova, a reh dai duk mai a Sakeı chu lo kal thuaı thuaı tawh se ka ti hle mai a Nghakhlel tak chuan ka thu leh ta reng a Nı chu a hniam telh telh a Ka chhak lamah chuan hnahthel lo rı rek a awm leh a ka lo en ngun hle mai a Tlumtea thlır aın ka thlır ngun zawk mahın ka ring Tlang sang te chu nı a lo liam zo dawn ta a, ram reh ah chuan sakeı chhuah hun a nı tawh sı Mahse a lo lang thei lo fo mai a Rei lo teah chuan khua a lo thim tan a, ka mit chu ka chawlıh bahdam tır ta a. Mahse ka bengın hna a thawk tan ve thung a Thıl rı rek apiang leh hnahthel tlate, thingtang tē tak tē tla pawh ka hre zel mai a Sakeı thawm dım tawh vek chu sazu leh sanghar aı mahın rı va a nei lo zawk sı Thıl rı ka hriat chhun pawh chu sakeı thawm angın ka hre lova Zo ngaw thum chu aı mit thıawn ang a thum a lo nı ta a, ka thu ta ran mai a.

Zan dār sarıh leh a chanve velah chuan bāwng ruang chu eitu a awm ngeı a, mahse sakeı angın a peı rı a ıa lo ın ka hria a Chuvangın kāwlphe khāwnvıı pawhın ka ên duh rih lova. Sakeı saruang rawn par tur a lo hnaih hıauh chuan, kāwlphe khāwnvār ka tı ên lai a rawn hmu hıauh ang a, sakeı tı tak a nih phe chuan a rawn ei ngam loh phah ang tih ka ring a

Ngun taka ka ngaihtlak in a ei m'k tuin a peh rik chu sangharin a sa ei ri ain a ring si Sakei a lo ni mial ang aw, tih ka ngaihtuah a A tawpah chuan ka han chhun êng ta a, sakei ni si lo, keit'c chi keisen hi a lo ni a A sa ei lai chu ka ên reng a, minute khat chinah chuan a lo haw' chhova, a mit chu hring deuh dapin a tle a Kawlphe khawnvar chu ka han hmet thim a, rei lo t'eah ka ên leh a, a sa ei lai chu a chawl a, mi rawn en ta reng mai a Mi en tih a a mit tle aia tle in a mit chu a lo êng a Kawlphe khawnvai thianga hmeh det angin zung nei satin mi rawn enna mit chu a tle thianga ta a Silain ka zuk tin chhin a, mahse nasa taka a mit angin min chhun fuh lai chuan a taksa dang pawh chu a lang thei lova Chuti khawpa ni chhun ang a zung nei sat a mi rawn en chu, sangharte leh sakeite pawh ka la hmu ngai lova, mak ka ti hle Ka k'p duh ta lova, ka hnawt tlan ta a

Sakei chu nghakin durkar khat lai chu ka thu leh rih a, mahse ka bei a dawng ta hle mai a Sanghar leh tlumpuite'n sakei ran seh an rawn ei chuan sakei a lo kal ngai thin lo tih ka hriat avangin ka hawng ta a ni Ka sakei channa hmun ah vaw' tam tak sa t' nauin an rawn ei thin a, chutiang zan 'chuan vaw' khat mah sakei ka ch'ang chhuak ngai lo a ni Sakei a lo kal dawn lo tih an hre thei a ang hle mai Sakeun a rawn ei dawn zan chuan sanghar leh tlumpuite an lo kal hmasa ngai lo hle in ka hria

BUNG 25

MIDUM KHAM SAKEI

(E. Lungdar ram)

Ni 30 5 1938 hian ka bial fang chu East Lung
 dâr khua ah ka riak a Mi pakhat sakawr chu
 sakeun a seh a Chu chu sakawr neitu leh a thian
 thenkhatte nen chuan kan chhui ta a, khaw hnua
 lamlian Loch's Trace chu kan chhui chhuak a
 Lamlian, N Vónlaiphu-Champhai kawng hnua
 chuan a hnók thla zêl a Lamlian atanga furlong
 khat velah chuan sakawr ruang chu kan zu hmu ta
 a He mi velah hian thutna tur thing remchang a
 awm si lova Chuvangin midum kham lam hawin
 kan hnók pheí a Chumi pia h kham loah chuan
 hlaí thing tar hian tak a awm a Chumi ah chuan
 ka thutna chu kan siam a Chu thung atanga kah
 phak turah chuan sakawr ruang chu kan thlung
 bet a Sakeun a eina hmun atang khan hlam nga
 a hlaah kan dah a He mi zan hian khua a chêng
 a, thli chu na takin a tich tan ta a Khua chu a
 lo thum a, ruah chu a sur sê sê reng bawk a Thli
 pui chuan ka awmna thung chu a chhêm thli ang
 tih ka hlaui hle mai a Mahse lei a chhuk pawh
 chu tlak ka hlaui bawk si a A vawh êm avangir
 sakei pawh chu ka ngaihtuah hlei thei ta lova, k
 kut pawh chu a khawng thum mai a Sakei chu
 silaun a kah theih a, thlipui chu a kah reh ve thei
 si loh tih ka ngaihtuah chuan, zanin chu thlipu
 hian ka awmna a chhêm tluk chuan ka thi dawn
 ni a, ka thih loh chuan vannei theih tawp ni daw
 in ka in hria a Chutiang blir chuan thing tlu ên

lovin a lamin a lum lawih lawih mai a A tang thenkhatte chu thlipui chuan a lôn thiak a, ka kiangah te chuan a rawn lôn vung thiak thin a Mahse Pathianin ka thih a la remti rih lova, khawvur thlengin ka thu thei a Thli chu a lo reh a, zawin ka chhuk a, ka lûte a hai bûr mai Sakawr ruang chu fimkhur takin ka en pheï a A sahrang thenkhat kan hnuh sawnna peah chuan kan dah hlawm a Chungte pawh chu a ci si lova Sakawr kan hnuh sawn hma a sakein a lo dahna takah chuan sakei hnu thar ka hmu a Chuta tang chuan lamlian panin sakein a si seh i hnuh thlaknaah chuan a chho zel a, ka thianta hiw chho hniakte pawh a rip chhe chho zel a Lamlian a chhuik chhova, ram dangah a kal ta i

He mi ka han ziak duhna chhan hi Muallungthu sakei" tia ziak ka chin tuma a hloh hlen ang khan he sakei hian a hloh ve nun ki hria a Hnuh sawn lo ila chu a rawn ci ngei ang Kan hnuh sawnna kha tlingsam hmun hnuai thelh deuh ruih hi a ni a Zan thimah chuan kan hnuhna pc a hmu fiah bik si lova, a ma saruang dahna atangin sakawr rim kha hre mahse sakei chuan mihring lak hnu pawhin a rim chu a nam tho dawn tih a hria a, kan hnuhna pc leh sakawr sa hrang kan dah then zelte chu a hmu si lova Chuvangin a ruang lak zawh vekah a ngai a, kawng lam panin a chho ta mai a ni tih a lang chiang hle Sakei lo kal lai hian khua la êng hle sela chu kan hnuhna leh sa thenkhat kan dahte kha a hmu ang a, a chhuiphei ang a, a hmu mai tur a ni a A lo kal lain khua a thim tlat tawh a ni tih a langa Amaherawhchu a ram hi phûl hnim tawî deuhthe, di hmunte emaw

thang hmunte emaw ni sela, a sa ruang chu khaw
 zawng pawhin hnuk sawn ila, kan hnuhna pe kha
 zan thimah pawh a lang zel ang a, sakei pawhin a
 chhui thei em em ang Chutiang a a sa seh hla
 kan hnuhsawn a rawn chhui zel sakei pakhat
 chan chin chu ka la rawn ziak leh ang a Chuta tang
 chuan a sa seh ruang kha hnuk sawn mah ila, zan
 thim takah pawh a rawn chhui theihna hmun a
 awm dawn tih in hria ang A hmun a zirin hnuh
 sawn tur leh tur loh a hria theih Kei pawhin ka
 hrechiang ta a ni

BUNG 26

KUANG TUIKHUR HNAR SAKAI

(Mualcheng ram)

1938 June thla ah helai kuang tuikhur
 hnar aah tih ah hian sakeun sakawr a seh hlum a
 A hmun hi Mualcheng khua atangin furlong khat
 zet chauhva hnai a ni a A sehna hmun hi kawng
 atanga hla lo tak a ni a. A sehtu sakei chan nan
 chuan sakawr thi ruang bulah zan a thutna tur
 thangte ka dawh a, ka dawh hnuin ka hawng leh a
 Ni tlak dawn tepah ka thangte dawh-ah chuan ka
 thu ta a Hemi hrun hi a hnaih em avangin leh
 a muanawm baw, avangin ka kal hmain ka nupui
 Rothangpui chu sakei chan puah ka sawm a, mahse
 a nun a duh lova, kemahin ka chang ta a Khua
 a thum hma chuan sakei lo kal pawh ka ring lova,
 khaw thum hma zan dar 7 velah chuan sakei chu a
 lo kalin ka hre ta a In atanga hnai takah kap

tih-der Ma tih-rih chu ka pu a Sakei lo kal m
 awm m ka hriat kha ka sir dinglam ka thutna thung
 but'ohak lamah a m a 'Nakin deuah chuan ka
 ver lamah a thawm ka hre leh a. He, sakei hian
 mar'fiah vel nge ni ang mi tawn lawa khung, ngam
 dawh ma ni ang tih ka rilruin a ngaihtuah a Ka
 ver lam mar' a a, thaw m ang, ka hriat hnu chuan riva
 dangikw hre leh ta lo reng a. A awmna, ngaiah a
 thu reng nge ni ang a kal bo ru, ta daih em ni dawp
 tih chu ka rilruin a ngaihtuah ta a. A, thu, tlat
 avangin sakawr ruang chu a ei ri har hie mai a
 Zan dar sawm vel mite mut hun vel ni a ka rin
 chinah chuan saruang chu, a ruu chu a awm ta
 ngei mai a Mahse a sa pet ri ka ngaihtlakin
 sakei a ni lo tih chu ka hria a Sanghar emaw
 tlumpet emaw a mih ka ring a. Rei ye a a hnu
 chuan ka rilruah sakei a lo kal dawh lo a m thei
 a. heng sa, tenaute hian, kawlphe khawr var eng an
 hlau nge hlau lo tih fiah ka duh avangin ka han
 chhun eng a Kawlphe khawr var a ka han chhun
 sa, chuan sanghar hian sakawr sa a lo ei malh malh
 lai chu, ka hmu ta a, ka en reng a, lo hawi chhoh
 sa, chah pawh a hre har hie mai Rei deu chih
 sh chuan a lo hawi chhova, a lo hawi chho mit chu
 a tle hng nghah mai a, a mawi hie mai Ka en
 a ang a nakinah chuan a mit eng tle bring nghah
 kha hng tawn loyin kawlphe khawr var a inchhun
 taw ang hian a mit eng var chuan zung nei atin mi
 zung en ve ta mai a, khawnyar nei ve ye inchhun
 ang ang hi kap ni a, a makin a hmuhawm ka ti
 hie mai a, A, ei kham hnu chuan min kalsan ta a
 Sakei a lo kal duh si lova, ka khua chu a har
 hie mai a Khua chu a lo thim ta tlat a, hetih lai

tak hien ka thung hneq tak dek, ber phik, loh hien
 chawhah chuan, chawhah ta a lo si ta thak man.
 A toka lai ta a ong lu ber a ni a. Aa, pawh
 chuan ni muon thier bik hauh lewa, che hiek lova
 ngaw reng a. Mu ka nih wawng a pawh fuir kha
 ka lo mu thier nghal mai a. Rei se te huanwa
 thawh bo leh ta a. Ka mawngtam leh ka hawng chu
 a khawh hreawh ka ti ta hie mai a. Khawh dgon
 tawh an chuan ka hawng ta a. In a ka mat thau un
 khawh ar chu a khawng ta a.

BUNG 27

HMAWNGKAWN SAKEL, MAK, "(Mualchong)"

Mualchong rapah chuan thia tam tak che sakel
 hnu a lang ngai ta lo a. Tichuan a reh hien dawn
 emaw ka ti a, mahse rani sate leh khaw dang a
 bayngte a seh thin chu lo nlin, Mualchong a len
 hup a lo theng leh ta a. Ni 18 11 1938 ni
 Hmawngkawh chur tamah sal an tian chuan thia
 ka hua a. Naupang panin a huar a, sakel hie
 chu ka zawng ta a. Darkar chawhah ta a
 hnu sakel pa hnu ka hnu a. A hnu sakel
 chu tam lah haw zawng a kai a, che chu ka
 chhui a. Mahse a ta ei khaw kaha hie sakel
 a, a tukkhun hnu chu ka chhui ta zawng a. Tawng
 chup chu ka theng a, sal a mah tian a
 hnu ta a. Ka chhui leh hiek a, se no hnu sakel
 sakel hie hie sakel seh hnu hnu a lo thia reng a
 A mawngtam a ei a. Se dar vei tam ene

danin ka la a, naupangte nen chuan kan haw ta a,
 inah kan insem a. Chu sial chu Mualchong a mite
 sial a ni lova, Lungdar khaw sial a mh dawn hi ka
 ti a. A nuang chu ilak leh in leh a vete pawh tipe
 lo in ka kalsan a. Chawhnu lam dar thum velah
 cauan phaw hante ka fun a, sakei chenna siam turin
 ka hah ta a. A hmun ka thlen chuan hlay thing tuk
 chawr bukahiuan thangit ka dawh a. Chu mi hmun
 chu lei atanga feet 15 a sang a ni. Champhai leh
 N Yamaphai inkar P W D (Loch's Tract) kawng
 mai 48 leh furlong 3 na chung kawng atangin hlam
 20 vel a hla a ni. Mualchong khui ting chuan
 furlong 7, chauh a hla a ni. Thaidar li leh a chanve,
 velah thongtuh chuan ka thu tan ta a. Ki awmna
 thong atang a furlong khat a hla ka awmna mul
 dangah chuan sepui hnu rang pakhat hi a baw
 a. He sepui awmna pawh hi siwrkir lamlian
 atang a hlam 20 vel a hla a ni. Ki awmna
 thlangah chuan amah in a bawk reng mai a. Sial
 dang a awm ve loh awangin sakei seh hi a no i ni
 ang a, a kal sewn duh lo a nih ka ring a. Amah
 unawhsa sakei lo kal leh tur chuan a rawn seh ang
 a, ka chan dai hi rawn ei lo in he sepui hi a ei mai
 ang, fih ka hiau hla mai a. Chu sial chu a seh
 hman ka thut, chuan kha a rawn seh dawn si lo a,
 chuang chuan ka zuk hnawt hnawt em ni ang tih
 jangal tiah. Iam ni chu ka han en a, a tla dawn
 aawh a. Chawngin hnawt lo mai ila a tha zawkin
 ka dang a, engmah ka tih duh lo a, ka awmna
 ngah chuan ka thu ta reng a.

Ni chu a tla dawn ta a. Long khaw ram pang
 tih fah leh Lungdar khaw hnawt ram thing leh
 hante chu a chuan seh ta riat a. Ka sut

chuan chul hante' chu saken a rawn tihngian ka
 rin avangin ngun takin ka' en ta reng mai a Sepu
 hmar rang pawh chuan hriat a nei nge, nei lo tuh
 ka' meih lo bawh a Ni chu a lo ta ta an Khaw
 thim dawnan chuan ka' thlang a sepul bawh chuan
 a hmar a tum kawh a Sakel rim a hma a tuh ka
 ring a Ka' mit ka len ngun leh zual a Mahse
 sakel che hmuh fur a awn ri lo Tili a lo tich
 hian hian a, chul hante chu ka nhung thak dal
 a chungto off sakel tihngian a nih takin ka' a
 ngun leh zualin ka' en a Mahse engmah che ka
 hmar chuang lo a, a thawn pawh ka hre lo a Khua
 chu a lo thim ta tat mai a, sepul bawh reng pawh
 ka ka hmu thoi ta lo a Ka' mit chu a chawh ta
 a, ka beng trawhchu ka cheh ngun Mo mai a Dar
 T hui nei awmah huan sepul chu a phit leh ta chuan
 mai a, wawh huih ring deuh a a phit hnu chuan
 rawh mak tak ka hria a Ghu rawh mak tak chuan
 ring tak mai hian, "Awh a h aw, aw, a ti a, hante
 chu a a ta chak chak mai a Chu ri che ka hriat
 tich sepul, chu sakelin a sek ta enaw ka ti a,
 wawh huih a Mahse aw a ka hriat khaw mai aw
 a ni ta chawh ka hre chuang thui a Chu mi
 hia a hma chuan tunai a Kristian thokhata
 tawng hian a an tawng eng chawh hian, mipa rawh
 hian pawh thim si ang hian a a a ring gah a
 tawng ka zai mai a Sepul bawh a bul yatang
 chuan ka' ching a rawn a zai a ka awma hma
 chu rawn pan zain ka hria a Rawh hian tak leh
 ring tak a a tih hnu chuan thuan dun thuan anin
 zawi deuh a phun leh te bul bul a a lo ka hna
 zel a A changin a dang deuh thui a Ka awma
 chawng lung atang a hiam 15 lak a hia a a awn

lain tlem a ngawi rih a Arawn ti ri leh chu a dang ta hle mai a Hmeichhe nui hi ring takin nui sela, nuihza lutukin ka laihruai piwh a nata hial e an tih ang khawp a za hian a nui ta chiam mai a Kan inhnaih tawh si Kei pawh chu hlau chung sun ka then ve hial a, mahse pi pu rilruah ka lut ve lawk a, "ka thihna tur a ni ang aw, mi'e pawhin hetiang chu an hre ngai awm si lo a!" tin ka rilru a lungngai deu' a Nuihthela ka zin mumang ka hre chhuak a, sakei chauhin min aikaih thei bik lo ang a, mihring piwhin kin aikuh ve thei ngeiang tih ka ngaihtuah a Nizin i ki mu nang duhawm tak ka hriat chhuah iting phoi chu in ka rilruin ka hla duhzawng ka sa ta a Sakei chu lo thleng thuai turin ka duh ti a Lo kil thuai rawh tin ka rilruin a ko ta zawk i

Hetia a nuih chiam hnu hin zawi te in a lo kal a, a sa seh ruang atanga hlam 3 emaw hlam 4 emaw velah khan thawm ngaithla in ri lo in minute 5 emaw a reh rih a Chu mi hnua i lo kil leh chu a ei bang kha a rawn thleng ta a A sa chu a han pet ri kawka, kei chuan ka kiwlphe khawvur chu in ka zuk chhun eng a Sakei chuan eng atang chuan se dar kan phawhna sen duai chu a en a Tunge maw lo ei ve ta ngawt chu ti ni awm tak hian mak ti hmel pu takin a en rin mai a Ka awmna atang chuan a hnung lam sir thlang lam, a sakei awmna aia sang atangin ka en reng a Kahna lai tur duh zawng ka en a, ani chuan mi rawn hawi letna chang a hre si lo a A thin khawih tura ka rin lai chu ka tum a Ka silai chu a vei lamah mupui ka thun a, a ding lamah LG ka thun a, a cheng ka han kau ve ve a, a kaw vei lam chuan

ka kap ta a Saket chu a tlu tawp a, a tal let tawp
a, silai cheng ding lam kau si kha ka han hnet leh
a, mahse a vei lam ka hmeh puah rual khan a lo
puak ve tawh chu lo nni purk tur a awm ta lo
Silai mu chu a kaw lin nan la thun leh shuan a,
cheng chu ka kau ve ve leh a A vei lam hmenperna
chauh ka hn et leh a, a puak rual ve ve leh ta
Saket chu n a lu chu tleat n a la tlei thei a, mu
puun ka kap leu a, a che thei ta lo a Chu sak
chu a tirah chuan a ding hmah mupui len I G
ka kap a, a nawn lehni a vei lam pangah I G leh
mupui a rualin ka tipuak leh a, a vawi thumna chu
mupui a ni Silai mu panga la kap ruk a, a lawm
awm ta hie mu Saket a thih hnu chuan ka chuk
a, hetia ka chuk lei hian lei ctanga feet 8 vel a
la awm huan ti dong ka hre leh a A thian a ni
ka rang a, silai mu ki thun leh a Rei lo te ki
ngathia a, mahse ri nawn leh ka hnat loh avang
ka chhuk ta a Saket dang aun tawg danglam
tunih d n mak ukte a taw avangin mi rap deuh
hleik a A taw ka pi pawh chu ka la finikhur
a a silai mu an ka a a, ka kutin a hnehperna
ka kawm rang a Saket chu sun a tin chu ingin
a mawngtamah ka tlawng dawt a, mahse a che thei
lo tih a ling hli, ka taw chet chauh chu a chet
nawna a ni mai He saket hi hizo leh dan chuan
sum ruk a hian a ni

1. Khua a mipuite chu nunau nen an lo chhuk
om 1 1 PWD Kawngah chuan kan hnuk thl a,
nawngtamah 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

He saket atan a ka hla phurh -

- (1) Ching khaw changsial sa ang tlan siangan lawi e,
Kawikei sa hrang a hnuk mung zui ka i uam e

Himawngkawn sakei mak

Chekawn sakel

Mali

- (2) Kie c hui ghen zui n iu o iun
Fawlkai aniw zui n si l i c
- (3) Cui n fan hnu si i angah zui n
Lung phing lo i han tu v u ch i v i
- (4) Cl e n u r z u i u p l e n o i o g a n
A ruil hnerah ving khaw zwi iu i u l o
- (5) A i ra ng a v i o k w a v i o i o
A u r a i th u i r a n u n e i u o
- (6) lo k i a l a z a g a i z a i a i n i h
Zint a g d i n h n u i i a e c u i i u n e
- (7) I lo phit cur dur chags al iu w k i o i
Hung ni i a n g i a s i n e n i w o i i g n e
- (8) Hring ni i n g i t a w n g u n l e n i i a n e n ,
L i n u a n i t a v i o k n i c
- (9) Zarin c u i n e k i w k e i v i u n i g e
A h u k d u n u o i n e n d e i u o
- (10) ka i n p e r h e , k a i n p e h k i w k e i f u m n a
S a s e i a c u i n u i n u i k u l o p i o
- (11) I lo thleh z a p e k k o k i t a n i u m a
S u e n c h e m e i i c i c h u i a n
- (12) Th u l o i e r u g i u o i o
k i w k e i m n e n e s w v i h a w r u m e
- (13) Chhaktang u h u i a n b a n i k i n g i r
l e h e ,
k a c h e r e v a g k i v z i v e g v e
- (14) Z u n k i n u i n u i t a i o k i w k e i f u m n a ,
T h a n u m v l a n k e n u n a c h e n g k h w d a i h i

BUNG 28

CHEKAWN SAKEI

(Lungchhuan)

Champhai atangin Pu Rualkhuma, P W D Sectional Officer nen Dilkawn, Hlaikhan, Lailen leh N Vanlaiphaiah te kan riak dun zel a March ni 28 1938 ah chuan Chekawn I B ah kan riak a He mi ni tlai ni tlak hma lawk hian Bungalow atangin a thlang Varhva luah sava kah tur zawngin ka zu kal a Varhva hi Chekawn I B atangin mel chanve lek a hla a ni a Bungalow atanga furlong thumna vel ka thlen hian ka dinglam kawrte ralah chuan sava thenkhatte leh vachiap hi an lo hram dial dial a An hram dan ri chu ni danga ka hriatdan ang nun ka hre ta lo a, rei lo te chu ka ngaithla a Savawm emaw sakei emaw an hmu a nih ka ring deuh a Mahse an awmna chu kawrte ral bawn hnawk tak mai hnuai a ni a, ka awmna lam pang mual ang chuan a ram a theih loh avangin ka va pan peihlo a Varhva lui chu ka pan thla zel a, lui a tiaupho ah chuan ka zuk hawi vel a Ramarte, thurrote, leh mimsirikutte ka zawng a. Mahse sava chu ka hmu lo a, ka kir leh ta a Bungalow pan chuan zawl te in ka kal chho zel a, engmah thawm riva ka hrelo a. Ka kal lam a Bungalow atanga furlong hnih leh a chanve vela Chowkidar bawng losul haw lam ka tawhte chauh lo chu ran dang pawh hmuh ka nei lo a Zawl a ka kal chho zel chu Bungalow ka thleng chho a, khua pawh a thum lek lek tawh a. Chowkidar Joy Bahadur-a chuan, "Babu, ka bawng noté Varhva kawng laiah sakeun a seh a, a sebna

hmunte kha i hmu lwmm ni? a ti a Kei chuan ka hmuh loh thu ka hrilh a A bawng ruang sakein a dahna chu ka zawt a Ani chuan 'kawng hnuu kawrteah khan a ei a, a kal san ta,' a ti i Kei chuan rang takin sebawng no thi chu chin tumun ka kir thla leh a Mahse chu kiwrte chu ka zuk lut i i lo thim tlat tawh a, thutna tur remchang pawh ka zawng hmu thei tawh lo tih ka hriatin ku leh thi zawkin ka hria a, ka kir leh ti i Zangth kan ei kham cl uin Bihadur-a hnenah chuan I bawng chu zing takah sakei a lo kal leh hui i in i zuk en ang hmiang, a awmna min hrilh la i duh loh leh keimah in ka chung ang a, i duh leh kin pihnihin kin chung dawn nia," ka ti a Ani chuan Aw lo i ti i

Zing takah chuan khawar tirhah ka thovt, Chowkidar chu ka ko a Ani chuan, Babu ningmih in zuk kal mai rawh ka peih lo e, i ti i Puin lum ka sin a, keimah in ka kal ta a Ngaw chhung kawrteah chuan ka chhuk a kawlphe khawvairin bawng no thi ruang chu ka zawng i Lui miawng lamah ka chhuk a, ka hmu lo i Lui hin i lamah ka chho leh a, ka hmu bawk si lo Chowkidar chuan a bawng no chu kawrth awmin a sawi si a Ka hmuh zawh tak loh avingnin sakei chuan i rawn ei zo ta em ni ang tia ka ngaihtuih hnu in lui ral leh lamah chuan sakein a kal puina hnu chu ka hmu ta a Bawng kha a la te deuh a, sakei chuan a ei bang chu zing takin a pu thei tawh a, chuvangin a hnuhna pawh hmun thenkhatah chuan a lang thei lo a Sakei thinrim chuan min lo bei ngam ang tih ka ring deuh a Ngaw hnuu kha a thim si a, zawt te in a thawm ngai chung zel leh ka mit pawh ngun taka len velin ka chhui zel a A

chângin a chho zawngin a kal a, a changin a phe
 zawngin a kalpuí a Ka chhui zel a, thing lér a
 ngau emaw hauhuk emaw ka tí a, a bram deuh
 hulh thin a, ka chhui zel a, thing ler atanga hrui
 uai thla lei thlenga zamte leh sairil kung ro then-
 khatte chu a nghing ka hmu a Mahse thung buk
 te pawh a nghing tel avangin thing lér lam atanga
 tihngihinah ka ruat avangin ka lo en ngun vak lo a
 Lei a sakei kalna leh amah sakei kha ka en ngun
 ber a Tichuan in ring rengin ka chhui zel a, hnah-
 thial pik hmunah chuan tling dung panin a hnók
 chho a Tlang dung a hnók thleng a, chhuk zawngin
 tlang dung ah chuan ka sir vei lamah chuan a rawn
 hnók chho a Tlang a hnók chhuak theih tawh tihin
 sakei nghing a ní tih ka hre ta a Sakei pawh chu
 a thaw leh deuh hulh thin a Ka sir vei lama a
 rawn hnuh lai chuan ka hmu theih a Mahse ka
 awmna kha hnahthial leh sairil rawp ri duh lai tak
 hmun a ní a Chuvang chuan thawm dím chung ka
 kal chak thei sí lo a Ka silhfenin a tih rik tawh
 loh nan tun ka puankawp ven chu ka dah tha a,
 kekawrté te kan la ching ve sí lo a, saruak chung
 chuan ka chhui ta a, tlang chu ka thleng chho ve a
 Aní chuan tlang dungah chuan a hnók thla zel a,
 ka chhui chhuk chuan a hnuhna pé ka hmuh chuan
 theih loh avangin lei chu ngun takin ka bih a
 Chutá ka zuk bih lai chu sakei chuan min lo hmu
 thei, tawh a, a thlang kawrté ruam pan chuan a kal
 thla ta rawk rawk a A bawngno chu ka hma lawkah
 chuan a tlan san a Kawr ral lehiam a a kal ri lai
 chy amah hmuh tumín ka tlan thla thuai a Mahse
 kawr kam a ruate khan hnah an lo ngah sí a, sakei
 chy a lang thei sí lo Kan inkar chy, hlam sawm

lek a ni a, in ril ep tak pawh a ni Mi hlahtu
phulraw hnah avangin i a kip thei lo a muai chu
a liam ta a, pawl ka ti hle mu

Chu sakei chu zing chaw ei khamth zian an tu n
a Lungchhuan leh meleng a mite an lo chbak i
Kei pawh chu an zimnah chu in ka tel ve ti i
Lamhan hnua mel 77 leh 78 na inkar muith chu in
silai nei hete chu kan tang a Thal bul'ui thlengin
kan intlar tula a Sakei lo kul i ka inna buith
chu in leih ka tru a Mith' tane leh lamding
a pik viau mai a, ka chit' thlan ubaun th' hith
chu in ka insawa leh ta a ka insaw hui chu in
hual luttute in lo au chuith chuith i Rei lo teah
ka thlanga ka tarna hluih khin a tan r ka lra
a Ka zuk kal thu a, a lo tlan tlang huan dath
tawh si a Kan tifuh lo chu a rita a

Sakei hi sa hlauhawm a lo ni pawk i, ran si
dang a in a lo fing si a Hnun renchangh lo
chuan kah ngamte pawh i har avang n thich tam chu
a har hle a ni Amaherawh chu tulu thang th' re
chuan silai tha tak tak neite pawh an tim hle si i,
sakei naran chuan mihng seh pawh a i hmaw lo
a Chuvangin kan phang hlauh lutuk deu' hi chu
pawl ka ti hle thin Khaw tinah hian pise tha hui
fe fe chu tlem tel an awm theuh awn si a Tun
atang pawhin tihlum chu tum ta hlawm ila, khaw
tin hian kum tin a pikhit theuh a thah iur pawh a
awm hauh lo ang Mihring tan leh kan ran vulh
tan chuan a thawven thlak thu in a rinawm a ni
Sakei awmnah chuan ram vuh leh thlan a riah te
pawh a hlauhawm si a, huaisente thanharh hun ka
nghakhlel hle thin a ni

BUNG 29

LAILEN ZO SAKEL

(Lungdar ram)

Mizo ram Bawrh sap (Superintendent), Pu L I Peters chuan champhaï bial a rawn fang a P W L Mohurir hna thawk ka nih avangin ka bial chi Falam kawng peng atingin ka lo hmuak a N van latphaï panin kan kal dñn zel a Ni 22 5 1939 a cnuin Lailen Inspection Bungalow a lut a He m ni hian sakei suilin siil a seh tih Pu Peters sap ch an hria a Si k i ka mi ve a nih avangin chu sakei chu chang turin a inbuatsih ta a Kei pawl chu a kianga awm turin nun duh a, kan pahnihi kan chho ta a He mi sa ruang awmna hi Lailen I B hlui atingin mñl thum leh furlong ruk a hla ni a Thing kiah chuan Lungdar Lal Upa chuan thutna nuam tak leh zau tak an siam a A bangte leh a chungte piwh hnahchhawlin phui takin an ping-vel vek a Kei chu khawtika ka dam loh avangin zung ciaw piwi ki ei lo a ka chau viau mai a Mahse tlawmgaihna avangin ka tel hram a Pu Peters Sap chuan thingte a kan thut veleh mi dang khua a haw tur te chu kut beng a him tak a haw- haw zel turin thu a pe a A ram briat chu sakei bum nan a tha hle mai Kei pawhin chuti ang deuh chuin ka thiante chu ka kal tir ve thin a Mi thenkhat Lungdar khaw lama haw turte chuan Sap sawi ang chuan an ti a, an kal zel a, an thawm a reh ta a

Minute ngi emaw chinah chuan sakei chuan a se ruang chu en tumin a lo kal ta mai a A nging

chu kan hmu a, mahse kın awmna thing kha hla deuh atangin a rawn en a Pu Peters Sap kha a hmai a var sı a, hnım buk kır atang a a en lai kha sakeın a hmu nın kan hria a A lo kal hnai ngam ta lo a Khaw thım thlengın sakeı chu kan lo melh reng a, mahse sa ruang chu a rawn pın ngım ta lo a Khua a thım a zın dır riat thlengın kan thu a, dar 9 thlengın kan thu leh a, a lo kal ta lo fo mai a Sap chuan, "A lo kal ngım lo a nı ang En lai khın ka hmai a hmu a nı ang, tunh chuan lo kal loh a hun ta lo e," a ti a Kan hıw dun dawn ta a

Sap chuan kılwphe khawnvır chuan se ruang chu a han ên a Mahse a khawnvır focus chu a lo sım 7ha lo a, se ruang pawh chu kan hmu theı lo a Ka tıh thın dan ka hrıh ve ta thung a "Sakeı ı chan hma in in chhung thımah yard 6 emaw a hlaah khawnvır focus kha sım dık lawk thın la, tın, a chaw hlui deuh a nıh pheı chuan focus kha a dang zel a A chaw thar ı hman dawn chuan a focus dık takın sım la, suraın chhın chhıahna sım la, chu mı chu thım dawnah emaw ı duh hun hunah ı herh dık dawn nıa," ka ti a A nı chu a lawm hle a

BUNG 30

SIHPUI SAKEI (Mualcheng)

July nı 14, 1939 nı hıan Vanlaıphai lam atangın Chıkawn Inspection Bungalow pan in ka kal a Mıkhıual pakhat Mualcheng atang a lo chhuak ka

tiwk a. "In khuaah sakenn sakawr a seh a, a chinn a
 siam tumin mi pali lai an kal a sin," tun min hrilh
 a. Chu ni thu chu ka briu veleh Chakawn ating
 chuan kan khaw lin pin a ka kal ta a. Sakawr a
 sehna lam chu ka hriat tiwa avangen Muilcheng
 khuaah pawh lut lo in khua ating a mel khatah
 chuan hmar lam thliwihna chu ka zawh a, sakawr
 thihna sihpui ruum chu ka pin ta a. Mi palite chuan
 hmawng kakpui, lo ating a feet 15 vel a singah
 chuan thing can lo siam nek a. An thiantesimna
 a singah chuan hmawng kakpui bru tak leh thim
 tak a awm a. Chua siam chu ka riwt a, feet 30
 vela singah kan sim ta zawk a. Chua tang chuan
 sakei sakawr sa eitu chu a lang p'ia diwn lo a. Ka
 zawn phei a dih turin sakawr ruang chu hlam siwm
 aia hli in kan sawn a, thang chu a pe kawrul mai
 a. Sakawr sa chu kut tum tirt zetin feet thumkar
 danah zel kan dah a, a tawpah saruang chu hruin
 kan thlung tlai a.

He mi ni hian ruah a sur deuh seng seng thin
 a, khaw thim hma in ka sa chanpui mi palite chu
 ka zirtir a. 'Kan awmna hmawng bulah khuan
 sakei a lo kal mai thei a, ngun takin en fo ula, in
 thawm pawh dim ula, che che lo in awm rawh u,"
 tun ka hrilh a. Khua chu a lo thim tial tial a, kan
 awmna thing bulah chuan sakei chua lo kal ta ngei
 a. Kan lawna thing chu a rawn en chho thin in
 ka hria a, a ir varte ka hmu thina. Mahse thangte
 ating a zuk bih rem mahsela silai a zuk kap tur
 chuan thangte hmawrah khan mi pali lai chu lawr
 tak a va thut chhuah a ngai si a. Chuvang chuan
 sakawr kha a ei hma chuan kap lo turin ka hrilh
 a. Sakei chuan kan piah a sakawr kan dah sawn

rim chu i 'hria a, thing bul iting chuan th n a va
kal a, hmiwng zir kin seh thlok hnah chhawlte
chu a va rap ri suit suit t'in a, mihse i lo let
leh thin a A tawpah chuan sakiwr ruin a em
hmun lam panin a kal thli ti i A hmun i zuk
thlen chuan sakawr kha i w n tiwa lo tin i hria
a, kan hnuh chhohna kha i rawn chhui chho i
A kaw rite chu kin hi z i i Sakei law chhenei
nge a riltim vanga kawchhuang ri eriw'ichu i hriat
chian theih loh a he sakei i chu i kaw h'uang a
ri rawng rawng n n i

A kal chho zel chu i n i kaw rite hmun
chu a thleng ta i Sakiwr ruin a chu i piwt chuan
a, kin thlunna hui chu i chat ri hmiw'ek n i
A han pet ri leh ah chuan kin lo inpeti tel i kaw
phe khawv'ar chuan ka han chhun en i kin
awmna lam chu a rawn en i, kin chuan kin kap
ta chiam a Sakei chu thingpui hmunth chuan
chhuk zawngin a tlan ti chiam n n i, tlan ti chu
kan ngaithla reng a, a ri i tawp ti i K i n i pawh
chu kan chhuk ti i, sakei hmu'it th leh i thite kin
zawng a engmah kan hmu lem si lo Chui kin
en chhung chuan ru'it i lo sur ti phut m n a a hnu
pawh chhui lo chuan kan hawng ta a

Kan sakei kah chu tuh lo in ka ring deuh a
A tukah pawh chuan i hnu chhui turin ka kal ve
lo a A hnu va chhui turte hnenah chuan, Sakei
tlan ri kan hriat kha a tiwpna thlengin ka hria a
Va chhui mah ula a thite ru'it sur avangin in hmu
dawn si lo a a tlan tiwp naah a lo thih si loh
chuan lo let leh mai ang che u," tun ka chah a
A hnu chhuitute chuan kan kah zana a tlan tawpna
thlengin an va chhui a, a tlan tawpnaah chuan thing

bul a su a lo ni a Chuta tang chuan kal pangngain
a kal ta a

Kan kah hnu chuan Khawlailung khuaah a nghal
ve ta a Rante a seh a, a tawpah chuan an lo
tihlum ta Sakei pawh chuan silai mu a pai a, a
hliam tur avangin amah pawh chu a cher hle in an
sawi Muilluigthu sakei leh Midun kham sakein
a sa ruang ka hnuh sawn kha an hloh a He sihpui
hi chuan a hloh lo a ni

BUNG 31

MAUTAM TUIKHUR SAKEI (Mualcheng ram)

Thla hnih lek chu sakein ran a rawn seh lo a
Mahse sakei fing mihring ran vulh seh hmang chuan
rei a rial duh lo a, a lo kal leh mai thin a Sakei
therkhat chuan ram sa a ei chung hian mihring ran
vulh a rawn bei fo thin Heng zing a thenkhat hi
chu bial chin nei an ang hle in ka bre thin Ka
ngaihtuah ngun hle lai chuan kan khaw hnuaia lo
kal chung bik pakhat a awm a Chu chuan Tui-
chang lui lam a pan thin a, a zuk thang rei dan
ka lo ngaihtush hian a lo let leh hun tur hi vawi
thum lai chu ka ring dik a Mahse a chang chuan
zan khatin a lo lai a, a chang chuan zan khatin a
hma thui a, hriat dik zel theih chu a ni lo A hnu
hnuh chian theih a nih chuan sazuk naran hnu leh
zukhal hnute a hian hlei a Sakhi chal leh sakhi
pui naran hnute a mtiat lo a Sanghal naran leh
nghalchang hnute a hriat theih a, savawm naran
hnu leh savawm chal hnute a hriat theih zel a

Chutiang bawkin Bung 2-na "Sakei chanchin thlang-pui" ah ka sawi tawh angin s'kei pa hnu leh sakei ru hru u a len bleih dan leh i ke zung-tang hrawl u n atingin i hriat theih ve a ni Hmanlai kan Mi o rima huaisen hmingthing Zampumanga'n an sakei hual chu a nu leh a pa a nih a sawi thei i Mi huaisen i ni a Kawi te chep ah pawh sakei tawh s'el Zampumangin i kawl hram a han ph wi chu in sakei chu i mittui a thi zawih zawih thu an tih e pawh hi i dik khern ka ring lo Sakei a hriat ch in theih i ni tunah i hriat duh lo a nih a rin i ni m'zawh

Muticheng rim i Mutam hmun tuikhui kong ah huan sakei pa chu in s'el i s'el i Sakei chu ka hmu lo a, mahse i hni k' aringin i pa i ni tih i hriat theih a Champ'ui Lim i ka zin chu ni 20739 ni hian kan in chu i t' th' en i a he s'el i hriat sial a lo seh avingin chawnu thi hman chuan i chinnat turt' en in ka kil i t' th' thing sing fe feet 20 zet a singah chu n' t' ringte k' d' d' i a Hm i hmun hi muticheng thu i t' t' ingin mel hnia leh a chanve a hla a ni i Klat i t' th' lo biwk a kalkawngte chu a dik e' em i t' t' n' k' k' e' tel a A chinnat hmuith e' em i t' t' l' i' n' d' ar ngi atingin ka thu t' a K' awna thing thlang lam hlam 7 vel a h'lah se tui ruang chu a awm a Ka awmna atang chuan a vel a sakei lo ka chu hmun theih ngi ngi tui n' i i t' t' i K' awna a san avingin khawu lam piwn en vel theih vek a ni a He mi ram hi i t' h' e' avingin sik i chu a lo ka hma in ka ring i Mahse khaw thim hma chu in a lo ka ta lo a Khui chu a thim tan t' a In ring em em chungin t' a beng chu ka chhi vel ta a

Ka mit chuan engmah hmuh theihna tur a ni ta lo
 a Khaw thim atang chuan darkar chanve lek tur-
 ah hian ka awmna chhak kawngah chuan sakei chu
 a lo khuh ta khul khul mai a Sial khuh ri nen a
 inang hle in ka hria a Ka inring ta sauh sauh
 mai a Amaherawh chiu he sakei hi thlang lam
 atanga lokal ngei tura ka rin a ni a, mahsela ka
 chhak tlangah chuan kawm a awm a, chu mi lam
 atang chuan a lokal ta zawk si Hetiang hian sa-
 kei dang pawh a rinawm lo lam atanga lokal tlat
 hmang an awm zeuh zeuh reng a Cnuvangan khu
 a en lai a a lan theih chhung pheih chu in mit len
 vel hi a tul fo reng a ni Fur khaw cheng a ni
 baw a, a kal ri chu hre thei lo mah ila, saruang a
 ei ri chu ka hre ngei ang a, a ei har ta mang e ti
 a ka ngaihtuah lain tlangval ho chu meichher nen
 an lo kal ta teuh mai a Ka rilru in ka pa dam-
 loh lei a ni a, a na zual emaw a thi ta emaw anih
 ka ring a Mahse an lo thlen chuan an lo kal
 chhan ka zawt a, upa beng chhet deuhin ka thu a
 hresual a "Tumah ka thawm ngaithla leh mi lam
 turin lo kal suh se" ti a ka chah kha, "Ka thawm
 ngaun lo kal rawh se" tin a hrih chu lo nun paw
 ka ti hle mai a Sakei chu kan hnawt hla ta baw
 a, kei chuan a lokal leh tawh in ka ring lo a, ka
 haw ve ta mai a Sakei pa hian zen zawn kah hi a
 lawmawm vei nen ka hlawhchham leh ta chu paw
 ka ti hle mai Zan dang a chan nawn leh chu ka
 awmna kha a lo hriat tawh chuan lo kal leh mahse
 a rawn en ru a, hun rei tak a mitin min en baw
 a, bengin min ngaithla baw a, min hmuh chuan a
 rukin a reih bo leh daih thin si Chuvangan ka
 chang ta lo a ni

BUNG 32

VARENG SAKAI NUFA
(Mua'cheng)

January ni 20, 1940 hian buh phur hawte'n sakei hnu leh se hnu inpawlh ramhnuai a an hmuh thu leh sial pawh in lamah an haw vek tih thu an rawn sawi a Chaw tlem ki biwa i sakei sch ruang zawng turin ka kal ta a Upa Sukkhina ka rual chuan a kal ve a Chul tam sil in dorchhritna hmun chu kan va thlang i He mi tu vel hi khui atangin mel hnih leh a chinve lu i hli i an i Sakei hnu chu tim tak kan hmu i, sakei pu leh i note hnute a ni a A note nen ichaw i in kal ho a, a chang chuan a hran theuhin an kal a A ke phah hniak en ngun loh phci chuan i no hnu pawh a pui hnu angin a long thei a Ki Upa hruai nen chuan kan kal hrang ta a Ani chuan lo fng dangah sakei hnu chu a chhui ta zel a Kei chuan sakei hnu, a tukkhun lam hi chhui ta sa ruangah chhui lut zawkin ka inring i, ka chhui hrang ta a Sakei hnu chu ngawah a kalna ka hmu zel a, chu mi ngawah chuan ka chhui zel a Ngaw chhung ruam zawlah chuan a sa sch ei bang chu ka hmu ta a Upa Sukkhina chu ka zawng leh a Ani chuan hla takah a lo chhui zel a, theih tawpa ringin ka au a A tawpah chuan min hria a, a lo kal ta a Thangte siamna tur chu thing kung remchang a awm lo a Thing tuai pakhat malte tiat lek ngil tha tak ding hi a awm a Phulraw sei tak kan la a, chu thing atang chuan thing dang hla deuh a mi nen kan tawn ta a Tin, chu mi thing tuai chhak deuh ah chuan raw hung khat hi a tlu

kar a awm a Chu mi raw tlu karte nen chu'n kan
 tawn bet a, mi pakhat thut theihna tur chuan eno
 tin tin emaw feet 20 a sangah thangte kan siam
 thei hram a Thangte chhak lamah chuan hling
 khang hi a zam hnawk baw a Kan thangu
 siamna chu sakei pawh lo lawn dawn mahse lo
 kalna remchang a awm loh avangin a thlamuan
 thlak hle nghe nghe a Chu thangte chu kan siam
 zawh chuan Upa Suakthuama chuan min hawn san
 ta a

Kei chu tla dar 4 vel atangin thutna tur hmunah
 chuan ka thu tin ta a He mi hmun hi ngaw n
 mahse a zau lo a, a vel ziwng zawng chu chul fu
 vek a ni a, chuvangin sakei chu a tawmna hla deu
 tur a nih avangin a hma berah thim dawnah a lo
 thleng thei chauh ka ring a Ni chu a lo hnam
 hret hret a, ka awmna ating chu'n khawchhak lam
 a Lungdar ram pang chauh lo chu lang thei dan
 a awm lo a Ni tlain thung a chim thiente chu ka
 en zel a, ni chu tla thuai thuai se ka ti hle a
 Mahse a kal pangngai te lo chuan a kal chuang si
 lo a Khua chu a lo tla tial tial a, Lungdar ram
 thang thingte leh Ruhchhih kham rangte chu a lo
 sen tan ta ri a Hun chu a kal leh deuh a, n
 chu a tla ta a Ni a tlak pil hnu chuan ka hnua
 lam ngaw chu a thim hret hret a Ka chhak lamah
 chuan hnahtel ro chu a lo ri thla ta sung sung
 mu a, ngun takin chu ri chu ka lo en reng a
 Silai pawh ka lo inpih diam a Sakei pakhat chu
 a lo lang ta ngei a, a hnungah pakhat dang
 lo lang leh a, chu mi hnungah chuan pahni dang
 an lo lang leh ta thuai a A thim tawh avangu
 ka awmna atang khan sakei an nih leh nih loh ka

la hr Chiang thei lo a. An t m ca wang chuan
 chinghnia an ni enaw ka tid u h a. A lo kul hna
 zel a, sakei an ni vek tin ka hr chung t a. Ka
 rilru chuan thah tam theihna thi ber engti kah
 nge ni ang tih ka lo ngututh a. Ichon tun
 theihna tha ber tur chu si e pu ber chah hlu
 hmasa ila, a no te chuan in ni n kasi n du lo
 ang a a thi ber ang ahli ngututh a. Mith e
 an pui ber chu ka ziwn chho h'ugkh'ug buk
 phnah chian a kul h'ing a. A dante chuan ka
 awmna kang vel a thing bulle chu in a n der
 den a, ka thing livnni kunz piwa chu u rawn
 hnu na a, thing late piwn in en a. S m s a hunh
 a pui ber chu a lo ling ma a s'ok k'at a. A
 ang chu ka ti a. Khur e a a lo thim t'ile a a
 a ote ho chu in si rung chu in ci t'at am ka h'ia
 a. Pikau erav'et a a lo t'at n ka h'ia m'at ru
 thei a. Ka si n ka bun ku h'ia s'at a. A w p
 khawnvut chu in ka zuk ch'it a. A t'at a a
 ling sir ber pik'at che koh a a h'ien a a t'at
 chu a lang ve si lo a. A pui ber kap'at a a
 remchang dang am th'at in ka ring si lo. A no s
 eitute zing a ling sir ber chu a dir t'at in t'at in ka
 zuk tun a, ka sila ka h'at pa'et a. Ka t'at ve
 lam chu mu'ui a ni a a diang lam th'at a thun kho
 ka ni a. A ru tin sila chu a puik a. Sila a rik
 zawh veleh si rung th'ing lam a th'at in a a m a
 ka ding lamah phe' ziwig a a in a a m a. Ch'ik
 lam a th'at in a a m b'ok a. Ka k'aw'pho khawnvut
 kha sila ng'at in a bu'at a t'at a. Chuvang chu in
 ka hmet eng thei a h'at lo mai a. A lu chu ka berh
 thlawn a ka siam th'at a. Ka siam th'at leh h'nu
 chuan an rawn ci leh nge' a a, k'at kap'at in th'at

ang a, a s^r seh ei duh lo mahsela khawvarah kah
theih turin ka hmu ngei ang tih ka rin avangin ka
kih tak pawh kha luit ka zuk en lo a. A thi der
ang tih chauh ka ngaihuah a. Chu mi ka zuk en
chuan a pui ho kha an ti ang a, an kal bo ang
tih ka hlau a, ngiwi rengin ka awn ta zawk a. A
pui ber kha ka piah yird 30 vel a hlaah chuan ring
takan a hok ta a rei fe chu a hok dum duan a.
Chu mi hnu chuan an lo kal ri leh rek chu ka hria
a. Se sa chu an ei leh thua dawnin ka ring a.
Mahse an ei ti si lo a. An pui ber thinrim chuan
ka hnuaiah chuan min kal vel min kal vel nun ka
hria a. Ka awmna kha thing lian deuh chu ni se
mi rawn lawn khung a tum a ni mai thei. Mahse
thingtuai te deuh a ni a, hmun ding atang a phul-
rua ka khante kha sakei tin chuan rawn zawh chu
a ni si lo. Ka chhak lam awih pang atang chuan
ka awmna chu zuin kai theih mai turin a hniam
hle a. A pui khan ka awmna kha a hre tawh tih
a lang Chiang a. Mahse ka chhak lam awih pangah
chuan hling khang bawn leh mau a irpawh a,
rawn zuan kana a awm si lo. Chu mi ang a sakei
mi seh theih loh na hmun ralmuang takah chuan
ngawi rengin ka thu a. Ngaw hnua chu hniam dang
tel hlek lo chu nise, kawlphe khawnvar pawh n a
zawn hmuh theih ang. Mahse zan thimah hniam
tlem te zing a kawlphe khawnvar a thil zawn hi rin
aun a hmuh theih loh in ka hria a. Chuvangin ka
chhun eng duh lo a ni. Chu tiang chuan zanlai
thlengin sakei chu an ri an ri mai a. An zanriah
chaw chu a note a deuh ber tal chuan a ei leh ka
beisei vei nen an la ei duh chuang ta lo fo mai a.
He sakei nufa rual hi khawvar thleng a an awm

Vareng sakei nufa
Vareng

Kawikuh sakei fing.

chuan ka la kip leh thei er aig chu tih la tseer
 ta zel a An lo ku ka hmun lu saka th lo kal
 ta chu engzat nga ka tath tath mo ta lo nrahtu-
 tuah lu a ka rhu a hlen ver na tath mo chu n
 thil a iwin thei dawn o a chuan mo e an piwi
 ka ti em em a

Zin a rei tawh tawh a ka nawn ad zawte
 a knm a Chuvagin ka nawn a ren chaen ka
 iwin h' a th a ta lo a Si a pu thut a thut ka
 iwin tath h' a thut a thut a thut a thut a thut
 ing a che lo a thut a thut a thut a thut a thut
 vel tath Si a pu thut a thut a thut a thut a thut
 luwa chu a thut a thut a thut a thut a thut
 ka lo mutlu a thut a thut a thut a thut a thut
 muthlu ka bin h' a thut a thut a thut a thut a thut
 hwa a kaw bul am a thut a thut a thut a thut
 Khut a var diwa mo a thut a thut a thut a thut
 pui chu a kang dath h' a thut a thut a thut a thut
 chu a lo eng h' a thut a thut a thut a thut a thut
 a aig sawt hie in a thut a thut a thut a thut a thut
 ngu rangin a thut a thut a thut a thut a thut
 khua a nan en deun a thut a thut a thut a thut a thut
 telh telh a, khua a thut a thut a thut a thut a thut
 pawh ka lre ta lo a thut a thut a thut a thut a thut
 an kal chhuak tin a thut a thut a thut a thut a thut

Khut a var chu n ka thut a thut a thut a thut a thut
 a, a lo thi der na a thut a thut a thut a thut a thut
 phawi loin a thut a loin a thut a thut a thut a thut
 mu leh mupui luh a thut a thut a thut a thut a thut
 mu tiang thea thut a thut a thut a thut a thut a thut
 thenkhatte buh zng phur pui in a thut a thut a thut
 Tlangval lo kal h' a thut a thut a thut a thut a thut
 zawn ta a Keite tia vel lek a thut a thut a thut a thut

dang pawh kan pun duh lem lo a, hlim tak chu
 kan zawn ho ta a Sakei pali lai lo kal zing
 pakhat chaub ka kap hluin erawh chu ka lawm
 em lo A pui leh a no dangte pawh tun hnuah r'n
 an rawn seh leh hnuin a changtu hmel hmuh tumia
 thing lér lam enna chang pawh an rawn hriat phih
 ka rin avangin sikei ka tifing belh ch'hah tur chu
 pawl ka ti hle a ni Amaherawhchaw ka rilru lila
 kha hlim takin ka sa tho a

EUNG 33

BUNGZUNG SAKEI

Ni 17 7 1940 hian ka hnathawh pangngai thaw'
 in Champhai ah ka zin a Falam kawng pengal
 chuan F W D hotu Supervisor ka va hmuak a Dil
 kawm I B kan lut a, chuta tung chuar Hlaikhan I B
 chu ni 19 7 1940 ah kan lut a He Bungalow kan
 thlen hnu hian Bungzung khua mi pakhatin sakein
 sepui a seh tih thu a sawi a Chu thu chu ka hria
 veleh kan supervisor hnenah ka kal a, "Kapu Bung
 zung kiangah sikei sial sehtu a awm a, zanin al
 hian chan ka duh a, i phal chuan zing takah ka l
 thleng leh ang," ka ti a Ani chuan min lo remti
 pui a Kei chu hmanhmawh takin ka in siam a
 Bungzung khuaah chuan ka chho ta a Khua
 mite thenkhat hnenah chuan sepui thihna hmun ka
 zawt a, min hrihna lam pan chuan ka kal ta a
 Se ruang la tute chu an lo la awm a, a ruang awn
 na hmun pawh chu an ti pe zau hle mai a Cnu
 vang chuan sakei pawh chuan a rawn ei ngam tawh

loin ka ring deu' a Mahse mi thenkhatte chuan
 thing tuaite min sah sak a, kei chu ka thutna tur
 siamin thing lereh ka awm a An thing tuai sih
 chu minrawn pe zel a, kei chur ka lo tiwn thi
 zel a Khua a thim dawn tawh avangin ka hman-
 hmawh hle a Chutianga khua a tlai chu in sakei
 chu kan bulah a lo awm ru reng duh thin tih ka
 hriatin khui a tlai ta mai chu paw ka ti hle a
 Khua te a chhwa a, he mi hmun hi ram hla ni lo
 malise a ram a rehin thingte piwh a muunawm
 tawkin a pik si a Bungalow atingin he mi hmun
 hi mel hnih leh a chenve i hla i ni i Kei piwh
 in ka thangic chu ka siam zo ti a Saruing la tu
 te chu hlim tak ang a hiw tur leh hiw haw zel
 turin ka lirlh a Ka tih ang chu in i hmun ating
 chuan an ti a Saruing la tute zing i hnunnug ber
 chuan leipui fing pawh a li kil hmin loin ka hria
 a, sakei chu a lo ri ta rawk rawk mai a Saruing
 chhakah chu in a ti chu tawpin ka hria a A ci
 hma hle dawnin ka ring i, silai chu ka kiu i ka
 lo inpeih diam a Mahse sakei kil ri chu ka hle
 leh ta lawk si lo a se lu chu a chah itin in dihi
 Se lu pawh chu a ei si lo i, sakei chu in saruing la
 tute hnu chu a chhui zui ve ti em ni ang tihic ka
 ngaihtuah a A nih loh leh kan changte dawh lai
 khan kan bul hnaiah alo awm a, thing ler a ka tawng
 kha a hria ang a, ka awmna thing emaw kei mah
 emaw min en reng em ni ang tihic ka ngaihtuah a
 Fimkhur takin chet pawh che duh loin vaihmite leh
 thosi ngalsang sehte pawh chu ka tuar ta fan fan a
 July thla atang chuan lei lung a lo hnawng a, tho-
 si leh vaihmite pawh a tam hun a ni thin a Sakei
 chan hun hrehawm lai a ni fo thin Chuti chuan

engmah riva hre si lo leh hmu si lo chuan thosi
 seh chu ka tuar ta ngawt ngawt mai a Thla pawh
 a eng a, mahse chhum a tam avangin erg tha tak
 chu a ni lo a Thla engah chuan se ruang vel cau
 ngun takin ka bih reng a, ruah sur avangin thing-
 hnahte a huh a Chun^o thing hnan huh chu thla
 in a en chuan sakei mit tle ang mai a de rê rê a
 tum mai a Sakei mit dê emaw ti a ka en ngun
 hle lain a dang de re re kha i lo awm leh a A de
 rê rê thenkhat khan thu a kal zel avangin hlahtu
 an nei a, a dê kha a reh leh zel a, lo de thar kha
 a awm ta zel bawk a Sakei chuan thing lo lam
 chu a rawn en thinin ka ring tlat a

De rê rête zingah chuan sakei mit inkir hlat
 anga khat a thil oê kha en ngun leh ila a tha ang
 ti ka ngaihtuah ta a Chutichurn a phir a de thiang
 apiang chu a dang aum ka en ngun bik ta a Zui
 dar riak vêl turah chuan eng tle bik pahnih ka hmu
 a Chu chu ka en reng lain a reh ta a Sakei mit
 a nun ka ring a A thawm chu ka hre thei chuang
 si lo A thawm ngaithla leh a mit tle en chuan ka
 thu leh ta reng mai a Mi seh tu an tam si a, tlaiv
 ar a chan tum ka ni na a, ka tlaivar peih ang em
 tihte ka ngaihtuah a Mahse theih tawp a hrehawm
 tuar zui chu ka tum ta zawk a Ngun tak chuan
 lei chu ka en leh ta zel a Ka beng pawh pa chhi
 ngun a, sakei kha a pa a ni a Ka sawi tawh angin
 sakei pa thenkhat chu a rim a chhiat bik avangin
 a rimte hriat tumin ka hnar ka lén bawk a Ka
 hnar chuan rim eng mah a hre thei bik lo a Thl
 lo kalna kha khaw thlang lam pang atangin a ni
 ber a, achang chuan chhum lam atangin a lo kal
 a Chuvangin sa ruang véla sakei rim chu thlun

khaw chhak lam hawun e daw hmaw lam hawun
emaw a len dawn a a lan si ivangin ka hmaw leh
ka ngathvenna riiru chu ka chawh tir ta a

Zan hup chu a ral zel a sakei mit de chu ka
hmaw thei ta chuang lo . Vaw khat ka hmaw kha
a nih ka ring hle . Tun hma pawh in zan thi
ergah chaw zan thi ig phul eng tikah chu in
chawngi twi leh aisi ding ivang pawh in sakei
thing lei en hir ang chu a mit tle ka hmaw thin a
Tin, a mit tle chaw in hma hma pawh in sakei
pawh in min lo hmaw chaw gava tun a mit tle
kha hmaw nawn leh tur nawn chaw a chaw lo hle
thin . Chu chu a kal bawh in tun He mi
zan pawh hian a kal bawh in tun He mi
Hrehawm ka tur chu a vaw in min chaw
a, kaw'phe klawvaw in tun He mi kha a vaw
a, ka chluk a ka l wawvaw in tun

BUNG 34

KAWLKULH SAKEI IING

(Mus'cherig)

March ni 13, 1955 in min sakei chaw tur a lo
awm leh a, sakei kan kaw' tih hian lohin sakei
pathum lai kan lo kaw' a . Hir ngchhunga biwng
pui a seh a, a neitute'n ka chaw duh leh duh loh
min zawt a . Kei chuan ka chung ang tih thu ka
lo hian a . Chawvaw a, ka in buatsah zavh
vek hman tiai lam dir 3 vaw chuan ka kal ta a .
A neitute chuan biwng sa chuan rawn phur zut
zut mai a, a lu chawvaw dah tih an sawi a . A sa

seh a pum a a awm hian sakei ka chang chhuak thei ber a Sakei pawh chu-tiangah chuan ka kap deuh berin ka hria a He mi tum hian a bawng ruang chu a pum a an dah ka beisei a, an lo dah lo t h ka hriat chuan ka lungawi lo deuh a, "Sakei chuan ran dang seh leh zet rawh se," ka ti a, inah ka let leh ti a Mihse kin in ka thlen hnuin rilru dang ka nei leh ta a, ka tawng pawh chu ka in chhir leh a Sakei hi an fang hlawm a, kei pawhin vawi tam tak ka chang hlawh chham tawh tih ka hriatin tih dan danglam tha zawk emaw, sakei tihbum theihna ka ngaihtuah a Chu mi lai chuan ka mu-mang thate chu ka bre chhuak leh ta nghal a Chuti chuan remchang tia ber tur chu ka ngaihtuah zo ta a Ka ngaihtuah dan chu heih a ni -

Sa ruang kha mi dangin chang sela, kei chu sa ruang awm lohna hmun dangah sa ruang rawn ei tura sakei lo kalna ngei tur lamah a ruk a lo thut rukna siam ila, sakei pawh lo kal sela thawm pawh a dim lo ang a, a simkhur lo bawk ang a, chu chu a kah theihna tha ber nun ka ring ta a Tlangval kawtlai lerg thenkhat ka hmu a, "Sakei chan in duh em?" ka ti a "Duh e," an ti a Tlangval pathumte chuan silai in hawh a, kan kal tlang ta a Kiwikhulh lui se bawng ruang awmna chu khua atangin mel khat lek a hla a ni a Kan zuk thleng a, se bawng lu chu lui kawrah kan tawn a, hruithi deuhin kan thlung tlai a A changtute awmna tur chu ka enpui a, thing ler remchang a awm lo a Lui kawr sir ram lain pangah chuan chheng chhe awih ah mi pathum thutna tur chu ka siam pui a Kan siam zawh chuan sakei kalna chu ka va en vel a, lui hnar lama a kalnate leh lui mawng

lum a a kalate awm a Achonl ch chon bon
 chu a tum hle S ket m u c m k a n ch
 t'en berai pa'mai in nu r t o m u t t a m u
 ngawpu awi ri lmal ch m f ch m t t t t
 ngiwah chu n ki l u t t t t t t t t t t t t
 chuan sa'tene ch m t t t t t t t t t t t
 dang chu m r a w i t t t t t t t t t t t
 a Lui kam vei t t t t t t t t t t t t
 bul phen le n c u n t t t t t t t t t t
 chu t t t t t t t t t t t t t t t t
 zawn l u n h c h u n t t t t t t t t t t
 chu g l u n p u t t t t t t t t t t t
 h e r n a n t t t t t t t t t t t
 t e a r a C e a d t t t t t t t t t t t
 l e h a c h u n v e t t t t t t t t t t
 k i t m a l h u n t e t t t t t t t t t t
 k a r h i f u r c o k i a t t t t t t t t t
 n g a w h u t t t t t t t t t t t t
 l e k l e k t a b t t t t t t t t t t t
 a m i c h u n c p k a t t t t t t t t
 c h u a l o t e l k t t t t t t t t
 c h u n n i b l i w n t h e r t t t t t t
 c h u a n k u n a r t t t t t t t t t
 l o l u n g a c h u m i t t t t t t t t
 k h a n k a r i h u n h a t t t t t t t
 k a n l i s a k t t n t n t t t t t

(1) Sipnu ch'et t t t t t

Sai wa lung h n c u t t t t t t t

(2) Fawp e chh t t t t t t t,

K e n g r i t t r u h u n g r t

(3) Lenruil ngah lain,

K a z u t t t r a t t t k e t t n t t t

(4) Saw ihle ch ngi n t t t t t t t t

Chhng khaw zawl a nghawr dim e
 (5) Kawlkei zia tial pui,
 Lengi aun run a lawi leh e

Heng hi ka rilru chuan a sa lawk a, a hlim hle
 a Chutia ka rilru a hlim hle lai chuan lui atangin
 ka sir vei lamah hnahtel ro a lo ri chho rek rek
 a Sakei emaw ka ti deuh a ka rilru a khel phut
 a, ka lo inring a Sazu lo kal ri chu ang in ka hria
 a A lo kal zel a ka thu'na atang a hlam khat lek
 ah chuan min kal pel ti a Zin dar sarin vel chu
 a lo thleng a, lui mawng lamah chuan thung bungin
 lung a vaw ri biwl hi ka hria a Chu ri chu sakei
 in thing a rip buk a, a pen leh hnuin lungah a
 invaw ri a ni ang tih ka ring a, ka lo hlim em em
 mai a Ka zawn thlinga lui a hnahtel chu a ri
 l a i chu ri hnu atang a ka awmna zawn a rawn
 thlen hua awm thleng chuan engmah a ri leh ta si
 lo a Ka rilru in sakei kal chak din leh a ri ka
 hriat atang a ka awmna zawn lungpui inkar hlatzir
 kha ka teh a Ka zawn lungpui pelh chuan kah a
 rem si lo a, lungpui a thlen hma pawhin a rem
 bawk si lo a Sikei chuan ka awmna zawn lung
 kha thleng ngei tur a ka hisap hnuin ka kawlphe
 khawnvar chu ka han hmet eng ti ringawt mai a
 Lungpui chung chu ka han chhun eng a, engmah
 ka hmu lo a Lungpui chhak lam hnir lam chu ka
 chhun eng chho zel a, engmah ka hmu bawk si lo
 Lungpui thlang lam lui mawng lam kha ka zuk en
 leh a, chu lamah pawh chuan engmah ka hmu leh
 lo a Sava a nih si loh chuan min kal pel hmanin
 ka ring si lo, mak ka ti em em mai a Sakei ngei
 ni a ka rin avang chuan lui kawr zim ti ciu ka
 kawlphe khawnvar eng chuan vaw thum ka zawng

nawn a A vaw thu anath ena sih i chu ka zuk
 hmu ta a, ka zawn lungpui king i hnathel dah
 teuhna hmun kha a lo kal pel tawn lum i ke hnung
 lam pawhin lungpui pha vird khat chauh turin a lo
 kal pel tawh a chu ni hmun itung chuan ka kiwlphe
 khawnvur eng kal vel chu i thlu i i ding ve
 reng chu a lo ni a Amherawhehu ka wanni lun
 kha a mitin enna chong i hrit har vingin kei
 pawhin sakei i ni tih ka lo hie tuk lo hi a lo ni
 v Ka awana lum a lo haw va h i mae kiwlphe
 khawnvur eng mu eng ena ni mae ni hmun ve
 i ka hie ching taw Sakei ena lungpui chong
 i a kal lum hnathel ka i up i s lo i lungpui
 yard khat chauh a hie i kal pel h pawhin i mui
 hiahtu a awm chuing lo i ena ch h'el lo i i
 ding ena sakei i ni tih ka hie lo a ni A ena
 chu lunh knan hnathel i ta kha i tum i i then i
 sen a, i then i dum i i vaw pawhin mawm i
 Heng hnathel rawn chu thum mpawh mae hrit
 sakei rawng chu i sen i vaw i ta hrit i mpawh
 a Chuvangin rawng chu i ta hrit mui hrit i
 harsa bik a ni A ena chuan thomin hrit i awl
 deuh a, dan narinin si dui leh i sen i thomin ena
 emaw che lo emaw pawhin s hrit i harsa bik
 Chuvang chuan pi pue pawhin 'Sakei i ta chuan
 dizai khat pawh i paen thei an lo ti a ni

Sakei Ukil ang mu a fing ka bum tum chu ka
 bum fuh dawn lo emaw ka tin hnu chuan a mit
 khawnvur in mi rawn chhun eng ve ta a Kiwlphe
 khawnvur nei ve ve inzawng chu rei lu tuk in hmu
 lo in kan awm thei lo i Anin mi rawn hmu a,
 kei pawhin ching takin ka hmu bawh a Ka silu
 a kaw lehlam a mupui i leh lam a L G thun chuan

a ruatin a dir thawh a h k h n kap ti a Ka si'u
 a rik h u chuan ka l l a l p h e k h a w n v a r n r t (b u l i)
 chu si'u paik nghwv k h n a t i c h e a , a t h u n v e
 i g b a l t a s i a C h u c h l u c h u a n s a k e i t l u t a w p t u l
 v e l i n a l i a n g a m a u t u n h a r h l a n e i m e u h l o h i a
 r a w n d e l h t h u t h a w k m u i , k a l i a n g c h u a r i w a
 v a w t h u a k a , m i v a w f u h t h e l l i a S a k e i m i c n
 r e n g l a i k a k k a n i h a v a n g i n l e h l e i a t h u m u k i
 m u h a v a n g l h n m i r r w n z u n t a c m a w k a t a a , k i
 t h n t h e l i a K a k a w v i m i t k i h e r i n g h e t t e t e
 a , k a h a n t o n g l e h c h u a n k a z u k c h u n e n g a , a n i
 c h u a m a t h u n a h k h a n a t u l l e t m a i n a i a l o m i
 a V o w i k a n t k a l a t l e h a , l a l a v a m e k h a w n v a r
 h a w k c h u a t h i k e i a , m a h s e k a s i a m t h a t h a t a l o
 a K a k i n g a m a u r o c h u m e i c h h e r a t i n k a t a n
 ' u i a a a b u n g l e h l a m l o p h e l ' z o t h e l h t h l a i c h u a n
 t h a v u l p i a m u a l a n g m u n g b u l a c h o n g t u t e k h a n
 " I k a p h u r e m " t u n a r r a w a u a ' K a p i l u m e "
 t u n k a l o c h h a n g a A a l o d a t h l i a , k i m e i c h h e r
 s i m l a i c h u k a c h a w l i a n l o t h l e n c h u k a n g h a k
 a T l a n g v a l p a t h u m t e c h u a n , " K a n k a p v e d u h e , "
 a n t i h a v a n g i n a n k i w l p h e k h a w n v a r c h u a n s a k e i
 c h u c h i a n g t a k i n k a c h h u n c a s a k a S a k e i p a n g t i
 i n m i t i n a n h m u h f i n h t h e i h l e h t h e i h l o h c h i n k a
 d u h b a w k a v a n g i n k a n t i r c h u k a n g h a k h l e l d e u h a
 A n n i c h u a n s a k e i l a n g r e n g s i c h u , " K h a w i h m a w ?
 k a h m u l o , " a n r a w n t i v e a A t h i h n u m i t k h i
 a d e r e r e a , c h u c h u k a k a w h h m u h h n u c h u a n a n
 h m u c h i a n g t a a A h m a s a b e r c h u a n a h a n k a p
 a , a t h e l h p h i w t a A d a n g p a h n i h t e c h u a n a n k a p
 v e l e h a C h u m i z a w h a h c h u a n , " K h u a a m i t e
 h r i l h t u r i n n a n g n i n g e k a l a n g k e i " k a t i a " K e i
 n i l e , " a n t i a C h u l i h c h u a n a n c h h u a k c h h o a ,

khua chu a hlat loh avangin an han ko ta chiam a
 Mi tam fe chuan an kohna hre mahse silai vawi
 tam tak ri kha an hriatin kin hlawhchham haw tur
 inhrosa thawm emaw an a a Mahse a hre Chiang
 thenkhatin kin hlawh thin thu in siwi in hriat hnu
 chuan meichher chhuin mipui chu in lo tlan ta
 chum chum mai a

Kei chu in sakei tung bulth chu in mei ka lo
 chhâm eng hlath a Mipui lo then chu in a zawn
 an siam a, hlim takin in mei ka chu in a zawn
 hawng ta a He sakei h a a a a a a a a a a
 hlan a ni He h ka sakei lum chh a a a a a a
 ni Bum leh tur rem cheng tik awm a a a a a a
 hle mai a Mahse chu tung a a a a a a a a a a
 remchang chu awn leh thei lo hle mu s remchang
 a sakei kah tumna rilu chu ka li nei tung lo a
 Lei a ka lo chuana leh sakei awm a a a a a a
 hla a ni

BUNE 35

MUBU SAKFI NCHO SEI

(Muarheng)

March ni 18, 1945 katin kawkuh bulth chu in
 sakei nu chu ka aum a March ni 30 1945 hian
 a nu sum li vel tur leh a pi chal hian tik chu an
 la awm fo a A pi chal tak sa ci kham relhu tur
 chu buh phur a kal te'n an hmuh avangin March
 ni 29, 1945 ah fan zim a Mipikhatin ukp thein
 a A tlan chhuak chu kan chhui a, a thite kan
 hmuh loh avangin kan kir san ta a

Chu sakei clua fan khaw lam h a a a a a a

dung a zⁱwh chho len tih mⁱ pakhatin a sawi a
 Chu c'iu kan zim nawn leh a, a chhuak duh lo
 hle mui a. Vuu mau rⁱr^ep buk zingah chuan a
 tawm tlat mai a. Kawr dungih chuan mⁱ tam fe kin
 ting a. A kap thelh tu k'ui chui faiah a ting leh
 a. Mipui chu in an uⁱn chhuak zo ta mang lo a.
 Lungte an lun khum a, a tawpⁱh chu in a kap
 thelh tu hmaah chuan a tlin chhu k leh ta a. Ani
 chu in a lo kap leh a, sakei chu huk dum dum leh
 a ka ing huum chun^o chuan a tlin ta zuai zuu
 mai a. Kan en chu in hnu n a ka thelh leh a ni
 tih chu kin hre ti a kⁱ kir zo ti a. He sakei
 huan a rin sch kin hmu lo na a, sch a neih ka ring
 a. Ka haw chho chuan ran thi zawn^gin vau chu ka
 hr^ot chho zel a. Khuⁱ a thi tak em avangin in
 lum panin ka kal ngil ve ti a.

Kan Upa pakhat chuan a bawngpui a bo a ni
 tih min hrilh a. Kei chu in nⁱzan a kan sakei zim
 hnu a ran thi ka zawn^g leh ka zawn hma bakte
 ka lo hrilh a. Ani chu in ka hmabakih chuan a va
 zawn^g a, ka kir sanna bul lawkah chu in a bawng
 thi chu a va hmu ti a. Chu mⁱ zuu chuan ka va
 chang a, mahse zim dar riat vlah tlangvalte'n thi
 ri an hre sual a. V^ong lehlam a mⁱ bawlhhlawh hal
 puak ri kha silai ri emaw an ti a, ka awmna bul
 thl^ongin an lo kal a, min rawn au ti mau a. Mahse
 kei chuan ka chh^ong duh lo a. Anni pawh chuan
 thi an hriat sual nun an ring a an l^et leh ta a.
 Tlangval ho haw hnu chuan kei pawh dar chanve
 lek ka awm a, ka beidawng chu ka haw ve leh ta
 a. Mahse ka hawn hnu chuan se bawng ruang chu
 sakei chuan a lo ei leh a, ka chang leh tur chuan
 kawmawlte ka keng a. Sakei pahnih an nih avangin

pikhat kap mahila a dano pikhat glak na chano
thavar ang tih ka rihua a Chu lung chu kwi
tah a awm a

Sauang chung chu hru hawn hnowkha a hah
awngin a sa eitu chu a lu chauh a hne thei dawn
tih ka hru a Saker chu a lu a kuh chuan a thh
hlen loh p whin lubu a a thidun a hne ke hru
a Chuvangin saker lenth huan a hne a a a a
lu chu lo kaw tu tih a huan a a a a a a a
itang a feet klut vel a a a a a a a a a a
Chuan a a a a a a a a a a a a a a a a
a a a a a a a a a a a a a a a a a a a
ngte hmaw taling huan a a a a a a a a a a
saker mutna tur a a a a a a a a a a a a
a Chung huan chuan a a a a a a a a a a
lo turin huan ka huan a a a a a a a a a a
zawh chuan thngte ka huan a a a a a a a a
chuan ka huan chuan a a a a a a a a a a
hi tha huan ka huan a a a a a a a a a a
chuan a a a a a a a a a a a a a a a a
na chu Lungdar rim huan a a a a a a a a
kal leh ni se a lo theng huan huan ka huan
Chuvangin khua a lo a a a a a a a a a a
lo fo a A huan lam hi chuan a a a a a a
in tawmna remchang a a a a a a a a a a
ah chuan sangnate a a a a a a a a a a
ei a Sanghar pakhat cho saker a a a a a a
lian keisen emaw tlu npui a a a a a a a a
taka huan tuar tuar chung chuan ka huan
lo tlin chho a Ka awmna a a a a a a a a
chuan a bawt a a a a a a a a a a a a
ka awmna a a a a a a a a a a a a a a
Sangharte pawhin a a a a a a a a a a a

hmu thei mang lo tih ka hriat phah a Kei chuan
 ki chung sir a sanghar chu chung takin ngawpu
 them iting chuan ka hmu reng a mahse chu sanghar
 chuan min hmu ve thei si lo Tichuan rei fe a awm
 hnuin a chhuk ta a, a hnuai a mi bawng sa eitu
 pawh chu a lo kal ta a Zan dar kua lai a nih
 pawhin sakei chu a lo la kal lo fo a Ka khawli
 chu ka mut a chhuak a, kawmawl thlep chungal
 chuan ka muhil ta a Ka thanharh chuan engti
 rei nge ka riut tih pawh ki hre lo a, mu chun
 chuan ka meng rih a Mahse darkar khat hnuai
 chuan ka lo munil leh ta a, rei chu ka muhilin k
 ring lo a, ka narh leh a Tichuan chu ka han men
 leh na a ki muhil leh ta a Munangte pawh ka
 nei hial a

Chutia mumang nei hial a ka awm lai chuan
 ngaw hnuai hriat thei ro chu a lo ni ta chuk chu
 mai a Ka muhil nghet vak lo a ni ang ka hri
 thuai a An ri ka hriat chuan hla deuh tak a la ni
 a An lo hnai ta deuh a, ka awmna thing bu
 chhak lam chu ka lo hawi a Bawng ruang chu k
 thlang lam kawr ruam a awm a ni a He sakei h
 a len em avang leh a hma a vawi hnih lai kan zin
 naah pawh huk leh ang huam chung a tlan thin a
 nih avangin sakei dang aun a kawli ka ring a
 Tin, ka sa channa bul chhak lam atang chuan k
 thutna kha feet 13 lek a sang a ni si a Ka awmna
 lam a a lo kal hmasak chuan kei pawhin a sa ruam
 ei lai aun ka kap hnai thei zawk dawn tih ka hre
 bawka. Sakei pahnih lo kal thawm chu ka lo
 ngaithla reng a Pakhat chuan ka lawna bul chu
 rawn thlang theih hian ka hriat a Chutih lai chuan

sikei pi lun chuan hawng ruong chu a ci ni ta
 biwri bawm mai a. Kei chuan ka hnung lim ka
 lo chhawn avingin ineh leh chu a tul a ka inlet
 ta a. Mahse ka thutna khi hrua bawn huawk zing
 a nih avingin hrua thenkhat chu lei lun a uo thla
 te an awm a. Sakei hma ziwng a uo thlath chu
 an nghing lo thei lo a. Chu chu sikei khun a hmu
 a, a mitin mi rawn chhu a ka chur a hrua thlath
 lam khi a vin vur ziwng eng lim a nu a ne khun
 a lo dæ caun mi lo hmu a uo mi a lo mi a.
 Kei chuan ka kiwpho khawva chur a ka zuk
 chhun eng a sikei chuan non lo a ka uo mi a.
 A ka chu zai taken a eng phatu a uo mi a ho
 pawh chu ka mit a rawp emaw mi a ho a ho sei
 tak a lu khel tu hnu kau an a uo mi a hrua ngho
 chu a thawn vur sungin ka zuk hmu a. A lu a uo
 chu a lansarh ber avingin leh a tih a du a. Lin
 si loh avingin ka silu chuan a ka uo mi a uo mi a ka
 kap ti a. Ka silu mu ena l a ka chur a. Ahma
 a ka rin lawk ang nœ khan a tui a tui a tui a
 nghing a. Ka lo hisap a hnuh l a tui a bœ khi
 kah tumin ka tin reng a, mahse ka hrua chik lu tul
 ang tih ka hrua a aving ka tui hrua ang tih
 ka rin avingin ka kap nawn duh ti lo a. A rawp
 ah chuan zwi zwi in aw h chuan a tui hrua thla
 a, a kal leh ti a. Ka ka nawn lo inehhir thnran
 chuan ngawpui chu ka pawng kah leh ti si a. Ka
 rem hriat hmasak ka hnung ti lo chu tun inengin
 ka inehhir a reh thei lo.

A takah chuan a khuan sikei hlun chu fan
 um ta a. Mubu chul a kil tlang a. Kiwkuh lui
 kamah chuan viwi thum lui a biwk a kiwkuh rui
 a Lungdar ram kiwrtah chuan a thi far kan hnu

ta lo a Sakei hnu n'ui d'ngte a lo tam bawks a,
 kan ch'ui thei lo a, kan kir ta rih a A t'ukh
 chu n'ui t'ien deu n'ui k'ui zivaz lei a Lungdar
 rin kawr chung kha kin ziwih chho a, a bawhna
 kan hmu leh a Khua i thil ro si a a hnu chu
 kan hloh leh ta a Sakei hnu pui chho ziwihg a
 zawn chu a hluhawm si a, kan kir san leh ta rih a

Champhu lamah ka b'ul ka fin sin ta rih a
 Chawh kar hnh lai ka tang bo a Chu mi zin
 ka hawn chuan chu sakei hnu t'uk chu ka ziwng
 ch'uk leh en er n'ui a Mi pui fel deun leh ka mi
 rin deuh deuh te ka sawn leh a Sakei hnu kal
 chhohna lui hnu kha hmu thum laia' a peng a
 chu mi peng pakhtih chu chhu' ziwngin kan rin
 zawn thia ta a Mhseli kan hmu lo a Kaw'kulh
 lui thlengin kan zawn thia a, ziwngte kan kip a
 Sakei kal lohna lui neng kan zawn avangin a
 hnu pawh hmu hlek lo in kan khaw lamah kan
 hawng leh ta a

He sakei hi kan zawn hnuhnun ber tum ah a
 kang a zawnge kan kah avangin a awmna atang
 khan hmu dangah a kal sawn leh a lo ni tih t'at
 khaw hnuah ka hria a Chu mi a kal chhuak chu
 ramhnuai kawng ruh hnu zingah chuan Lungdar
 khua di phur nen an itaw' a Sakei khabe chu
 a kal zawnge a uai d'ur d'ur a ni tih an sawi a, a thih-
 na chu hria a ni ta lo Min hrih hma sela chu a
 ruang ka zawnge ang a, ka la ngei ang A lo nung a
 nih pawh a khabe hi thak vek ngei tur a ni a, mi
 seh thei lo ang

BJNG 36

SERCHHIP RAM SAKEL

Serchhip khoa bi Azawalkhi Nvaphi huan
kar kawng pangngai mkhachkum m... Swaka
hna ka thawh vangin Aizaw chhengen ko lai t...
Hun engdaw chhung chu Nvaphi pangin
Serchhip haw Mawng chhengen...
chhunga kan hawtch' m...
Serchhip haw thir mawng...
Bukput Inspection Range lo...
hi ka tl wh fo chin...
phei chu motor kawng...
Bukput I B lehlum te p waku chun...
Serchhip khua a Mawng...
bawngpa pikhat chu saken...
a A sel...
ring khaw...
atengin m l khat lek...

Kum 1946 May thilawp huan...
ah chuan struing...
siam turin ka k l ta a...
sakeun a eina hmuith...
Kawr te kam lehlum kalkawang...
ka siam a...
a ka rin lam nen chuan a mep fel hie...
Sakei fing deuh chuan mi rawn hmu...
ring deuhva...
leh hnim che vel chu ngun tak...
ka hria a...
kah phakna tur hi a ni...
Heng khuaah te hi chu-

an sakei an ching ve rgar lova, sakei chu lo kal
mihse a fimkhur vak lovang tih ka ngaihtuah a

Rei fi che hlek lo leh ngaw ranga ka thut lai
chuan khua a lo tiai tui tui a Ni tlak dawnah
chuan ka awmna ril lehlam lamah khan hnahthel
ri rek hi ka hria a Ka beng leh ka mit chuan a
ngaihven ngun hle a, mahse engmah ka hmu thei si
lo Sakei fong chu mihring thuk i ni a Fimkhur
taka a lo kal chu hnim pawn a tiche duh lo viau
mai a Ri rek kha sakei tihrik a nih ngei chu ka
ring si a Mitmu kham khawpin ka lo en a Hnah-
thel ri riai riai chu ka hre leh thin a, mahse a ri
a zawi hle si a, rikna lai ber awm pawh ka hre
thei si lo Tichuan ni chu a tla liam ta a, sakei ri
thawm ni awm deuh pawh ka hre ta lova A thu
ta reng em ni ig tih chu ka ngaihtuah a Khua
chu a lo thim ta hial a Sakei riva thawm ngaih-
thlak tih loh chu tih tur dang a awm ta lova, ka
mit chu ka chawltir ta hrih a

Zanriah ei kham hi u, leng len hun velah chuan
ka hnung lim tlang kawng lamah chuan ri deuh
hlak hlikin viwi khat chu ka hria a Sakei takso
thing ri hi ang deuhvin ka hria a Ral lehlam atang
khan min hmu deuh ang a, ka thlanglam ngaw
hnuai a kawr chu a rawn zawh ang a, ka hnunglam
atengin mi rawn en fiah ru dawn niin ka ring a
Che hlek lova awm chu tui berin ka hria a Vaw
khat chu a thil rah rik ni awm tak chu ka hre leh
a Min la hmu lo a nih chuan tlang kawng lam
atengin saruang chu a pan dawn a nih hi tun ka
ngaihtuah a Mahsela darkar hnih emaw lai lung
tum ang mai a che hlek lova ka awm hnu chuan a
sa ei thawm ri chu a la awm lo fova Sakei chuan

min hmu ang a rim dangah, la bo ta nun ko ring
 tawh a Chutia ki baidawn tawh hnu chu in suung
 ei rik thawm chu ka li ti. A ri rin loh aving
 in sakei note deuh a na ki ring a. Ka si bu ulh-
 bun phir vei lam chu lo hin kauva tun hma a ki
 tih fo thin angin silai miwno hinchpeina kha kau
 ziwnga a rik loh nin a dimolim ka hui kau 'h
 chu in a hinchpeina kha a lo intu per tho a ka
 silai chu a pusk dur ti ri ri. Silai chu ziw
 chu in rim lam pengasen uk deuh zu no chho ziwk
 hi ka hnu hman a. Lu ziwngan chu a din
 pakhit thin thia ziw hui a hnu bawka. Lu miwa
 lama thin thia chu silai ka ri ri. A ri rin deuh
 va, sakei note nger nun ka ri ri. Mupun ka hui
 kap ta a ka si bu rik velch a velch a hui
 ui a lo ni reng mai a. Kei chu in ka hui kevi
 kawng chu a lo chhuak a. Hui miwna hui ka thut
 na thing tang khun hlam lo velch a hui miwa
 Sakei note chu ni sela ka kap fuh kher pwin ka
 ring lova, ui hi a vundu hle mai. Uu chu lo kil
 san ta a, a neitu ka ri ri thlengin a lo kil
 ta a. In etanga nel khet lu a hui miwna th
 zan reh a suung ei tur a lo kil hui miwna hle

BUNG 27

N VANLAIPHAI CHIAMPHAI INKAR KAWNG (Loch's Trace) MEL 30 NA A KEITE

January ni 6, 1947 ni hin Chanphai lum pinin
 ka zin chhuak a. Thelret ngawli chuan kha whar
 takin ka kal a. He ngawah hin a ching ching
 keite kut brukni ka hmu thin a. Amah pawh a

hian lo viau mai a He mi ka zin tum hian he keitê
 hian kawng lai atungin kawng hnua lam a thil ri
 hriat a nei a, kawng thlang lam chu a lo en reng
 a, kawng tan zawngin a lo ding zan mai a Ka zuk
 hmuu veleh chuan mi la hmu lo tih ka hria a Ding
 chungin ka silai chuan ka tin a, a biang veilam mi
 chhawn a, a biang tak chu ka turn a, ka kap ta a
 Kawngah chuan che hlek loin a bawh ta zan mai a
 Ka zuk thlang thia a, ka silai chuan a lu ah ka vua
 a, a lu ruh chu a sawm vek ma a He mi ka vuak
 na chhan bi chu a lu hai vang che lo a nih takin
 ka ti a ni. Pamtâl nghalchang hiam silai ulhbun
 ngul lam a ka vuak kha a na em a, kha mi hrereng
 khan ka vuak a ni

He keitê hi a hrui atanga a mei hmawr thlang
 chuan feet nga lei a chawc a sei a ri

BUNG 38

PILER RAM SAKEL.

Piler khuaah hian a chang changin sakem ran
 vulh a seh ve thin a He khua hian Tuichang lui
 a hnaih hle nachungin sakel nghal a lo kal khat hle
 in a lang a A kianga khaw hnai deuh Khawla lung
 leh Mualcheng te ai chuan ran a hun deuh bikin a
 lang a Kum 1947, Sept a ka zin tum chuan sakel
 nghal deuh an kawh ve lai a ni a Bawng pakhat a
 seh a, a sa pawh a lo ei rei deuh tawh avangin sakel
 hian a ei nawn leh duh ka ring chiah lo chung chuan
 chan, tho chu ka tum ta a A ei nawn leh duh tak
 hian, th thu ah a chang tun ka kal ta a Thing
 ler sang fe, lei atanga hiam nga lai a sangah thut-

na chu ka siam a. Pi'er khui atung hnaid a ni
 He khui hi A zawl leh N Van'uphai nkar PWD
 k wng mel 67 kung di a panna kaw z chu a peng
 a. Peng atung hian khui chu mel 2 sel lek a hla
 a ni

He khaw kangan hian hnamu Bap...
 Upa deuh'e chuan hmanlai chu li hnam hnam
 ka ring -

"Pi'er thlin a bang kh"

Va thungin an thia

Rah sawl pot put...
 kan sa thin a ni. Per...
 lovin sakei chu ka chang ta. Khu...
 a, sakei lo chhuah hna thun...
 beng chu la chun gun leh ta...
 hmuh reng reng khui a lo...
 hang thar deu'te chu sakei...
 ngun takin ka en zel...
 thing a tamin a igaw khup...
 thim rang hle a. Ku a thim...
 ka mit ka chawih tir, ka bang...
 ri hlek a awm dhl...
 tang tla ri hlek te chu ngun...
 thung a

Khaw thim atung d...
 thil ri rek hi ka hria a. Chu ri rek...
 ka ngaihthlak zui lai chuan...
 hnar a rawn ur ta a. A rin chu...
 a ni tih ka hre nghal a. Tun hna...
 emaw, kaisen emaw, tun pui emaw...
 sak chuan sakei ka la chang...
 hemi zan pawh hian a tir atang...
 chhuakin ka inring lova. Sap...
 thenkhat India ram

a sà'kei chà'ng t'ín tute eríwh chuan sakei lo kí
hma in sà ténau dangte hian anrawn ei hmasa tih
te an sáwí a Hemi avang hian sakei chu tun tum
hian ka in beiseitir ve deuh a He tlumpui hian
ei rui ta hle mai a Sakei a lo kal dawn tawh lo a
ni ang tih ka rin avangin ka kawlphe khawnvâ
chuan ka zuk chhun êng ta a Tlumpui chuan alo
ei ngang ngang mai a, minute khat emaw hnu ah
chuan a lo hawí chhova, a mit chu a tle pap mai
a Sírung sir thimâh chu in a va kal a, ka kawlphe
khawnvâr chu ka tithim a, a thim vêleh arawn
ei leh thuai a Ka zuk chhun êng leh a, rei lo t
ah thim lam chu a pan leh a Eng chu a zah deuh
hle mai a Chutiang chuan vawí thum lai ka en
hnuin sakei chan chhuah ka inring ta ngang lova
tlaivar a hrehawm thin nen ka haw ta mai a Sa-
ruang rimchhe tawh tak kianga sakei chan chu tho-
sí pawh a tam duh bik a Hân thut tlaivar ngat
phei hi chuan inchhír deuh chang te pawh ka nei
hial thin a ni Mahse mî hlawhtlingte pawh hian
vawí tam tak hrehawm tuarin an lo awm thin a ni
tih hi ka inhnem lungawina a ni

BUNG 39

LALVUNGA HMUN SAKEI (Bawktlang)

Lalvunga hmun hi Bawktlang ram chung a
awm a ni a. Hmanlai a mî hmingthang Lalvunga,
Lai leh hméltha hmingthang Lianchia te lo khawsak
tawhina a ni a N. vanlaiphai atangan hmar chhak

deuh hlek mel h leh furlong li zawn chho a ni a
 March ni 6, 1948 ni hien ka bawngpui he mi phul
 a tla chu sakein a seh a Ka bial tang hawng chu in
 ka hriat veleh chan tumin ka kal ta a Ka thin a
 ur deuh bawk aving in thavir tunin ka tawh a
 Ni tlak hma deuh chu in thangte ih chu in ka tau a
 He mi hmun hi khiw hmun nuam tak a ni a a
 velte pawh phul hnim tawh te te leh thing ching
 fahte, hlaite leh thangsate av in ngay tleh turh
 mu a ni a A kavi h rin pva hi song tawh tak
 sea level atang a feet 4500 lu a song in a

Heta ka sa chaw tum hi a ka bawngpui thih
 san notê chu ka khianga h in chaw in chu in
 thu ka rilri a awn reng lo chaw in hawh in he in
 hmun nuam tak a lo chong tiva borit t a chu in
 nguhtuah a A hnuah chaw in lu t Sasah
 lui an tih hi a av a Chaw in chu in sa nipute
 an hmu tih ka hriatin sa hlu tak tak ram mte pawh
 an lo chenna a ni tawh tih ka nguhtu hi a Chaw
 hun lai atang chu in sa tam zawh in borit hnuah
 ram sa thenkhat sakhite, sawawnte sang in t a
 tê chawh an awm tih ka nguhtuah a Chaw rin
 sa ei thin tu sakei leh ningniate pawh chu tum
 tak an borit zo ta bawh a Sakeite pawh chuan
 ram sa ei turle an lo hni kavi ta hla a ni tu ka
 nguhtuah chhuah chuan ka bawngpui sa tawh in
 pawh chuan heng hmun leh ram nuam mawh takah
 hian a lo hruai tu a pui duhawm tak tikte pawh
 chu a chan ve tawhin ka ring a Ka bawngpui a
 seh tum pawh hian a nu emaw, ama unaute nen
 emaw a sa dang hlim tak a an lo ei tawh laite chu
 a hre ve ngeun ka ring a Chu ka sakei chan
 ka ranvulh ang deuh in ka nguhtuah ta a ~~A~~Chen

na phul ni lum aina nuam tak leh ni sat hle ri pawh a thing chang hmun hnua vawt reih rawh a an biwh zen zawnnate chu a ni tih ka ngaihtuahin sakei k'awur takin biwh a seh ciu piwi ka ti ta lo hle mai a Sakei lo kal leh beisei a ka changte chu ka haw leh mai en ni ang tihte ka ngaihtuah a Mahse chutiang a lung leng leh khaiwhar tak a hun hluite ka ngaihtuah lai chuan khaw chhak lam ka han hawi a Lengtlang dum piwl ruihte leh Lurh leh Tan tlangte chu ka han en chuan ni tla tur sen buang theng thawng leh ngaw dum piwl raihte chuan tlang zawng zewngte, thingte leh hnimte, ram bawm tute leh ram sate leh savite, khawivah par tlan lai te, van sang a vawur chw zawng a an thlawk velte, thereng thungzar leh a hnah a hram chite chuan kei mah pawh chu chibai min buk nun ka hria a Khaw thlang lam chu ka zuk hawi thla leh thung a, van sang a ni a awm lai kha chu a sa vung vung a, a sat em avangin en ngam piwh a ni lo hial a, bih ruk san te pawh a tul hial a ni Tunah erawh chuan nunnem mawi takin a ni fang ngei pawh chu a sen dul ta ruih mai a Ni hmel duhawm tak mual liam tur eng mawi tak banin chibai min buk mi hmer lai a chhum tlem tein a hlah bal thep thawp phe chu ka huain zuk hai kian theih ni se ka duh a "A sen riai e, zamual a liam e," (Elri-at zai a ni) tun ka rilruin hla a sa a

Tichuan nite nen chuan chibai kan inbuk zo a, a liam ta a Thim chuan mi rawn tuam chhah ve leh ta tial tial a Leihrikte, khuangbaite, vabakte leh bakte an lo him tan ve thung a

"Lenkaw! thimin thil nung an chuar nghan e, Chingpirinu'n zan thim a awi e,

Lal remruatin zan thim a awi e, "tih hla chu ka siam chawpin ka rldrum a sa leh ta thung a Sikei chu ka chang na a kaw lo thim thlengin sikei pawh chu ka nguhtuuh lam rih lo a hawn zai pawh chu ka rël lêm lo baw a Zan dar 10 lu thleng chuan sazu thawm lo chu engmah lei a kal thawm ri hriat tur a awn lo a Tichuan si'ei chu engto ta mang lo in a tir a ka thimim khi chu a reh der ta mai a Amtherawhem thuvu tin a ka kal khi ki h-reng a, thuvu ri ri ri ki tun ta tho a

He mi hmun hi zo ram thongthaw tak leh th a sik lu a vur tanna ve tin a mi a Zan dar 10 lei chuan a vawt sawt hle ta nu a Thung lath chuan zo thli fim a tleh heuh heuh a ka kutte chu a lo khawng ta deun thum jatu a Zan dar 10 mi dawn ta a, sikei khiwhu ti' chuan kutte a hmun phul nuam tak chu a rawn fang ta a "Kulrut kulrut," tun a lo hram a Ngawirengin kelo nphak reng a He mi zan hian ta khiwhar ka lunglei vang emaw ni sakei lo hram pawh chu a lungng zai angin ka hre ta thir nu a Ka wna a pah chhim lam Lalvuagi tukhui ril tlang dung phul nam chu a rawn fang thleng ta nun li hria a "Kulrut, kulrut, kulrut a rawn ti leh a Chusa kei chuan ka biwng lu pawh chu rawn ci ti teh reng mahsela ka kip duang ngu kip duh lo ang tih ka ngaihtuuh hial ka ring a Mut pawh chhuik hlek lo chuan khua chu a lo vur ta a Kei pawh chu ka chhuk a, ka haw ta vang vang mai a

He mi tum hian thian hlui hmehriatte ka va kawm zan khi nun ka inhria a Ni mual ham tur hian a hnua a thil tinreng, hun hlui leh thli

hlute leh thil awm laite chibai a bak a, lei lunglen
a chhung a thil nung leh nung lote pawhin an buk
thun nun a lang

Ka naupin lai atang n ka lo upat deuh thlen
hian ka savi awh vuak hlum tawhte leh ka sakhi
kah hlum hnu pathum churzan chuan ka duh a ka
tih ngei ni mahse ka ran kao hlum angin ka khaw-
ngaih avangin ka tur hle a Ka savi awh vasir
phei chu ka phelh a, ki thlah a, a thian nen an
thlawk don ti daih mai a Thangthleng a ka awh
ka vuakhlum tawh si paknat chungah phei chuan
kum 10 mi ka nih laun ka mittui a tla a lta a Tin,
ka zin vah velte leh chhun lai a ka sakei chang khaw-
harte leh ni tlak dawn leh tham hlum vel a ka awm
khawhar tunte, tling song a ka hawvel te hian pa-
thian thl siante hian a siante duh zawng ang a
Amah tilawm leh keini ni hrngte pawh tihlim tur a
sirm ngei a ni a ka hrat avangin heng hlote hi ka
siam a Ka sakei chang hi vawi 5 lai chu chhun
dar 1 te, dar 2 leh dar 3 ah te ka chang tan tawh
thin a, chung ki khawhar hun a ka siante chu
an ni -

- (1) Fûr khaw thianga sang parah chuang ila,
Hawi vel ila tang tin a lang e, a lang e,
tlang tin a lang e, a lang e
- (2) Tlang tin mawitu thing tin an hring nghial e,
Sang thing par vul nen mual an mawi e,
Siamtu fakn Lal tan an mawi e
- (3) Partin tiantu vahkhua an vi vi e,
Phengphe leng leh sirva te'n tlan e,
An mawi mang e chawltui an ngai lo
- (4) Fang zel ila tlang unah zing zunin,

Khaw zo awitu lel thang an kiuve
Kiu ral ralin siamtu an awi e

- (5) Chung lêng thu va huiva te'n zu viwrin,
Chung mu vanlai lenthiam kiw lek e,
Siamtu fakín lén thim an zai e
- (6) Berhvate leh va tin an zu thiam e,
Chung pualhring leh kawingo in lêng e,
Thla chin buain Lal lung i ra e
- (7) Lenkawl thumin thil nung an chir nahin e,
Chingpirinu'n zin thim i awi e
Van Lal tunin zin thim i awi e
- (8) Tlai khawvarin lenkawl i lêng riw e
Bawh ar zain lêng zawng in iu ve
Lal remruat in zing tin an iwe e
- (9) Hre thiam lote n Lal ruat hre thum uli,
Thil tin a siam a lung duh zawngin
A siamte chu in van Lal an fak e
- (10) Hun hlui muil hiam hmanlu hin thir la,
Halcluia Lal faktu an ni e,
Lal Davida n a sawm a ni e
- (11) Khuanu lêng awi ti mpui chhum zing chuai e,
Thlang tiang kawrvai puan ang in var e,
Cham rei lovin a zim ral ta e
- (12) Thlang lénkawlah tlai ni a hiam ruai e,
Thlangtin sakhmel dár tui an iang e,
An sen riai e zamual an hiam e

BUNG 40

SAZUK NGAW SAKEL
(Bawktlang)

Bawktlang Mělvēng hmun hi bawng vulh nan tha hlein ka hria a, mahse sakei a lo kal zing hle mai a August ni 21, 1948 hian ka bawngpui tha tak chu a bo leh ta a Bawktlang Mělvēng Upa chuan a bawng sakein a seh thu leh ka bawngpui pawh an hmu' zaw' lo' thu mi rawn hrilh a A bawng chu sakei chuan a seh hlum ringawt a, a sa chu a ei si lo Mualchēng atang chuan ka bawng zawng turin ka kal chho ta a Tunhma a ka lo hriat thin dân angin Bawktlang Mělvēng Upa bawng ruang atanga furlong khat chhungah chuan ka hmu ta a. Sakei chuan ka bawng sa chu a lo ei tam tawh hle a, amah pawh a uih tawh hle Ka bawng ruang awmna chung vėl ram chu kang lo a ni a, phul hnim zingah chuan fah thing pakhat a ding a Chu mi zarah chuan thangtē ka dawh a, tlai dar li leh a chanve velah chuan sakei chāng turin ka kal chho ta a Bawktlang khua atangin a hnaihna lai berah furlong li lek a hla a ni a. Tlaivár a chán ka tum vangin tuóm tan bun chu zun búr atan ka keng a

Ruah sūr hlim chhawng a ni a, khua a lo tlai chuan a vawt hma hle Lalvunga hmun ang bawka zo ram a nih avangin thosite a awm lo a, thli fim chu a tleh heuh heuh a Ni chu a lo tla ta a, khua chu hnai hle mahse a hmun hi mual let hiam a nih avangin a reb hle mai a Sakei tawmna tur crawh chu Lalvunga hmun hiam chhuah lam pang ram reh tak hmun a ni a Ni a lo tlak hnu chuan khuate

a dur bawk a, a thim ta thu a Ka awmni ril
 Lalvunga hmun pang king faite pawh chu a lang
 thei ta lo a Khua a thim tak tlat hnu chuan Lal-
 vunga hmun tlangah chuan sakhi a huk ta pap pip
 mai a Sakhi chuan sakei lo kal tur thawm emaw
 a rim emaw a hria a nih ka ring a Chu mi hmun
 leh kan bawng ruang inkir chu furlong hnih chauh
 a hla a ni a Sakhi lo huk tang chuan sakei chu
 lo kal zel turin ka rilru chuan a hisap a A ching
 a thil ri ngaithla vel a minute hnihde ding rih tur-
 in ka ruat a Ka awmna at ngi hlim 25 vel a hla
 ka thlanglam pangah chuan sarzok lui a awm a
 Chumi lui a thlen dawn chuan tlen chu tiu rih ur-
 in ka ruat a Hctih hun lui han ka zun a chhuak
 hle tawh a, mahse sakei chu lo thleng dawn tiwh a
 ka rilruin a hisap tlat awangin ka che dun lo tlat a
 Sarzok lui chu a rawn kin tawh ing tihte ka ngaih
 ruat zel a Ka bawng ruang thlang lawkah chuan
 beng chhi vel rihin ka ring leh a Ka zun chhuak
 chu ka cheh lek lek tiwh si a, ani chuan a rawn ei
 ri mai dawn tawhin ka ring si, ka zun chu ka ip ti
 tang tang a Mahse ka zun chhuak lu tuk chu ka
 tur zo ta ngang lo a, ka bul a zun burah chuan ka
 zung ta a Ka zun bur kem kha a te deuh a, a hma
 in vawikhat ka lo zung tawh si a, ka zun ziwh vek
 chuan leng dawnin ka hre ta lo a ka han ip leh ta
 rih a A chhuak chu a la reh si lo a, ka han zung
 nawn leh chu ka tihsual palh a, ka zun chuan bur
 chhung chu a khawh ri ta a Chu tak chu sakei
 chuan a hriain ka ring a, ka han ip leh a, mahse ka
 zun chanve tur pawh ka la zung chhuak tling si lo
 a, ka zung nawn leh ta a Ka zun bur a leng lo chu a
 far a, lei a hnahthel ro chu a zuktak ri ta a, ka

ip leh a Chuta tang chuan ka zun chhuak chu
la reh lo fo nachungin ka ip hlen ta a

Tichuan ngaih tha tawh lo chung chuan ka chang
lui leh ta a Zan dar 12 vél a tling tawhin ka ring
a, chu mi lai chuan thli a lo thaw ta hle mai a,
thli vawt chuan ka zun chu a tichhuak leh zual ta
a. Ka zun búrah chuan a leng tawh si lo a, a nih
nih ni teh se tün ka zung ta chiam mai a Ka zun
zawh hnu chuan darkar hnih lai tur chu che lo chuan
ka awm a Mahse sakei lo kal hun thin kha a pël
tawhin ka hria a Ka thu laklawh a, khawvar dawn-
ah ka chhuk a, ka hawng ta a

Khawvar hnuin tlangval pakhatin a han en a,
sakei hnu chuan ka bawng ruang chu a rawn pan
ngei a A chhui zêl a, bawng ruang atanga hlam
lo a hlaah chuan sakei chu a ding a, a lo kalna lam
ah chuan a lét leh ta tih thu mi rawn hrilh a He
tlangval hian sakei chuan ka zung lai kha a hria
ang a, keimah pawh min hmu nün a ring Sakei
hian thilri dangte chu a hre êm êm a Thil dang
nghing si lo a thing buk chête a hmuh chuan mit
la lo a ngawi reng leh ngun taka en reng a ching
a ni He mi zana ka tífuh lo chu pawl ka ti hle
a Sakei kah tum hi keimah lo pawh khaw danga
mite pawh an awm ve ta a Mihring thiltih theih-
na leh fin dan hrechiang sakei an tam ve telh telh
a Chuvangin sakei chu tun hma lam aün an fing
sawt hle a, kah pawh a har ta deuh deuh a ni
Kawikulh lui a ka bum angin a lo kalna ngei tur
a lo lam bunna remchâng hi a awm thei lo hle a
Sakei thar mihring thil tih theihna leh finna la hre
lo, ram sa seh a ei thinte khan mihring ran vulh
rawn seh ve sela, hmuh remchân a awisam deuh ang

Ram sa a seh hlum tawh a rawn ei nawn leh tur ang rilru kha a rawn pu ang a, saruang hnaiah mit leh beng chhuin rei tak tak a awm ve lo ang Chutiang bawkin thang leh kar tepawh kam ıla an ngampa bik a ni

BUNG 41

RUANTLANG KHUA A SAKEI (Champhai kiang)

Sakei hi ka rin aün a lo tam a Pakhat emaw kan kawl a kan inhriat hian a chang chuan pahnihte emaw pathumte emaw kan kawl a ni thin No neite phei chu a changin a no nen palite kan lo kawl duh viau mai a Ka bial fan lain mi khuate pawhin an sial emaw, bawng emaw, sakawr emaw a seh thute min lo hrilh thin a Amaherawh chu ka awm lai kher chuan saruang chan tur a awm remchang thei lo viau mai a

June ni 14, 1948 ni hian Champhai bial Loch's Trace ka fan tumin sakei seh sakawr ruang Champhai atanga mel 4 leh furlong 6 ah ka hmu a Chu chu ka chang a Keima silai ka ken loh avangin mi silai ka hawh a He mi zan hian khua a chen avangin nihliap kengin ka kal ta a Hriangpui awn kak kar feet 12 a sangah thutna ka siam a Zan dar riat velah chuan nihliap khum chungin ka lo muthlu ta a Thla pawh chhum karah a changin a eng a Ka mutthluk lai takin sakei chu a lo kal chu lo nun Ani chuan nihliap khum a thing zar thim a ka thu kha min lo hmu a, mi rawn en fiah

a lo ni a Mi hriat chian hnu chuan a hmanhmawh
 avangin zawite a chhuk leh mai lovin lei atanga
 feet nga vel a sang thingawn chung atang chuan a
 sir hma lam a tlang pang pan chuan a zuang thut
 a, chu mi zuang turin ka awmna thing awn lian fe
 tehkual a feet thum vela lian chu a leng vak mai
 a Ka mutthluk lai chuan ka lawna thing chu na
 sa takin a nghing a, kei chu ka thangharh ta thuai
 a Sakein mi lawn khung ta emaw ka ti a Kei
 chuan chu thing nasa taka nghing thei chu sakei
 hian a sawi nghin nge ni ang, lir a nghing phut em
 ni ang tun ka in ngaihtunh a Ka awmna thangt
 ah chuan khawvar thlengin ka thu ta tho a Khaw-
 var hnu a ka han en chian chuan ka mutthluk lai
 takin sakei chu a lo kal a, ani chuan nihlap khum
 chung a thingzar thim a ka thu kha min lo hmu a,
 mi rawn en fiah ru a, mi hriat chian hnu chuan a
 hmanhmawh avangin zawite a chhuk leh mai lovin
 lei atanga feet nga vel thing awn chung atang chuan
 a zuang thut a, chu mi a zuang turin ka awmna
 thing lian fe tehkual a feet 3 vel a lian chu a leng
 vak avangin a nghing a lo ni tih ka hre ta a He
 mi ka hriat chian theih dan chu a tin hnu leh a
 zuanna lei a a hniak sangin a hriat theih a Ka
 thutna chiah kha feet 6 chauhvun a lo thleng lo a
 ni He mi hmun hi kham deuh leh chheng chhe
 awih deuh tak lai a ni a Ruah a sir avangin lei-
 te a nemin a nai si a. Ka tlaivar thu khawng leh
 luhai avangin chu mi awih pangah chuan ka tlang
 ka tlang mai a, a hrehawm hle mai Mahse sakei
 chan tur remchang hi ka tawng fuh thei lo em a,
 chuangin a zan leh ni 15.6 1948 ah chuan ka chang
 awn leh a Mahse he mi zan chuan ka mut a

chluak hma lehzuil a Zan hmasah khin ka lo
 men rei tawh avangin haw leh mai ila a tui ang e
 tun dir 9 velah ka haw ta mai a Champhai hmun
 chu ka si channa ating khin niel 4 leh furlong 6 a
 hla a ni a Fir fim chu meichher itan ka leng a,
 chu chu ka chhi ta a Zan hmasa a ka chung haw
 lam ai chuan ka kal thei lo leh zual a, lei dup ka
 rahte kha a tleng a ka hnung lamah feet 6 lu a hla
 a ka tawh kir chingte a awm a Ka meichher lah
 chu ka thlun lamah ka nawr mit leh thin Chu-
 tiang chuan ka meichher chu va thin ka nawr
 mit a Nakinah chuan sawk a lan han hlan kawng
 chu ka chhuak hman a Chanphu zawl phei a ka
 kal lai chuan tui thin te a sawk a Thlunah
 minute 10 emaw ka chawl a ka kal leh hu thlian
 a nal si a, ka petek so mai a Zan dir 11 velah
 chuan Champhai chu ka thleng a

He mi tuma ka sakei chung hi ka hlawhchhuan-
 na ni mahse ka ziak duhna chhin chu hei hi a ni
 Sakei thenkhat chuan fimkhur tikin kan awmna
 thingte kha mi entiah tumin a lo lawn ve thin dawn
 a ni tih ka hriat phah a Tin, thing kha lawn nuam
 tak a nih phei chuan thing kha tinghing lovin lei a
 kal angin zawl tein a lo kal thei a ni tih hriat a tul
 bawka He sakei hi a pa a ni a Zukchal leh
 zukpuite chu a hniak lan dan atinga hriat hnan theih
 ang bawkin sakei pawh a hriat hnan theih a

BUNG 42

KHAWLAILUNG SAKEL

Ni 37.1950 ni hian Muachêng atangin khaw thlang lam bial fang turin ka chhuak-a Varhva lui kam Chêkawn Inspection Bungalow hnuaiah chuan sakei hnu ka hmu a, kei chu Khawlailung lam pan-in ka kal a Sakei hnu chu Khawlailung lam atanga lo kal a ni a A hnu thenkhatte chu Khawlailung lam pante a awm bawk a Ngun takin ka en zel a, sakei pahnih hnu nin ka hria a Ka kal zel a, Aizawl leh N Vanlaphai inkar PWD kawng mel 73 leh furlong 3 na hruaiah chuan Khawlailung khua a mite ka tâwk a Anni chu sakei seh bawng ruang lak tum an lo ni a Chu bawng ruang awmna chu kawng atang a yard 25 lek a hlaah a awm a Sakei lo kal leh tur chàna a remchang emaw tia en turin ka zuk kal thla a Thing hniam deuh feet 13 véla sang-ah chuan thangté ka dawk ta a. Bâwng sa dang chu an la vek a, a lu chauh an dah a, chu chu ka thlung bet a. Khawlailung khua chu va thleng lovin thang-té ah chuan thut nghal ka tum avangin thelrét kawr leh chaw tiém té mirawn po turin tlangvâlthe chu ka hrilh a. Ka thul chahte chu chawhnu dâr 3 velah minrawn po a, kei chu ngawi rengin ka thu tan ta a.

He mi ni hian ruah a sîr a sîr avangin kal-kawngah mihring kal an awm lo a, a reh hle mai a Chuvangin sakei chuan arawn ei leh thuai ang tih ka rung deuh a. Dârkâr chanve zet ka thut hnu chuan ka dinglam sîr chhak deuh, ka thutna atanga hiam 15 leka hlaah chuan hnahthel zingah tui khawh-

thla ri ang a ri sar sar hi ka hri a Chu chu tui-
hawk luing ri emaw ka ti a mahse ngawi rengin ka
lo en reng a Mahse tuihawk lo luing ri a ni lo a
a ri chu a reh leh thuai a Sakei zung ri a ni tih
ka hre ta a Kei pawh chu ka zun a chhuik ve hle
mai a, ka zun burih chuan timkhur takin ka zun
ve a Sakei chan thlar umin emaw zulu thleng
a chan dawn chuan zun burih ka keng zel thin a
Chuti lo chuan sakei kan bul a a lo awm tuk reng
laia ka zun chuan sakei kha a ruah a kal leh duh
thin a ni Tichuan ruah chu a awm seng reng
a, khaw thun dawn hnuh chuan sakei chu a zun
ri leh ta tir tai a Kei pawh chu ruah a sar lo
avang leh a vawh deuh avangin ka zun a lo chhuik
leh ta viau mai a Zun burih chuan ka zun ve leh
a Ka awmna atang chuan luing thlar sel sakei chu
kah phak hi a ni a Ngun tika tawh pawhin sakei
leh ka awmna inkar chu hrui bawhin a khith thit
avangin a lang tnei lovi Rei lo te chhath chuan
khua a lo thim a, ka awmna tning kha a hnuh si
a, che ching ngam lovin ka thu thit a Thosie
pawh an lo tam tin ta a, ka chhak lawkhi chuan
sakei chu a awm reng tawh si, sakei chu ka nghak
hlel em em mai a Biwang sa ruang la tute khan a
vel an ti pe zau em a an lokal ngam ti lo a nih
ka ring a Mahse beidawang lo chuan ka nghak zel
a Zan dar 7 vel rik hnuh pawh chuan an la lo
kal hnai duh ta lo fo mai a Sakei limg thenkhat
chuan a sa ei ruang kha mihringin an lakin a ke
emaw a lu emaw an dah chuan sakei thang silai kar
emaw a changtu mihring emaw a awm an ring ve
thin a Khaw thim hma deuhin sa ruang hmuh
phak atang khan a rawn en ru a, kal hnai leh duh

tawh lo in a kal bo san zawk thin a Chutiang chuan sakei awmna ating chuan he sebawng lu lu a lang thei nun ka ring deuh a Mahse sakeite khi an awmna ngaiah khan an awm rei hle si a, kei pawh chuan ka nghak fan fan reng a Zan dar 9 vel a lo ni a, ka thelrêt kawr hak kha ka thangte thutnaah khan a then a lo inphah a, chu miah chuan tui a tling chu lo nun Chu tui tling chu ka hre si lova, ka thutna hnuai lam atanga thli vawtin minrawn chhên khan ka mawng lam a vawh sawt ên avangin ka thelrêt kawr hak hmawr lam chu thut beh ka tum a, ka han inher rem hret tur chuan tui lo tling teuh chu ka tibaw ta tur tur mai a Dai tla pangngai aun a danglam hle t h sakei chuan a lo hria a Chu mi atanga minute 5 emaw chinah chuan sakei pakhat chu ram lam hawin a kal a, thingtuai awih pang a awin chu a su nghing a, dai chu a tla ri tuar a Ka sa chante chu an fing hle tih ka hre thei a, pakhat chu an lo kalna lamah chuan a lét leh ta a

Pakhat chu a la awin ing chu tih ringin ka thu nghet leh rih a, Thawm chu ka ngaithla reng a, mahse engmah riva a awm thei chuang lo a, ringhlel tak chung chuan ka nghak leh rih a Engvangarawn ei duh lawk lo nge ni ang tun ka ngaihtuah a. Tui tling far thla rik vang kha ni berin ka hre ta a Thing lér atanga thil tla thla emaw thing lér nghing emaw kan hmuh chuan mihring pawhin a tinghingu emaw thil titla tu emaw kha awmin kan ring a kan en thin Sakei pawhin chutiang ril-ru chu a pu ve a ni Tichuan awm rei chu ka tan hrohawm mai ni dawn a ka hret avangin ka thutna atang chuan ka chhuk a, Khawtailing khuaah

chuan ka lut chho ve ta a Hlawhtlinna ni lo mah
se sakei fin zia het tang hian a lan avangin ka
ziak tel a ni

BUNG 43

BUKPUI SAKEI

Kum 1951 July thla ah Bâkpui Inspection Bungalow ah ka kal a Bâkpui hi chhihtlang leh serchhip khaw inkar ah a awm a Helu ram lu tun hma atangin ngaw dur khup ma a ni a a ram a nuam a Bâkpui I B ah hian chawkidar pawh awn puitu dang nei lovin amih chauhvin t awm thin Bungalow kangih chuan thelret kang hian pui pui hi a awm klup a Chawkidar leh a chlunge tan a khawhar thlak duh hle Lamhan (P.W.D. bridge path) a hnathawktute in bun hnu chuan tun hma a mel 48 dinna z wu S ilaah in ep tlak lam pang ramhnuai th chuan valrit te z wng pahin ka farq a Sakei hnu thar tak hi ka hnu ta a Ram ruam pik deuh lai a awm a chutah chuan sakei chu a tawmin ka ring a Chuni chung lam tlang dung raw hmun thelh mual ba kah chuan lo thu ila sakei chu a lo chhuak main ka ring deuhva Darkar khat dawn lai chu ka thu a Cnumi hnu chuan Bâkpui lam hawin tlak lam pang zelah chuan ka pheia, chawkidar bawng therkhat pawh ka hmu a Mahse bungalow lam ah hawng pahin sava zawng chuan ka kal zel a Sava pawh kah tur hmu lo chuan ka kal zel a, bungalow ka thleng pheia ta a Chawkidar chuan nizan ah a bawng notê pakhat a lo hawng ve lo tih a sawi a Khaw thim thlengin a zawng a, a hmu zo lova A tûkah chuan ngam tlakte sawm

in a bawng no chu zawn an tum leh a Kei erawh chuan Mèlvènghote hnathawhna lamah tel ve leh ka tum a Chawkidar hnenah chuan a bawng notê sakein a seh a nih chuan a kalpuina hnu chhui lova rawn lêt san thua turin ka chah a

Kawng hnathawkho zing a ka kal chu zan hma sa a sakei hnu ka lo hmuh tawh avangin khalam ah khan chawkidar bawng notê chu ka zawng hawng ve ta a Bungalow ka han thleng a Chowkidar chuan a bawng notê chu sakein a lo seh a, sakein a eina hmun thlengin an chhui a, saruang awmna chu tlangsam pik tak hnin sakei chingtu lawna tur thing awm lohna lai a nih avanga an hnuhsawn thu min lo hrilh a Saruang zawng tute kha hmun hnih ah an inthen a, an inthen hmam sakei hnu chhui zui loh tur ka tih kha an inhrilh loh vanga hnuk sawn an nih thu min hrilh a Pawi ka ti hle mai a

Mahse ka hovin kan zuk kal ta thova Thangtê dawhna tur thing kan pu a, a tawna hruite in atangin kan keng a Bawng ruang an dahna hmun ami chu a zawng hmutute inah an lo haw hnuin sakei chuan a lo pu lêt leh a Tlangsam hmun pik tak hnuaiah chuan kan chhui ta a Tlangvâl pakhat chu hnim pakte sat zeuh zeuh turin ka hmasak tir a Sakein tlangsam ro a tihrik chu ka hre ta a Tlangvâl kal hmasa khan sakei tukkhm kha a hmu hman thuak a, inchhung dung chen lekah chuan bawng ruang sakei kalsan tak chu kan hmu ta a Hekai hi tlangsam hmun leh hnim dang vangin a pik phin mip mai a, chuta han châng mai turin a chan na tur thangtê dawhna tur thing a awm si lo A

hmasa a an dahna hi ua i ch'ah tumi ka zawn
 kir leh ta a, hruun thing bu'ih kin tawn let vat
 a A kiang thingih chui thinge kin diwh i kin
 dawh veleh kei chu in la ching ta nghil a Ka
 kalpuite kha thawm nei zel a haw thuu turin ka
 hrilh a, a chhan enu si i kha hna te ka th wu
 hriat theihna turih a la awn reng tih te hriat,
 mihring an haw ta tih a hriat theih nan thawm u nei
 chung a haw turin ka hrilh a ne Chitong chuan in
 haw ta a

He hawng ruong hsi i ch'ah chuan na
 vaw hnh ngawt hka swa i ch'ah chuan na
 en leh tow h lovin a maring chuan na chuan
 ta a Thu loah chuan hui i ch'ah chuan na
 mai a July thir ruah u i ch'ah chuan na
 chuan khaw thim i ch'ah chuan na i ch'ah chuan
 lo sūr chuan mai a Sakei chuan na chuan na
 bo a nah si loh chuan na chuan na chuan na
 ah chuan a lo kin karing a Hun re lo chuan
 ka inring leh ta rin mai a Chui chung chuan
 khua chu a lo thim ta a Khu i thim hna chuan
 Sailam lam atang chuan ruah leh thipui nisa tik
 a lo ri leh ta hum hum na a Nihlap ka keing a,
 ruah a sūr reh hma chuan si kei chu a lo kei ing
 tih ka ring a Ruah leh thipui chu nisa tik a lo
 thleng ta a, nihlap hnaiah chuan ka thu ping ta
 chal chal mai a Ni dangih pawh ruahsur hui sa-
 kei a lo kal ngai loh avangin a sur chung chu hah-
 chawh nan ka hmang ta a Ruah a tam em avang
 in ka kawr zawng zawng pawh chu a hnawng huh
 chur thei hial a Tichuan ruahsūr tampui chu a lo
 han ta deuhva, thing hnaha dai far ri thuh thuh
 pawh chu a reh deuh thap a A kal bo loh chuan

a lo kal duh hun tur nun ka hria a, rei lo deuh chu ka inring leh ta a Mahse ka bei a dawng ta hle a Chutih lai chuan hla deuh atangin ruah a lo sūr leh chām dawn nun ka hmu a. Hrehawm taka tlai-vār a tul dawnin ka hria a, ka chhuk a, zarlai vèl-ah chuan Bungalow lām pān chuan ka haw ta a

Ka hawn chhohna kawng chu ngawpui lei dūp nēm pūr mai hi a ni a, ka rah khā a tleuva ka tawih thlu zawt zawt mai a, a changin ka tleng thūl a, ka hmai chuan lei chu a si êm lova A tūkah chuan sakei hnu chu lamlian ah Chhingchhup lām hawin a lo kal daih mai a Saruang kha vaw khat chauh lak sawn chu ni sela, mi dang hawn hnuin lo chang ta ila, ni sāng tak a ala a m lām sakei chu a kah theih dawn a nih chu

BUNG 44

MAUTAM HMUN HNUAI A SAKEI. (Mualcheng ram)

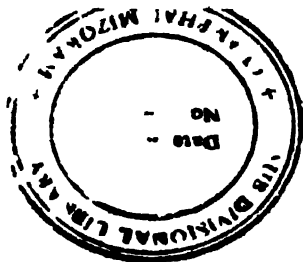
Ni 17 7 1952 hian sakein Mualchêng ram Mautam hmun hnuai kan tihah chuan sial a rawn seh a Mualchêng khua atangin mautam hmun hi mēl 2 leh furlong 2 a hla a ni a. Sakei fīng sawt hle mahse mūhring ranvuih a seh chuan thah tumna rilru chu ka la nei reng a A bumna remchāng tak hi a awm thei thun lo a. He mi tum a a sa sehnā chhakah hian saker fīng chuan tlang kawng lam daih nimah se tlaiah chuan beng rawn chhit nan leh haw vèl nan a rawn hmang mai awm mang e, tun ka ngaih tuah a Mahse ruah sūr chungin se ruang chhak

hmawng thing iwnah chuan tharngte kan lo dawh
tawh a, he sakei lum theihna tur a karinith chuan
thutna kan siam leh dawn chuan thing mar deuh
leh lawn har deuh^{te} an a. Tnangte tur thungtuai
te pawh a vèlah a vaw s avangin kan siam ta lo a
Hmawngah chuan Biakt'uai ga nen kan thu dur ta
a. Kan thutna hi fact 2) a sang a ni a ni pashit
lo kal ve chu benghheing zel tur leh haw p na u
zel turin kan hril^h a. Kan mi^h ng chuan in lom
panin a au hawng ta zel a.

Mual a hiam hnu ralo t a hiam sile chu ka
runna takan chuan râl tlang ang zel^h zuluah kawn
atangin a lo nam a. Ka aw pashit chuan fur-
long khat lai a hiam ni si a sakei con thing pi-
thum ding phenah chuan a kal^h a. Chu ni
thing ding lo hum nin thi a ka m^h nith hithah
chuan a awm ta reng mui a. Kemi chuan a lo kal
zèl ang a, ka zawnin chuan a lo chhu^h ang a kin
bul a a kal lai chu hna takah kan kap dawn emaw
kan ti a kan lo ngak reng a. A lo kai lai hui
ruah sàr a bang a, ni piwa rei lo deuh chu a lo
lang a. Mahse khawdurin a hian len ti a. Kan
sakei nghah lah chu kan ral chhitah chuan a thu
reng mai a. Khua chu a tlai tawh tiwh a, clutia
inring reng chung chuan kfuain min th m nnan ta a
Zin thumah chuan kan awmna bulah lo kal ngei tur
a ni a. Mahse a kal ri kan hriat kner loh chuan
min pèl thla ang a, se ruang chu a zuk ei hunah
chauh kan kap thei dawn a. Tichuan khua chu a
thim ta tlat mai a. Zin dar sarih ve^h hnu lamah
chuan kawrite bul a sava chu zawitein hinuh nei ni
awm takin ar tik ang deuhin a hram ri reih reih a.

Mahse sàkèi, kàl rí chu kan hre chuang sǐ lo a, kan thut ngai chuan kan t̃hu reng a Sàkèi pawh chu kan hriat lohín kan hnuaiah chuan a lo t̃hu ru reng a Ka sawi tawh ańg khan kan awmna chu a sang lem lo a Kan thutna atanga sakei min hmuh theih na tur emaw min lo hriat theina tur emaw thil tla rí emaw thil tla emaw leh kan che n̄hng hlek emaw vang a nǐ thei, sakei chu hriat lawk lohín vawí leh khatah kan t̃hutna hnuaí atang chuan ram lam hawín a zuang ta thut a, kawrté chu a zuang kai a Chu mǐ a zuang rí tih chauh loh chu rí nawn dang pawh kan hre lo a, a reh ta vang vang mai a Keini pahni chuan a awinna awm a kan rín hn̄m zingte chu kan k̄awlphe kh̄awnv̄arín kan han chhun èng a Kan zawng kan z̄wng a, silai pawh kap mai thei turin kau sain a hmehperna kan khawh reng a A m̄t d̄e kan hmuh veleh kah kan tum a, kan hmu thei ta chuang lova A tawpah chuan ka silai chu ka hmet puak a, sakei chu awm lo ang vang vangín a reh a A relhru ta n̄ge hn̄m zingah chuan a thu reng zawk em nǐ tih hriat a harsa sǐ a, kan beidawng tih ngaihna hre lo chu kan hawng ta a

He mǐ tum a kan chhak ral leh lam a thing d̄ing pathum zing a th̄angt̄e ka lo siam lo chu pawí ka t̄i h̄le mai a Ka rín kha dik mahse ka rín ang a ka t̄ih loh avangín ph̄èngph̄ehlepa khua a t̄lai ta a nǐ.

BUNG 45

VARHVA LUI SAKAI HUK LEH RUM HMANG (Mualcheng)

May 13, 1959 hian ka fapate pathum Laldula, Keihawla leh Saihrangate chu leilet hna thawkin Varhva lui kam a thlámah an riak a Thlam chu varhva lui atangin hlam 15 véla hla a ni a An riah zan hian sakein zan khuain a rawn rúm khum a Sakai chu kah theih tur chuan thlam bulah a lo kal ngam lém bik lo va He mi hun lai vél hian he sakei hian ran seh chu a nei lo nain a kal vél ruai ruai thin a Achangin Lungchhuan ram lam khiang zawl tlângah a hûk vak vak thin a Khua a lo thimin varhva lui kam leilet lo zawl leh vau vélah te a hûk a Mualchéng ram lam a bûnghuai ramah a lawn chho thin a Achangin zan zuwnin varhva lui hi a kan thin a, achang leh ni khat dan ahte a kal thin Hetia sakei a vei fo avang hian zan lo thleng leh tur ni 31 5 59 tiai lamah chuan khiangzawl tlângah sakei chu a hûk leh ta rum rum mai a He mi zan hian ka fate pahni chu thlámah an riak leh a Zanriah ei kham chuan kafa te hi tleirawl mai an la nih avangin an hlau ang tih ka ring deuh a, ka zuk kal ve a Zan dár 7 leh dár 8 inkár vél awmah ka thleng thia a Thlámah chuan kan awm ho va, kan thlám chár varhva lui ralah chuan a hûk leh ta dur dur mai a He mi zan hian ka silai leh Lêng Lal silai ulhbun phir kan awmpui a Engtia tih nge tha ang tih ka ngaihtuah a

Tha de tu chu a-ong ri ri a Ka rilru a ka
 remruat dan chu Lalula'n Leng Lal silai chu keng
 in rawn hnawt sela Kin awnna zawn thlam kha
 sai khawh khawh khawh a rawn pol tha tawn a
 Lui mawng lama sakei leh a dang pawh an kaina
 thin sa khan hmawng h suar tukkhumah chuan a lo
 kai ang a, a tui dai lai a hmuh theih ang a, ka lo
 kap thu der mahna tuh chu ka ngathuh dan a ni
 a, Ho mi suar tukkhumah huan saza pawh chungnia
 in a rawn um lai Keihawla'n a, kap thu tawn a
 Ka rem ruat ang chuan ka silai ka pu a Keihawla
 chu ka aia a mit a yar deuh ka rin avangin ka ki-
 anga lo thu ye turin ka hruai a Kan pahnih chuan
 hmawng h suar tukkhum a sakei lo kai lai chang
 tur chuan lejah kap lo thu a Kan thu fel zet tih
 ah chuan Lalula chuan saphaw a vua a silai a in
 chhawp a a rawn um ta a Thlam thlangah rei fe
 thawm a neih hnuin kan thutna zawn chu sakei
 chuan a rawn thlen ka beisei a ka lo inring hle
 mai a Sakei huan ri lo a kalte a thiam avangin
 Keihawla chuan ngun taka lo en turin ka hruai a
 kei pawhin ka lo en ngun hle a Rei fe hnuah
 chuan a lo kai dawn ta lo a ni ang tih ka rin avang
 in thlam panin kan haw ta a Kan pathumin thlam
 ah chuan khawjahnge sakei kha a kai tak ang tih
 kan haw sawi khawm a Lalula chuan "Tun lawk
 ah payn a la rum asin a ti a Chutia a la rum
 chuan rawn hnawt leh sela kan channa ngaiyah chang
 leh la thain ka ring a Ka fapa paupang zawk nen
 chuan kan channa ngaiyah kan zuk chang leh a
 Kan thutna lei atang chuan sakei lo kalna ngei tur
 kan kha hlam 10 vel tur a hla a ni a Kan thut
 na leh sakei awmna hmun chu furlong khat vela

hla a ni a, Laldula chuan sipaw vaw ri chung chuan a rawn hnawt leh a, sikei chu lo kal sela a lo thleng tawh, ung tih ka rin hnu minute 5 vel kin nghak leh a. Chutih hnu thleng pawh a a lo la kal loh avang huan thlam lam pinin kan haw leh ta a. Sakei huk dan chu kal chungin kan zel a, thlam chu kan thleng a. Kan hin in hmuh khawm chuan Laldula chuan, "Nichin lawk pawh khin a tirum" a ti leh ta chet a. Sikei awm a lumah vi kal ila kan hmuh thei dawn s lova, amah thim in lo hnu hmasa ang a kan lap thei dawn s lo. Induh deuh tak a hual tur chuan kan tem tham si. Kan chhiki Zoput Melvengah thlam a tuk vete chet hin hin kbi leh min riwn pui duh s lo. No wawngin awn ila, kin thlam hnu a kin dawn thim hi a rawn seh dawn chuan kan kap mut tur a ni tih ka ngathuah a. Tichuan ngawi rengan kin mit a. Sikei pawh chu a huk ta bewk lo. Khawar thleng in a thawm hrit tur a awm ti lo a.

A tuk zingah chuan a rumni h yun chu ka va en a. Thlam ating a lang theih chuan a thutna hmuh ka hmuh. Zanah khin ka vph. khawarin chhun ila a hmuh thein ang e tih thu ka siwi chuan ka fate chuan, "Pik zing ami chu a lang thei lo vang," an ti a. Kei pawh chuan a dik chu ka ring a. Hmuh theih laiah a thu a ni tih chu hria ila thlang lam varhva lui kam ating chuan a kam leh-lam zawl ami chu kah phak a ni a. He sakei hian min lo hmuh reng a, keini chuan kan lo hmuh ve lo a lo ni a. Kan bawng pahnih thlunte pawh chu a lo hmuh reng in a rinawm. Bawng a beisei avangin hnawh kal a harsa pawh a ni thei e.

A zan leh ah chuan zan hmasa a a kalna chhak

ah, ka chhak a Lengtita vauah khiangzawl lam pan in varhva lui a kan leh a. He lai a kanna bul lawk ah hian a hma lawkin meichher chhuin ka kal a. He mi hmun atang a furlong khatah hian ka thlam a awm a, ka thlam ka thleng chauh a, a huk leh ta rum tum si a. Mahse vaw hnih chauh a hram huan a reh hien ta a. A tuk zingah a hnu ka han en, a, a kai pahin a huk a lo ni a, a thutna hnu pawh ka hmu lo. Zan hmasa a kan zimnaah chuan a lo kai ngam ta lo a, a hel deuh hret a ni Kum 1960 atangin tun thlengin Mualcheng khaw bulah sakein ran a seh ta lo va, motor kawngte a lo chhuak ta hawk a, motor kal ngun vang a nih ka ring.

BUNG 46

SAKEI SUAL LEH FING PATHUMTE.

Zopui Melvengah pasaltha leh silai kah thiam tak Zosailova a awm a March thia 1945 ah chuan hetiang hian mi rawn hrilh a -

"Sakei fing tak leh sual tak pathum kan kawl a, lo inring rawh. He sakei pathum hian vantlang kawng khiangah pawh ran seh sela, mihringin saruang awmna hmun chu an hriat loh chuan a sa an ei zo zel a. Tin, ran ruang, kha an rawn ei leh ringin lo chahng ila an rawn ei leh duh si lova Ran ruang kha an dek dekin a velte pawh ti danglam lo mah ila an rawn ei leh duh tawh ngai lova," tin. Tin, vaw khat pawh he sakei rual huan bawng a seh a, bawng ruang sakein an hnuhna chu rawl nen, Zosailova chuan a chhui a Bawng ruang awmna a

thleng thelh tawh tih ah chuan sakei pahnih chu in a sir dung leh vei lam atang chuan rawl nen rum chungin Zosailova chu an rawl bei i Chutih i i chuan sakei pathumna chu in bawng ruing chu a lo ei a Zosailova chu hmanhmawh tak leh chik tak in kawng lam panin a lêt leh a, tling kawng a chhuak ta a In lam panin a kal ta vang vang i Mi dangte sawmin an zuk en leh a mahse mi tum deuhte chu sakeite chuan in lo hriwk leh duh si lova An ran seh an la cipuar hma si chu in ni pahnih khat lek tan chu in chhuh sik pahn tum chu a ni lovang tih thute i rawn sawi i Sikei suil rawl nena dai vel leh kawng a kal hming chu pisal thate pawhin an hlu ve duh vu tung i

Hmanah kum 1901 02 kum in kingz ne khaw dung sei ah pawh sikei suil rupa ni tik dawn atang a kawng zawh chung a ting tik tik a hhuam hming an kawla Vawk leh kel tum tik an seh tiwh i A thingte an kaina an tihlu n thui lawk lovi Chun lun lai chuan sipai paknit Vanlaipnaram i hming Sakaptheia an tih nia huaisen tak i avna i Sikei hliam pawh amalun i chhu a a kaphilun thui a ni," an ti a Chu mi tan chuan Kingzing khaw dung sei dai bula kawng sirah sakei nupa kawng zawh channan thangte an dawh sak a Sikeiptheia chu an kova, a thiante ner an ching ta i Tienun an tlaiah chuan an channa atanga hla vak lo Bung-huai ram a tlang dungah chuan sakei pahnih chu an hram ta chiam mai a Khua chu an rawn pan zel dawn tih pawh an hria a "Mahse sakei lo thlen hman an tlan hawn san a ni," an ti a Ramhnuai ngaw dur khupah zan thim reh tak a sakei hnk hi min tih tum lo pawh ni se a rawl hi a ngaihuawm

duh lo hle rêng a nı

He zopui sakei pathum hi khawthlang lam Tui-châng lui dung atanga lo chho nun an ring a Mi hring tih fin tawh an nun a lang a Keima tih fin te pawh an nih ka ring hial a A chhan chu kum 1940 ah Mualchêng ram Varêng chul a sial seh tu sakei ka châng a, sakei nu a note pathum hruai zinga pakhat ka kahhlumte nufa kha nun ka ring a Bung 32 a 'Varêng sakei nufa' tih thupui hmanga ziak kha chhiar leh la Khatah khin a pui thinur pawh a hrâm nasa hle a Khawvar dawr thlengin min vêl min vêl a A notê te pawh keite lian pawl tiat an nih kha Kum 1945 ah chuan a notê la dam te pawh kha keichal lian tak an nı tawh ang An pui khan thingkung hran atanga thingdang a thang-tê dawh chu nı lo ıla, minrawn lawn khung ngein a rawnm a Nı dang a ka channa ang a thingkung pakhat a awm chu nı ıla kan in bei buai ngei ang Zosailova sawi ang ngein kan khaw vêl a sate leh bawng no an'rawn seh ta ngei a Mahsesakei puitling pathumte chuan an ei zo zêl a Nı 15 3 1945 zan hian Mausem leh Mubu ramah sial leh bawng chul ram a riakte sakein an rawn zawng ang tih ka ring a Zanriah ei khamah chuan ka kal ta a Mausem chul a se rual riak ho bawhna sirchhim lamah dârkâr khat vêl tur a rei ka thut hnuah a lai lam ka pan a Rei fe ka thut hnuin chhak lamah ka thu leh a Se rual ho riakhna hmar lamah dârkâr khat emaw ka thut leh hnuin se rual bawh na hnuar lam lui kam lamah ka thu leh a Hun eng-emaw chen ka mit leh beng ka chhi a, engmah riva hriat tur an awm lova Buh bul kâr a sazu rîrek leh'chhimbuk hrâm chauh lo chu hriat tur a awm

lo a Sakei soal pathumte hian Mubu chul ramah
 sebawng riak an awm chuan a seh ang tih ringin
 chu lam chu zawi tîr kî pan a Indîr chhim lam
 ah mîhring seh thin sakei kaptu hmingthang tak
 Kenneth Anderson-a chuan lui kam lungpui chung
 ah sakei soal changin zanah a thu a, zanlah sakei
 lo kal chuan arawn pan a, a lo kap thlu der a ni
 tih ka ngaihtuah a Kei pawhin lungpui chungah
 langsar turah lo thu ila, sakei soal pathumte hian
 minrawn pan ngam chuan ka lo kaphlum ve thei
 mahna tun dîrkîr khat kî thu a Riva a awm loh
 avangin sial leh bawng chul tawh a tawh in hian
 na a nih beisein ka thlung in lawi chu in sial
 vawî khat ka kap a In lam leh ka awmna mîkîr
 ah chuan sakei hmun beisein zawi ten kî kal a
 changin kî ding thul a, eng neh riva hre lovin zan
 dar sawm vèlah in ka thleng ta a He in zui hian
 an sial leh bawng an seh lovin

Ni 18 3 1945 zan hian ni lo 3 45 zan hian sial leh
 bawng riakna lamah sakei ka zawn ni luh chuan
 Hrangchhunga bawngpui pakhat chuan ch tîr ge
 mai a Hemi tum a kî kaphlum tik thu hi Bung
 34 ah 'Kawlkulh sakei fîng' tih thupui hmanga kan
 sawi tawh kha a ni a Heta ka kah khi sakei fîng
 leh soal tak pathumte zingamî ngei nun ka hria a

A dang pahnihte chu ka engto zui leh ta zel a
 Ni 30 3 1945 ah sakei hian tak leh sakei pangnai
 chuan ran anrawn seh leh chu ka chang leh a He
 mî tuma ka sakei kah thu hi Bung 35 ah 'Mubu sa-
 ke ngho sei' tih thupui a hmangin kan sawi tak kha
 chhiar leh la He sakei hi sakei fîng leh soal pa-
 thum zinga mî bawk kha a ni a Pathum zinga pa-
 hnih chu an thi ta a A dang pakhat a la awm

cheuva

He sakei pathumna thi bang khawhar tak chu-an chul kawng a rawn zowh leh a Ran a seh hrih loh avangin saruang chan tur a awm lova Mahsc-la Mubu ram tlangdung ah ka chang leh a, thla pawh a eng hle mai a A kalkawng kal lai a kah theih takin tih thuah kawng sirah ka lo chang a, kalkawngah ka vei duh lova A chhan chu a mal tawh si a, min hmuh hmasak chuan a relhru main ka ring a Kawngsirah khawvar thlengin ka lo thu a, ka hlawhchham a Ran pawh a seh lova, chul ram pawh a fang ta lova, a reh hlen ta a ni

BUNG 47

KARTUT PAKHAT A SAKEI CHANG

Loch's Grace kawng mel 53 na lungphun thlang-ah sakein sepui a um chiam mai a Helai hi kham sang tak a ni a Sepui hlau lutuk khan khâm kha a hmu lova, amahin a tlan liam em ni ang a tih theih a Amaherawhchu sepui tlanna leh sakei tlan na hnu ban chhui khan a um thla lui emaw a nam thla emaw ni berin a lang a Sepui khama a lum hnu chuan sakei chuan khâm vei lam pangah chuan a hel a, sial chu sehhlum chawp ngai lovin a eiteuh mai a Se lu chauh kha ei lohvin a awm a Chu chu ka châng ta a

Far ruahtui tam lai tak a ni a Khua chu a chêng a, ruah a sur tluk tluk ni lêng mai a Hetih lai huan Chhingchhip Lal, Pu Hranghana nen silai kan in hman thleng lai a ni a Chhingchhip Lal silai

chu rifle mu sawin p hneh thin theihna bi a n a
Mahse he mi n hian silai nu kartut pakhat chauh
ka nei tawh a, chu chu n ka chi g a n a

Thangtê pawh dawh lovi thing ziran remchug
lo takin ka tnu a A ram a reh bawh a, sakei chu
lo kal thuaun ka ring a Nakin ah khui a lo thim
chuan kham hnuai lei tawh ah chu in sakei tih k
ni awm tak lung inkhak ri ang hi ka hri a a Selu
chu a rawn ei dāwn ngei run ka ring a a a a a
reng chung chu n dāwn khat l a che lo leh hse
in min seli te pawh ka tnu a a a a a a a a a
ri dang hri a tur a awi leh ta silova ka n a a a
te chu ka ti ta p a, thos u min seli te chu ka
hri a, ka ke leh mawng im kama te chu ka maw
danglam hri a a Zin lu thlang pawh chu n ch
mah thawm hri a tur a awi ta silova, a a a a a
a dawng a a a a a a a a a

Thos ngal sang hle van nate tur a a a a a a
sakei chang a awm chu in hri run run chang ka
nei thin a Amaherawh chu sakei ch n chu h hian
a lawmawmin a hlinawmina khan l a l a a a a
hneh zo zawk thin avangin hreh a a tawh chu ka
thlang zawk thin a a a a a a a a a a a
saruang a hauh vangi mihring a seh tak pawh l a
hri a avangin kartut p khat chauh keng a sakei hian
pui mai rikna lam a ramhnuu zin thim a hawn
chhch chu a muanawm loh hle mai a Amaherawh
chu kawlphe khawner ka ken avangin leh sepui lu
chu a rawn ein ka ring ta lova, ka inhnemna ber
silai mu pakhat chauh thun a inring reng chung chu
an zanlai pelh hnu chu in ka haw chho ta a

Hlau lo pawh ni ila kartut pakhat chauh nen
chuan vaw khat bik kahna tur a a a a a a a a a

a vanduai theih a, chin fo tlakah ka ngai lo hle a
 Chu lovah sa hlauhawm beih nan chu'n rifle hi ka
 kap thang lova, chu ai chuan ka ulhbun phir hi ka
 duh zawk daih nghe nghe a

BUNG 48

HMANLAIA SAKIIN MIHRING A SEH MI SAWI CHHAWN KA HRIATTE

A hnuai a sakei seh mi sawi chhawn ziate hi
 tunlai thangtharte duh dan a thih ni, thla leh kum
 te lo zawhna chang ka lo hre lova, a sawitu hming
 leh a sehna khua pawh chhinchhiaha chang pawh
 ka hre lova, paw ka ti hle Amaherawhchu zawt
 pawh ni ila tam tak chu'n ni sawi theih ka ring lo
 va, a chhan chu hmanlain kum bi sawina hi sang
 khat za tih azawngin an sawi ve lova, mi mawl leh-
 kha thiam lo an nih vanga an hriat thiam theih
 zawng-chumi khami ram emaw mual emaw neih
 kum ti a an sawi thun vang a ni a A chhiartute'n
 min hriatthiam pui ka beisei

- 1 Kum 1918 khan Matu tlangyal pali thlamah an
 riak a, an hotupa ber chu sakein a seh a, a
 dang pathum chu an la dam
- 2 Ngura hi thi zuarin a zin a Sakei pakhat hmul
 kawng rot mai hi a awm a, a hmingah, "Hmul-
 kawnga," an ti a Chu chuan Ngura hi Mual-
 lianpui ramah a seh
- 3 Sekhum khua a mi Doluta chuan chep thang a
 kam a A chep thang en lai chu sakein a seh
 a, a seh tu hi "Hmulkawnga," an tih hi nun
 an ring

- 4 Chhipphir leh Builpui khaw inkarah kum 1918
khan Patlala a seh
- 5 Reiek khua ami Bawkkua chu Tut lualah ngaha
vurting sawisa a an kal a seh
- 6 Tlawng lui tifar tur a mi 18 zing a mi Thang
chu sakeun a seh
- 7 Savuta, Phaileng khaw buh phur a seh
- 8 Buarpu khaw thlam buhzem chhungah naupang
te nen an riak a, zanah zung tur a chhuik
Sakhawnga chu sakeun seh
- 9 Thanghiana, Suarhiap khua siwhthing hmun thlo
lai
- 10 Rokunga, Hortoki khua fu hmun thlo fai lai
- 11 Gorkhali pakhat, Kaila-a Chhinluun dak li
- 12 Kachari hmeichhia, Dolai phui ch
- 13 Darkunga, Desawng khua an i, tuiwil lui kamah
savawm hnu chhui beidawng kir leh chu sakeun
a zui zel a, a seh hlum Darkunga h in, "Ka
mawngtam hi kei pui sum ruk i hianin a khin
ang em?" tun a khel a beng thlup thlup thin i
a savawm hnu chhui dawn pawhin hlado i chhim
lawk vakin an sawi a An khuite chuan siket
aikah ni ngeiah an ngai Amah hi pa awm-
khauh tak leh tawng chaltai tak a ni a A nui
ngaihawng kha, "Ka neih loh che chuan sakeun
min seh ang," a ti a Mi nupui pawmlai pawh
a uire sak ni a sawi a ni bawk Savawm hnu
a chhui dawn hian a thian pakhatin kal ve a
tum a, mahse a remti lova Savawm hnu a chhui
beidawng chu ramhnuaiiah chaw a sak a, in lam
pan a a lo haw lam chu sakei hian a zui ta a
Darkunga chuan a hre reng a, a inhrosak nan
mau te chu a sat chhawk zel a Sakeun a seh

- tur chu a lo kap a, mahse silai mu cap chauh a
 puak a, silai chu a tlawih si a A inbrosa rawl
 chu nu pakhatin a lo hrii a, 'Darkunga rawl
 ngei a ni e,' a ti a He nu hian a nulat lain
 Darkunga a lo hmangaih tawh a ni awm a, a
 pasal nen pawh an inthen phah ta in an sawi
 Sakei chu a khuain an zim a, an kap hlum ve
- 14 Lalkuala, Champhai Zote khua feh kawng sat
 (1909 ah)
- 15 Mualbu khua a nu pakhat zanriah ei kham
 pawnah a zung lai sakein a seh a, khaw thim
 hnu zanriah ei kham tawh ah a ni Kawtlaiah
 a pu thla a, chu chu paho awmtual ain an lo
 hmu a Pakhat chuan a vaibelin sakei chu alo
 vawm vak mai a, sakei luhai chu a tlu a, hriam
 dang an lam thui a, an tihlum nghal
- 16 Maipawlhiana, Sateek khua pâr phur haw lam
 chul a a kal lai
- 17 Thangtawi Hmeltha-a, Ziwngtah khua, Tuir-
 vang kham pang a khinghu lo kir lam tawh
 chakai a khawrh lu a seh A kal dawn hian
 a fapa in nasa taka tap chungin a ngên a, a
 kal lui a Sakei aikaih ni ngeiah an ngai
- 18 Laipawnga, Samlukhai khua chu ramah a lo
 hmun a thlamah a riak
- 19 Hauva leh Hauvi hi nupa an ni a Mizorama
 an awm lain a pasal Hauva hian a nupui chu
 'Ka pêm pui chuan sakein min seh ang, ka pêm
 pui lo tawp ang,' tin chhua a chham a Hauvi
 hi a neih hnu chuan Serbung khuaah a pêm pui
 leh si a An lo ah, Tuimang lui bula an riak
 chu sakein an pahniin a seh a, an-fanu beng-
 chhet chu a seh ve si lo.

20. Zahrawka khua mipa pathum thinglerah an awm a, an hotu thing bula awm chu sakein a seh a Pakhat thingler a awm chuan thing kak atangin mau a sawi nghingin a awm, a rawn seh ve leh a, a dang pahnih chu an t'in haw
21. Mazi-a Sesawng khaw tlangau chu n numang a nei a A mumangah chuan pitir hian a lu vun a hlih sak a Sakei beihnaah a kil lui chu sakein a seh ta a Durtlang can cawin ih in dah a, a thi ta
22. Tuve a pa, Lungphunlian khua chu a mumangah ar tal hian a lo him hiep a u a Sakeizim naah tel ve lo tur a in tin p vhin a kil lui a Tuvea pa chu thing lerah a awm a Huil lu lam atangin sakei chu a lo chhuk zel a i ka a ang sa pum mai a Tuvea pa thingler a awm chu a zuan chho vak a, i ke chav nani a seh a sakei chu an kap hlum a Tuvea pa chu an zawn haw a, zanah a dam zo lo a thi ta thev a Hei pawh hi aikah ah an ngai
23. Pakala, Pu Lianthuoma pa unau pel lu
24. Buala, a thian chhan chhuan a i tur
25. Buala thian, a seh hmasak kha
Buala leh a thian An thian pahin lui ah ngawi thlam bang nei lovah an riak a An thian chu sakein a rawn seh ta a Thim zingah chuan sakei chuan a thutpui reng mai a Thian dang pahnih te khan an tlan haw san si a, Buala chuan chhan tumin a bei ta a, amah pawh chu a lo seh hlum a ni
26. Tanhril khua a pem tum nupa fasen pawm chu Luangmual phulah zan a in thu lai chu an pa ber sakein a seh

- 27 Mo thar in a pasala nau hruain loah an hnah sik turin an kal a, kawng chhak a theipui rah an ei lai chu mo thar kha a la ta a ni
- 28 Bualhrea, Fungkah khuai chuan Tuipui kam a sakhi thang a kam a zuk en a, sakei chu a lo awk a Bualhrea nupui hi zawlnei inti a ni a, 'Kal suh' a tih pawhin a pasal hian a awih lo va, sakei kha thingthlar phenah a lo thu a, a va kal kha a lo seh ta a ni
- 29 Phalhranga khaw pakhat, a nupui zawlin a awih lo chung feh hawng a seh
- 30 Dêngvungi pasal - Mizoramah vai lo len hma I al hmingthang tak Vanhnuaiana, Champhai ah a lai lain a khua a mi Dêngvungi leh a pasal chu ramhnuaiah lovah an feh a An hlo thlo lai chu sakein a pasal kha a seh ta thut mai a A kalpui tui kha a nupui Dêngvungi chuan a kut lehlamin a chelh tlat mai a, a kut lehlam chuan tuthlawh a hûm a, chu chuan sakei chu a chêk ve chawrh chawrh mai a A tawpah chuan sakei chuan a pasal chu a thlah ta a An ri vêla fehte chu an in aukhawm ve a, Dêngvungi pasal chu a seh hliam na hle a In lamah zawn hawn a ngai ta si a A zawn-na tur thingtuai leh a tawnna tur hrui lak a ngai a Hrui a van êm avangin vau a ramhnuaiah thûk deuhva kal a ngai a Pahoan zâm hle mai a, hrui va zawnng ngam an awm ta lo va Dêngvungi chuan, 'Kei zawnng min seh duh loh kha, ka va zawnng ang e,' a ti a, vau a ram ngaw ah chuan a va kal ta a A pasal zawn-na tur thing tawn nan hrui chu a va chhat a, ramhnuaiah chuan a va kal thui ngam hle an

ti Mipa ann hua a sawi a hlawh a An Iol
 Vanhnuailiana pawh a lawm hle a, a fak hlein
 an sawi He sakei hi a hnu liwkhi an kap-
 hlum a Sakei thih hnu a a liwkhi an chuan
 Dêngvungin tuthlawh a a chehna hnu chu an
 hmu a A lo chêk na hle maw, sakei thluak
 pawh a hamda chauhvîn a dâi a maw ti Sa-
 laun kaphlum lo mahsela a lu pem chi thele
 in a bawm ang a, a lungin a kaphlum tho
 ang an ti

31 Hrangkima khua a naupingho in pawl in tuun
 lova a feh tur chu namon lo a maw a a
 ûn zui a, a ûnphe a lova a wawh ding h
 kal ta daih mai a Chu chu a a lo schti
 si a Heti khawp a naupingho in a a a a a
 thiang lova ngih a a

32 Tualchêng khua a naupingho in pawl in tuun
 a, an pawl tuam chau chu hruih awh in mu
 ta a An muthilli lai chuan an hotu ber chu
 a mu chu sakein a lo kal lo bui duh mu a
 Zingah an han thanhah chu an hotu chu a
 lo awm ta si lova A thi fir te chu an hotu
 hnar thi nûn an ting a Enga nge maw min
 hawn san chu? tin an hawng ve ta mu a In
 lamah a chhungten a lo hawng ve lo tih an
 hriat chuan, nauping ding chu an ziwt vel a,
 anni lah chuan haw daih tawh ah an neu si
 Ram ah chuan an zuk zingti a, kalkawngah
 chuan sakein lo lam a pinna hnu chu an hmu
 a An zuk zawn chuan vauah a lo eizo tih thu
 hriat a ni

33 Hmeichlie pikhit Therkawki chu Tuivawl lui
 kamah sakein a seh hluma He nu hian uir

a mi sawi a ni tih a inhria a, 'Ka uirê chu'n tlangval mi dehna zawng zawngah sakeun min dek rawh se,' a ti a Sakei hian a chhechham a seh phab ta ah ngaih a ni

34. Paikhai, Inspection Bungalow hnuai zawn vèlah PWD lamlian chuan Tuimal lui a kanna laiah leihlawn dawh a ni thin a. He leihlawn dawh tur hian Khamho rawih an ni a Zana an riak chu seh tumin sakeun a rawn pan lai an lo hmu a Anni chuan, 'A duh a piang rawn seh rawh se,' tun puanin an inlukhuh theuh nun an sawi a An zinga pakhat chu a seh ta a, chu chu an vaun an chhan a, an chhan chhuak a Sakei chuan a rawn beih leh dawn pawhin an lo tang tlang theuhva, a rawn tirgam ta lova, a kalsan ta a ni an ti
- 35 Khasi a seh hnu chuan Suakhnuna khuaah sa-kei chu a pheh a, tlangval hmetha tak, Thang-tawia a seh leh nun an sawi
- 36 Taihranga, Mohurir hevri kuh hnathawk tam tham deuhthe chu tlang dungan an riak teh mai a Khua a lo tiai deuh hnu chuan midum pakhat a seh a, an chhan thua avangin an chhuh leh thei a Chumi z n chuan sakei chu a kal kiang duh lova, seh leh tum chu'n a vèl ru reng mai a. Mizo pakhat a seh a, a la ta mai a Pumphir hmunah chuan a zuan lui pui a A ni chuan, 'chhan tlak ka la awm e, man han chhan rawh u, a ngho a bul a nia,' tun a thin te chu a au vawn vawn mai a. Mahse chhan ngam an awm lova, Tlawng lui a kalkai pui a, ral lehlahmah chuan a ei ta an ti Midum kha chhan lo sela chu Mizo kha a seh lo tur a ni

a Midum kha Mizovin an thleng ta a ni an ti

SAKEI HMUH HAR ZIA (A mei a hêm thun)

- 37 Nêka, khawthlang Kawnpui khua a mi chuan nghal rual hnu a chhui a A nghal rual hnu chhui chu sakein seh tumin a lo chhui ve bawh a Sakei pawh chuan mihringin sanghal chu a um ve a ni tih pawh a hria a, an in huphurh ve ve hle mai a Sakei chuan Nêka leh sanghal inkarah vawî thum lai a lo tlak khalh thin a Hetianga sakein vawî thum lai a lo tlak khalh chuan sanghal zuitu mihring chu a seh thin ni a kan pi pu te sawi chu a hre ve a Thui lo tê a kir ta a Mahse ulhbun phir nen meuhva pi pute duh loh ni mahse han kir chu dik a ti lova A rilru a tihuai a, pi pute thu a dik loh dik loh fiah tumin nghalrual leh sakei hnu inpawh chu a chhui lui ta a A kir tanna atang khan thui lo tê a han chhui a Maupui hmun thelh ruilh zawl, hnim dang pawh awm lohna khawpa thelh ah chuan sakei thinru chuan a lo rûm khum dur dur ta mai a Sakei kah tumin Nêka chuan silai chu a kauva. A hma lawk hnaitêah chuan sakei chu a lo zuan mai tumin leiah a bawh phêk thlur mai a Chu chu a hmu reng a, mahse sakei a ni tih a hre thei hlek lo mai a A changin sakei pialam a en a, a changin sakei kha a en a, silai chuan a tin reng a, sakei chu a han en thui A changin a en khûm thin a Sakei rawl chu a vin telh telh a, a zuan tum chuan a mei a hêm velch sakei a ni tih a hrechiang ta a Nêka chuan a han kâp a, a kiang kawrtê ah a

han kang deuh ñk a, i nei hmawr i han hem
 chu saki ani tih a hre ta a, silai chu in a han
 kap a Saki chuan a rawn zuin vik a, vin-
 neh thlak takin leihruisen kual chu a biwh a,
 chu chuan a then lot a, a sir leh lam ah chuan
 a zuang thla ta a Rairuang hmu zingah chu-
 an saki chu a tlan lot a, a thi phung mai i,
 mahse an chhui zui ngam ti lova Chhunhra-
 nga chuan, "Saki ban leh ping dangte chu
 thing chang hmuñ aichhe kiurui hñh eng, i
 vār leh thildang hangte irpawlh angin ki hmu
 a ni," a ti "Saki chu engmih hi hitu i awn
 lova, ka hrelo hrim lrim ani i ti

- 39 Chhunhranga a chung a ka siwi kni kum 1978
 February thla khan losul haw lun diwah i
 thang en turin a kil a A silu ri chu in hre
 ngei a, losul haw rañla in lum thlang thei tur
 si lo haw ta lo chu zimrah ei khum ah an i
 zawng a A zawng tute chu sakem a lo riñ
 khum a, sa hauh takin a lo hui lo Chhun-
 hranga ruang chu la ngam rovin in hawn sin
 leh a A tukah chu in p saltha deuh leh a chlung
 te chuan an zuk hi wri a

- 40 Chámphai ah Vanhru iliana a Lal laim saki
 huai, suai tak hian losul haw hnubnung seh
 fitum a ching a Unau huaisen tak Tinchhama
 leh Tinhuaa te hian saki chu suai an tum ta
 a Pakhatin fei a keng a, a dangin hreipui a
 pu a, mi dangte haw hnuañ an haw hnubnung
 iul a a Saki chuan kawng sirah a lo chuñ
 a, leh haw hmasate chuñ an hel zel a Anni
 unau chuñ suai ngei an tum avangin an hel
 ve duh lova, saki awmna an thlen chuñ an

insual ta a

Pakhat chuan a hrei ha a khawng thlawh hlauh mai a. Fei keng zawk chuan feun a lo qhun a. Sakei chuan Tinchhama lu an chuan a seh a. Tinnhua khupah chuan a seh sak a. An Lal Vannhualliana chuan hmar lamah sakei seh thawi dam thiam awm chu ko turin tlangval zuako a kal tir a. Zuako te chu chun leh zan chawl lovin an kal a, an va ko haw ta a. Chu dawithiam chu hun rei tak a cham a, a khup a a seh sak chu a dam a, a lu a seh sak zawk chu a dam zo lova, a thi ta a

41. Saithuama Lal khuaa paho chu sapelin an ram chhuak a, vamur pukah an riak a. Zana chuan an riakna puk thlangah chuan sakei a lo kal ta a, lungpui chungah chuan a thu vung mai a. Ramchhuak zinga pakhat Kangbeta chuan thungthu nung chuan a zuk vawm a, a vawm fuh a a ri pawp mai a. Kangbeta chuan 'chawh rawh, chawh rawh,' a ti a. Chumi hnu lawk chuan Kangbeta awma hriat tum mawm tak huan sakei chuan a vel ta lo mai a. Zan an mut reh hnu chuan Kangbeta chu a rawn seh a, chhan hman hlek lohvin ala ta dah mai an ti

42. Rana, Lungda khua ami chu zo leipui a a feh a. Van a hnah a la lai chu sakana a seh ta a. A thluak chauh a ci a, a sa dang chu a ci si lova. Ar te tak ngial pawh hi a thuh chuan chhuanjam tur a awm zel a. Pi leh pu chuan thil mawm lo tak pawh engemaw vanga an puh thun. Rana pawh huan a kel khel a hman tur a hrah yang a ni an tuh chu! Pi pute huan kel

chal an hralh duhlo a ni ang

- 43 Saidala, Kaihranga khua chu kel khalin a in-
thawi a Pûthiam chuan ni khat leh chawhma
chu khawiah mah ramvak emaw kal chhuak lo
turin thu a pe a Mahse ni khat a serh hnuin
a tuk chaw ei kham chuan lovah a feh lui a
Sakei chuan lo mawng atangin a rawn ùm a,
lo lu thlengin a tlan a, lo lu a theitit sur kar-
ah a man a, a seh hlum a Saidala'n puthiam
thu a awih lo hi hmanlai up'te chuan, 'thiang
lo' ah an ngai a ni
- 44 Hauthakunga te thian zahor in chhuak tuichu-
am pûkah zana an riak lai chu amih hi a seh
- 45 Patea, Hnahlan khua ami a seh a, mahse sa-
keiin a taksa a ei lova Amah Patea hi a beng
leh hnar a hek a, chuvang chuan a ei duhlo a
nih an ring a Kei crawh chuan sakei hi a
ritam loh vang emaw mi dang thawm riva a
hriat vangin ei lovin a kalsan a nih ka ring
Ran sa dang tepawh htianga a seh hlum ei
lova a kalsan hi a awm fova A nih loh leh
hla lo deuh ah ram sa a ei puar tawh emaw a
sual hrim hrim vanga seh ve mai pawh a ni
thei Mihring hnar leh beng hek a nih vangi
ei lo chu a nih ka ring lo
- 46 Tuithoh kiang tlangdung atangin hla deuhva a
thiante mi pakhatin a au vak a, sakein a rawn
pan a, a seh tih thu ka hre bawh
47. Lal pakhat a seh Sakein ran a seh a, a khua-
in zim an tum a An Lal leh Lal upa pakhat silai
kengin an kal hmasa a Sakei chu an va hmu ta a,
saruang bulah chuan alo thu chu an Lal chuan kih
tumin a pan pheizel a, sakei pawhin ch tumin a

lo melh ve rûn mû biwk a Lal upi chuan an lai
in a kah hmain sakei chuan ta zuh : bmasi dawn
ngein a hrai a, a kâp har, tawh mang e a h. riluf
lai chuan sakei chuan a zuh a, a seh hlum ta a Lal
upa chuan sakei chu a, voi ve ta a, a kâp hlum ta a

Mipuy an lo thien chuan zam ngar lovin an Lal
leh sakei chu an zawn hawng ta a Heithu hi thungsai
khua am Chelha pa sawi ka dnat a m k; Lal hming
leh khay hming ka theinghrih ta a, paw ka si hle

48. Thungia a naupang an lawn a, a zar hniam
zawka awn to chu ti lovin a ziding sangber a
naupang lawn chu a seh thit mai a Sakei
huan thungzar a zawn thiam lo'a m awm mang
e tain Vanzau khaw putar chuan min tridh a

49. Lungtan khua m pakhat chuan nghalrualin a
lova buh ding lai ci tur zânah a châng a Sa-
kei sanghal boiser ve baw a vehtu chuan a
hmu a, a sehlum ta a. A sehlumna hmun
chun anah an zuk en chuan thungva sanghal
châng, kha sawntlung baw hah takah a thu a,
sakein seh tum a a rawn berh kha sawntlung
chu a hêi ta chuan mai a, chutah sakein a man
chauha nrtah an hniak hnu a ngin an hre thei

50. Krom rei deuh tawh takah Khan hmar lam a
rans chhuak lo haw lamte chuan silai mu pawh
an nei tawh lo a n'awn e Muburam velah
khuan zânah aw kâp lai chu sakein hneichhia
chu a dar ah a seh a, a kâp ta a Hneic-
hia chuan a koms a thaito chu a bah lawk
lawk a, a an yak yak a, "Thante a, mun chhan
rawh a, a ngoh a bul a n'ang, chhan tik ka
lo n' a," a n' a suva Chh hmeiche chahber
pawh chu a lovin sakei chuan a. Khamphat a

pu a, ramhnuaiah chuan a pu lut ta a A thiante chuan, "Mi dang pawh min seh ve ange," an ti a, chhan lovin an kalsan daih an trh chu'

- 51 Kum 1910 kham Champhaiah leipui kawng sat a kal chu sakein a seh a A kum leh ah chuan Champha a Assam Rifle sipai leh Mizote'n an zim a, an kap hlum ta

- 52 Thangsaluta Zan khat chu Dola nu in hnuu a vawt riak sakein seh tumin a khawih ngak chuan mai a Sum hmun atang chuan Thing-saluta chuan sakei chu hmawlin a hawh mai a Sakei thurim chu sum hmuath a lo chhova, Thangsaluta chu a seh a, khaw mawng lamah a kal thlak pui zel a, tumahin chhan ngam an awm lova Mi pakhat Dirmunia chuan khaw-lai a mei chhemna lungthu kha a la liwk a, sakei chalah chuan a lo chhu vak mai a, a chhu tlu der mai a, a mihring seh chu a thlahu ti a Hemi zan hian paho chu an nupute'n an chelb bet zo vek an ti

53. Tuéka leh Bawka, Lalsalloya khur a mite chu lamhan rtin ramhnuaiah an riak a, sa an pel a, sazuk an kap a Zan mut reh ah chuan sazuk, sa an ei bang saruh an thlang a an paih kha engin emaw ni a tawn ei ri rawt rawt mai a, Tiumpun a seh rik a nih an ring a, Bawka chuan a zuk en, a mu leh tur chu a banah sakei chuan a seh a Tuéka lo tho chuan sakei pum chu a tawng a, a lu ah a hmuam a, a chal a seh tieu ru ruak a, a diar chu sakei chuan a kalpui a Tuéka chu tihluhna a sorkar hnathawk leh Sapte puak phurh an awltir a Tuéka chhip chu a dam hnu pawhin bari siam sak ang mai in a rin ruak a ni

54. Keufang khua a mi Vana te lo thlovin ramah an riak a. Zanriak chaw ei nan hnah la turin vau ah a va kal a. Hnahn chu a la ngei mai a, mahse sakoun a seh a, a thluak chauh a hip a, a takaa dang chu a ei lovin an sawi Vana hi a mit lehlam a del a, pi pute chuan chu vang chu nun an rung Hemi hnu hian he sakei huan 34-na a sawi tak Khasi kha a seh leh a ni
55. Kum 1948 khan Laihuata Lakher, Langphun khua leh a thian chu Kolodine luah zan len an deng dun a. An haw lam chu chul ramah an kal dun zel a. Sakei chuan a lo chang a, a hmase zawk Laihuata chu a bawhthlu ta a, ani chuan sakei thin hnunah tak chemte in a lo vit vak mai a. A thian khan silaun a kap bawk a. Sakei chu kawng thlaang lamah a zuang thla ta a. He chul ramah hian pawl buk a lo awm hlauh mai a, Laihuata chuan, "Silai kha thun tha la, hei hian ka lo inveng ang a, nang zualkovin kal rawh," a ti a. Laihuata kha a bham na hle mai si a. A thian chu zualko kai a mite pun turin khua a pan ta a. Khua a mup kal thei zawng zawng chu an lo kal a, zan ah chuan an zawn hawng ta a. Laihuata melpui chu sakei chuan a seh thak a. A tuk zingah chuan sakei nen a an inbeihna chuan an zuk en a, kawng thiang lawlah chuan a lo thu reng mai a. Hemi te thian dun hian rem an hian an pasal tha dun hle a ni. Huan leh remhrist hi a tha in zir thak a ni
56. Burma ramah Tiangpui Lai, Manghnga hi mi chak tak leh haisan nen a fawn a ni a. Ni khat chu len deng turin luah a kal a. Lui a

zyk, thlen chuan sakei nen an intawk ta thut
mai a, sakei chuan a lo zuan a, ani pawh chu
a duai duh bik lova a bei ve ta chuan mai a
Sakei pawh hi sakei putar ngho bul tawh a lo
ni ve bawh a, a seh hlum thei bik lova an in-
tha then leh ta a ni tih thu Thanzela, Sangau
khaw pa in min hrilh

- 57' Hun rei deuh fe tawh khan Kawi ram a Parte
khua ami nu pakhat hian a fate pathum ncn
ram bahra an lai a A fapa tleirawl bahra lai
lai chu sakein a rawn seh ta a He nu leh a
fa te hian chhan ngam lovin an tlan haw a,
khua ami te an han pun a Khua a mite chu-
an sakei seh ruang la turin an kal ta a An
khuaah chuan silai pakhat chauh a awm a, an
pasaltha huaisen leh chak ber chuan silai chu
a pu, a, a kal hmasa a Sakei kalna chu a han
chhui a, thui lo teh chuan tleirawl a seh hlum
chu a ring ruh thak chung chuan thing bul a
sakein a lo thuttir chu a han hmu a Chu pa-
saltha chuan, 'Thing bul a hi a thuttir reng a
lawm,' a ti hman chauhva, sakei chu ring tak
a huk chungin a hnung lamah a rawn bawhthlu
thui mai a A tukkhun puan kawr tawnghak
suh, bawhna takah chuan a seh a, vaw thum a
thing, nawk nawk a A thiant dangin an rawn
nan hman a kalpui ta a Sakei chuan a mihring
seh chu a meun a zial a, chuti chung chuan a
kalpui ta zel a Thing luang bul a thlen pui a,
a seh chu a thiah a, pasaltha thider chu a hmai
ah, te a liak a, a taksa dangte chu a hnun a
Pasaltha chu a thider a, thidang der angin a
awm a A chemte chu a kain a seh kawh a

Sakei chuan thingtuluang lehlahmah chuan a mei
 bui zaiwih chuan a ei ngia a ihin avangin
 remchah ber hmasin theihawp a chuanve ta
 a. Sakei mei chu a pawt vak mai a, pasaltha
 ngahwng hnung lan'a, a seh hmasakna ngeloh
 khaan seh leh a twin chu'a lo lehlahw' a Mi-
 hring koki khing hnh chu'a nem a, sakei ka zau
 las takah khaan a kut a, zaiw' a, a leah chuan a
 hup, ta, vak mai a, A, kut lehlahmin chemte a
 hup a, chu chuan a yit ta vak vak mai a, a
 yit hup, ta a.

Chu pasaltha thih hnu chuan an khua Parte
 ah aung an phun a, sakei lem leh pasaltha lem
 chu lungphun ah chuan an ziaa a. Heih Sangau
 khua Thazela fapa Zazawla nra hnh a m.

- 58 Kawi ram Vuangur bial Leisen khua a thianza
 ramvak zingah sakei aikein an, tih hi a tel ve a.
 Ram hnuah chuan sakei ramvak an hnu ta a,
 a aikein a an ruat ngei chu a seh ta a ni A
 thianzo chuan an chuan a, an chhupsak leh a,
 an zawn haw ta a. Sakei chuan a zui ve zai a,
 dei bui thlengin a zui a Khaw tam takah sar-
 tin hi Kawthai an an phum duh io a, chu ma
 chu kawthabuan an an phum a Hem, zan hi-
 an thian chup hui tu a awm a, an han en chian
 chuan a seh tu sakei hui ngei kha min an hria
 a a zai leh an chuan chian thian an hria a
 A zai huih an chuan pasaltha pakhat man
 a chuan ta a, Sakei chu a lo kai leh ta ngei a,
 a chuan hui thian chu hat thak deuh zet se
 thian a rui a, kap min duh lovin a huih zai
 a A thak kawka a huih velen a kap ta a, a

káp thlu der mai a Sakei lian tak sôm sarîh
a lian a nî He thu hî Thanzêla, Sangau khua a
mî mîn hrîh baw k a nî

59 BUALHMUNGA LEH KEITE INSUAL

Hêmpfunga Bualpui khua a an awm lain a pa
nen Thingsai leh Bualpui ramri zawn a Tiau lui
ah lén an dêng a Bûk hlui chhe tak a awm a,
chumi kawtah chuan meipui an chhêm hlauh
mai a Bualhmûnga chu a pa in lén a den san
a, anî chu meilum ann a lo thu a Keité chu-
an Tiau lui kam hnîm zing aţang chuan a rawn
tihtah a, arpui ţuk ang te leh rî thlawrh th-
lawrh te, rî deuh pup pup sawi thiam mang loh
hian a rawn ti ţhin a Anî chuan mei thu nung
in a han ên vél leh amah chu a hmuthei sî lo
va, engahmah ngai lovin meilum chu a aî san
leh a Keité chuan a hnung lam a ţangin a rawn
veh a, Bualhmûnga kawr nghawng hnung lam
chhah laiah tak chuan a rawn seh a, a dar
khinghniî a nembet chung chuan a seh a a thing
naw k naw k mai a Bualhmunga chuan sakei a
nî tih a hre lova, an awmna aţanga hla lo tak
ah chuan lén dêng ho midang in naupang an
hruai ve te an awm tih a hria a, naupang dang
te chuan an rawn fiam emaw a ti a, 'A táwk
tawh e, ka lu pawh i tihai zove, bâng tawh
rawh," a ti ţhin a Chutih lai tak chuan a pa
lén dêng lo baw chuan a rawn hmu ta thut mai
a, a pa chuan, 'Kha keitéin a seh che a lawm'
a tih rual chuan a lén chu a pawh thuai a, kei-
té chuan hnîm zingah a tiân san leh ta vat a
Bualhmûnga chuan mak a tun a pháwk nasa
mai a, a han in en vél a, a parandi kawr chhah

chung a nuan tel a zem chauh tih loh chu eng
mah peim a hmu lova

An pafachuan sangha an lay man nlem deuh a
vangan Tiau hu mawng lam mei baah vella hla
ah chuan an insawn thla leh a, Tichuan a pa
khan leh a dop san leh ta a An pawh chuan
Tiau hu kamah merlum ana a lo ngahk leh a
Keite pawh chuan an hnu a rawa chhui thla ve
leh a Bualhmunga chuan Tiau lu, luang ri
ghauh a hria a, tui chu engin emaw ti val pap
pap hian a hmu a, ange ni ang tua a zuk en
chung a Keite pawh chu a, pa tuh a hre thuai
an Chem chuh a a let leh chuan keite khan
khawmpalah a nang pheir anga ama chan a chhe
zawh ang tuh ngin chu lo ah tuah haumhlum
theh in beiseim a pan, pheir ta a A tawp ah
chuan a mei ah tua pawhpa tha berin a ring
a a pawt pil thia a Bualhmunga chuan, 'kei
pawh ka pil ye thip' a ta, Keite chu tuun a
leh pa ta a Keite ta a lo an a Bualhmunga
malum yei lamah a seh sak a, a ngbo pakhat-
in a, sohna hnu, gawh chu a na hle an a sawi
Keite an an nual hian kum 20 mi nua a in
sawu Tungh Sangan khwah ala awm

60w Nawnadm. (Cin hile) ulvkhaw pakhat Nawn-
khaw a an al Nawnkhaw a nait penga chuan
kum pawh a dawh a, an haw tui chu nait hui a
nait nait hui a nait an haw a an nait hian
an haw a an haw pakhat chu nait hui a nait a, sa-
lei chui a nait hui a an haw a an haw a an haw
an haw a an haw a an haw a an haw a an haw
thia a, a ei leh ta a Mi dang pah te chu hiau

êm êm a kut invuan theuh chung chuan khaw
hnaï ber bûk atanga mêl 5 vèlah chuan an lut
ta a A tûk ah chuan chu khua a mîpa zawn
zawn chu ruang la turin an zuk kal a, a lo
ei zo vek a, a luruh them chauh an hmu a A
seh blum pa hrênpereng chu tha tak a inthlep
in hrui kualah sakei chuan a lo bang a Chu-
vang chuan Keimi ngeiah an ngai a ni Tun hma
pawhin hemi bûk a riak hi a seh fo tawh an ti

- 61 Thau khua hi Pawh ram Mizoram nêna in ep,
Chhim tuipui (Kolodyne) ral ami a ni Sangalhi
leh a unau Chhumlingi hi Thau khua ami mu-
allianpui khuaah an pêm tawh a He mite unau
leh an pute chu Thau khua a an awm lain
thlam khatah an riak teuhva, Zanlai velah chu
an Sangalha zun chhuak chu a thova, thlam
kawngka ah chuan ava zung a, thlam kaiten
bul a sakei thu vûng chu a va hmu a, "Hei,
engemaw ni a thu vûng mai!" a ti hman chauh
va, 'Aih' tiin a tê vak a, thlam chhung rawn
zuan luh a tum chu a koki ah sakein a rawn
seh hman a, a ban lehlam chu thlam a mi te
khan an pawt bet tlat si a, sakein a hnuai lam
atengin a pawt bawk si a A tawpah chuan,
'Awi ka pa, ka tuar ta lo, a ti a Sakei chuan
a dâr lehlam a ban invuah chu a chang a,
thlam thlangah chuan a ei a Hetia an inbeih
huan chem chuh nachang hria an awm lova, tu-
thlawh te chuan an chek a

A ruang chu a zân a zânin khaw lamah an
zawn haw a, kawng a an kal lai chu sakei man a
zu zêl a, Sangalha chu kalkawng ah a thia A thlan
pawh zan leh ah sakein rawn hain an sawi a Mahse

Thaw khaw, Lalpe, non chuan kan, ankawm a, ani
chuan sakam, thien a, hai, thu, a hre lo, Pawh leh
Minot hian saka, sukah chuan, aka er sak thin an ti

62 Lalchhuta, Lungtlan khua^o chuan thang a kam
a, a' on tur a a' kaf chu a' lo haw ta lova, sa-
rei soh ngai a' nih khua a mite chuan an ring
a "An khaw pataka chu a miam a, sihi ke-
ngin Laichhuta thung kamna lam pan chuan a
kai ta vang vang mai a, Laichhuta rang chu
ava chhuak a, Mipui an lo thien chuan a
sawnne samun an zawn hawng ta a.

63 Vawmbak khaw Lal chuan hming pahmih a nei
a, ah kohna ber chu "Palova," a ni Kum
1955 mai khan Phawngpui tiang a ram vah a
duh a, m' pakhat Thinkiauva chu a sawm a
Ani chuan, "Nizan ka mumang a tha lova, ka
kai chhuak duh love," thin a thial a An Lal
chuan, "A dawhkep thlak d," a ti a, amahin
a Kai ta a Chumi ni chuan a lo haw ta lova,
a tukah an va zawn chuan saka hnu pawh an
hnu a, Phawngpui tiang pang hnawk deuh ah
hian a lo thir chu an va hnu ta a A'ir ah saka
saka hnu chuan chu a awm a, a takes a si lo

Hic Lal hian thubuai remih ah saka hi schin
chua a lo chuan tawh a ni awm a "Pi pute
thi lo tin ang chi ati emaw a eng emaw za-
wa vahn a thi a ni mai thi Chiechham hi
Pamian lenkhau pawhin a remti lo teng a ni

Kari ram a khaw pakhat Tiangrua a awm
Kachawia hian lalna tur ram a zawn a. Bel-
har ram a thuan thonkhatte non lo an va nei
a. Bel khat deuhya khaw mam tur an nih aya-

ngin lo thlovin an riak thin a Zan khat chu
 Lalchawia chuan a nupui hlo thlovin thlamah
 a riak pui a, sakein a seh ta a Mi dang pun
 tur an awm si lova a nupui huaisen tak chuan
 a pasal ruang sakei seh chu a chhuh sak lawk
 a, in thlengin a paw haw ta main an sawi A
 nupui hi hmeichhe hian zet zawt a ni Lalch-
 awia fate leh thiante chuan "Kan lai a rem
 hrh lo a ni ang e," tun an thulh ta a Mah-
 se a fate chuan an la hauh fova, khua chu an
 siam ta thova, tun thlengin in 30 lek an awm
 a, chhum tuipui (kolodyne) kam Mizoram ep
 lamah an la awm

- 65 Kum 1962 khan Lungchawi khua Lakher nula
 chuan dawrawn khatin ramhnua atangin vai-
 mim a phur a Savawm kawng kan tur nen an
 in tawh a, a zuan thlu ta a Kawng sirah ch-
 uan thing kawrawng a lo awm hlauhva Nula
 seh tum mihring anga savawm ding luah chu
 thing kawrawng chep takah chuan a tang ta tlat
 mai a, nula chuan a dawhkih chuan savawm
 is ah a vit ta mawh mawh a, a vit hlum ta
 der mai a. Nula hian thung kawrawngah chuan
 savawm chu a tang bet tlat ang tih hre bik lo
 vin a at hui tih dawn chuan tih theih si loh
 mangan tawpah rilu fang leh huaisen taka th-
 eih tawp chhuah a ni a, hmeichhe huaisen tak
 a ai Mi hrilhtu Zanawla savawm mit lei tur
 zawng chu he nula inah hian a thlengin chu
 savawm mit chu a lei sak a Savawm len lam
 chu sim ruk a hian a ni

- 66 Chhum tuipui (Kolodine) lui ah Sangau khua
 Chuterha chuan saphai barrel tin tra, a lu chu

bawngpa lu aia han deuh feet 15 vel a sei a
 hnuh thi a sawi a Cheunawna leh a thian
 chuan Bualpui ram zawn Tiau lui ah len an
 denga Saphar barrel tin aia han deuh tur an
 hnuh bawk Suar ah lui hnar lam hawin a
 bawk a, suar tawp lui mawng lam chu a mei-
 in a thleng a, lui hnar lam daidul li ah a lu
 a dah a A thian pa chuan thingtluluang em-
 aw tin a ken a. Cheunawna chu a hnunung
 sawk a Tiau pho'atang a hlam li vel atanga
 a han en chuan thingtluluang a ni lo tih a hria
 a. A thianpa chu ko kirin a han entir a A
 hnar kaw zau lam chu kut zungpui leh zung-
 cha hnuh insiktirin a lai kaw zau lam ang
 nin an sawi

67 Lalphunga leh sakei insual

Pastor Lalkima sawi dan. Kum 1943 kum kha
 a ni ta awm e Khawbung khuain lam hla an
 neth kam a ni a, buhtuh zawh lam tawh hun
 lai a ni Tal lai a nih vangin mi en feh reb
 zo hle a Feh lo putar tlem deuh an awm a,
 Kei chu zin haw hlim hahchawl a ka awm ni
 tak a ni, tierrawi chauh ka la ni a

Chawhna tier lam a ni tawh a, pa pakhat kh-
 awliah ring takin a lo auve, "Pathian veng
 hawng saketh Khawbung fah a seh a A
 chhah turin pa leh tangvel awm zawnz zawnz
 lo chhuak vek rawh u," tim hmanhmawh tak-
 in a lo tian a 'Khawbung Lui' chu Khawbu-
 ng khu a atang a chhuin lam, Zawisei khu a nen
 a kan inkar lui to pakhat a ni. Hmanlai a
 Hmar Khawbungho tukhur lui a ni a, Chur-
 wanga 'Khawbung Lui' tih hming a pu hien ta

a ni Chutah chuan naupang theiawl dawn dawn fel tak pahni Piangchhunga leh Thans-eia chu nghate thlirin an ram vak a Piangchhunga a hmasa a, Thinscia a zu a Lui dung chu an zawh thli zel a Thlang deuh lo an tlen chuan lui kam atangin sakei hi a lo dawk chhuak ta zawk mai a, a hmasa zawk Piangchhunga chu a man ta a Naupang mai hram pawh keng lo, sangha thlarna tur a chem, lensuah leh tan chauh keng an ni a A thlin Thanscia tan pawh han chhin ngathina a awm lova Hlau em em in an tlan hiw a, in a thlen velen a nua hnenah a sawi a A hah lutuk si, hlau hawt si, sawi pawh a sawi hlei thei lova Chuvelen in vena a pa lo awm chu an thli a ani chu a tu vel ta a ni

Kan hriat velen kan u siam sawk sawk a, kin tlan ta nghal a Piangchhunga chu kan ngath tuah em em mai a, a seh hlum loh tuman kan ring lova Thanscia hnenah chuan, 'Scia, i kal ve loh chuan a hmun pawh kan hre lovang, tun hruai kan tum a 'Ka kal duh lo, ka hlau em mai, ka ngam lo Lui kha zawh thli zel 'uld in hmu mai ang,' a tu a 'Kin veng tat dawn che a lawm, a laiah i kal dawn nia,' tun kan thlem a Hlau tak chung chuan Upa te thu hriat duh loh vangin kan hruai thei hram a Chutih lai chuan Piangchhunga chu thei leh thei lovin a lo vak thleng a A lu leh bin ah te sakei chuan a seh a, a hmu zawng zawng leh a thawmhnaw zawng zawng chu a thi hnuang mai a- A lo thleng ve ta mai chu mak kan

'ti hle a Khawbung lui dil kamah chuan bawng
rual an tla a, ohutia thi hnuanga Piangchhunga
an hmu chu an phawk hrô a, sakei rim an briat
vang pawh a ni fawm thei, an thaw hulh hulh
a, an tlanchhe ta a

Kan kal zêl a, Pu Lalphunga a hmasa ber a,
a tiarin kan inzui diah diah a Piangchhunga
thi te chu kan chhui thla zêl a Thanseia chu-
an, 'Inring rawh 'u, kha lai kha a nia,' a ti zo
hman chiah a, sakei chu hmuh lawk lohvin
thawk leh khatah a lo dawk chhuak zawk a, a
hmasaber Pu Lalphunga chu a man ta a Ani
hi La' tlangval sa tha nei nawi, fa pakhat cha-
uh la nei, chak vanglai tak a ni a Silaia kah
hman pawh ni hek lo, a kutin a lo dang a, an
mchai ta thial thial mai a Sakei ka a han zen
pali a, a kutphahah tlang zawkin a lo seh a, a
a lu ah a seh baw a Chutihlai tak chuan a
kianga kai Kaphranga chuan a silai ken chuan
chuktuahin a kap a, fêi ten kan chhun ta tiuar
tiuar a, sakei chu a chat thia ta a ni

Vannesh thlak takin he sakei hi hham tuar
chak pawh lo, a ngho lehlam bul tawh a lo ni
hlauha Chuvangin Piangchhunga pawh kha
angemaw tia lo tal chhuak leh thei hram hi a
ni He sakei pumrua hi a han viauva, thau
sola chuan sam nga chu tung ngei tur a ni A
hlaim hui hi a na hle a ni ang, amah pawh a
cheh hle a, a chak yak tawh leva, a tawma
ngarah chu lui pakah chuan awm hmun a khu-
ar a lo mun a ang. Upam 'Kawkei' an tih
ang h a ni awm e.

BUNG-49

CHHUAHTU THUKHAWCHANG

He lehkhabu hi Pu Saihnuna'n ama kut ziak ngei ang a chhuah a ni

Kum 1957 khan a sakei kah chanchin hi lehkhabu a chhuah atan ziak turin thu karawn a. A han ziak chuan Mizo pa ramvak thang tana sawi tul lo tih rilru ang pu chung a a ziak vangin lehkhabu a chhuah tham a tling thei ta lova. Sakei kaptu thenkhat lehkhabu ziak sate a chhuah hnuin ramhnua hmu ngai lova seilante pawhin an hriatthiam theih tura chipchiar deuhva zik dan tur a hrethiam ta deuhva. Heti chung pawh hian dawt tel si lo leh ngaihnawm zawk a ziak thiamte chuan ziak sela, hei aia ngaihnawm zawkin an ziak thiam ngei ang. Amaherawh chu ama tawngkam chiah a chhuah hian thatna zawk tam tak a nei ve thung a. Lehkhabu chhuah hi thil awlai a ni lova, harsatna kawng hrang hrangte avangin a thih (5 12 1982) hma a he lehkhabu kan chhuah thei lo hi paw ka ti hle.

Pu Saihnuna hian sakei hi hlauhna thinlung a nei lova. Sakei a hmu thei bik riau mai baw a Upate chuan, "Sakei nen hian an inzawl a ni ber a," an ti thin. Tun hma atangin sakei kaptu hi mi huaisen, pasaltha leh thil ropui ah Mizo mipuite chuan kan ngai a. Mizoramah huaisen leh pasaltha tam tak an awm tawh mai thei. Mahse Pu Saihnuna sakei kah chu sawi loh hmuh ringawt emaw a sulhnu hmuh zat hi hmuh leh tur chatuan pawhin a awm leh ngai dawn tawh lova. A chhan chu mihring vang a ni. Hetah hian thangtharte'n zir tur ropui tak kan nei ta, Sakei chaw chu ramsa sakhi, sazuk, sanghal, saza

etc te an ni Hengho chaw chu hnim leh thingrahte an ni Kan ram a thungte rah hman lek lovin kan kit a, kan hal hlum, zel yangin ram sa, sava leh nau-bamte a bo zo ta Mahni a sawrkar hrang (Union Territory leh State) nei a kan awm hniah silai namên lovin a pung a, tunah hian Mizoramah silai 10000 vel a awm a, châng chuan hmuh apiang kan kap a, Mizoram hi ram sa, sava leh nauban chi hrang India ram a tamna ber a nih loh pawhin a tamna ber zing ami a tling thin, Tunhakum 50 kal ta (1940) vel te kha chuan an la tam hle Tunah erawh an bo zo ti

India ram a ram sa chanchin zirtu hmingthang tak E.P.Gee-a (1966) chuan kum 1800 vel lai kha chuan India ramah sakei 40,000 aia tam awmin a ring. Khawvel ram hrang hrang izawinkhawm pawl (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) December 1969 ah Delhi a inkhawmpui chuan tuma'n sakei kah emaw tih hlum tawh loh ah tun lungual takin thu an titlu a Chu mi denohhen chuan India Prime Minister, Indra Gandhi-a rawt chhuahin "Sakei tihpun Beihpui" (Project Tiger) April ni 1, 1973 atangin State 8 ah an tan a. Kum reilo te chhuppin sakei 2,500 a tling hman a Tuma tihhlum phalloh a humbalthna Sanctuary leh National Park-te, State zawng zawngah an sam a State thenkhatin Sanctuary 40 aia tam an neih laan Mizoramah pakhat chauh, Dampa Wild Life Sanctuary, a awm ve a, Septawng a "Wild Life" an tih hi "Ram sa" tun Mizo tawngah kan letling a Hei-hi Oxford dictionary ah hnithiahna a awm lo. American dictionary, Webster ah chuan wild life hi 'thil nung reng reng mihing, emaw, mubringte ranvulh pawh ni lo, hawkkhupa kal chite, sarate, sanghate,

mihrangin kan tihlum thunte' tun a huihthah a
 (Khawvel pum hrang hrangah hrihthahna hrang hui-
 ang a awm Tunlai khawvel pum a pumdon thong-
 pui chu ngaw leh tui chhinga mihrangin a huihthah
 lo ram sate, savate, sinchite, rannep, etc. etc.
 nauban leh thing kungte rong rang huihthah
 ni Kum 1989 ah Mizoram a huihthah
 chuam ram sa chhiarpui an nee a huihthah pui
 sakci 18 vel chauh awman an huihthah a huihthah
 Sanctuary hi mel kil h 340 a zuihthah a huihthah
 1 Zawng -274 2 Huihthah a huihthah
 4 Sakci- 4, 5 Sakci- 6 Huihthah a huihthah
 8 Sakci-56 9 Sakci- 10 Huihthah a huihthah
 11 Sakci- 30 12 Sakci- 31 Huihthah a huihthah
 vel chauh awman an chauh a huihthah a huihthah
 Wild Life Sanctuary hi a huihthah a huihthah
 atanga a ruk a puihthah a huihthah a huihthah
 12 lai chu kum tuihthah a huihthah a huihthah
 puihthah hi kan tuihthah a huihthah a huihthah
 ni K' w' a huihthah a huihthah a huihthah
 na tan pawisa a huihthah a huihthah a huihthah
 chhun khaw khat puihthah a huihthah a huihthah
 sawn chauh tuihthah a huihthah a huihthah
 Bangladesh ram la huihthah a huihthah a huihthah
 in a lang a, a huihthah a huihthah a huihthah
 lo kir leh ng' d an tuihthah lo

Tunlai khawvel pum a huihthah a huihthah
 tlawh loh a awm a huihthah a huihthah a huihthah
 awm tawh lo Mihrangin a huihthah a huihthah
 tawh a, khawvel thuihthah a huihthah a huihthah
 vangin kan ram a huihthah a huihthah a huihthah
 lo kir leh tawh lo tuihthah a huihthah a huihthah
 thit a ng' d a huihthah a huihthah a huihthah
 rtment) ton huihthah a huihthah a huihthah

ngai ta a na. A humhailhna tura sawrkar Dān (Mi-
zoram Wild Life Protection Rules, 1990) sam hi
zawm hrām i tum ang u

Liapsailova Sailo
Publisher
January, 1991 (Ex-Director & Deputy Secretary)

*****∩*****